

UNIVERZITET U SARAJEVU

EKONOMSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

**UTICAJ IMPLEMENTACIJE BASEL III STANDARDA NA
RAČUNOVODSTVO I FINANSIJSKO IZVJEŠTAVANJE BANAKA**

Sarajevo, juni 2024. godine

ENELA HOROZOVIĆ

U skladu sa članom 54. Pravila studiranja za I, II ciklus studija, integrisani, stručni i specijalstički studij na Univerzitetu u Sarajevu, daje se

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADA

Ja, Enela Horozović, studentica drugog (II) ciklusa studija, broj index-a 4207-72409 na programu Menadžment, smjer Računovodstvo i revizija, izjavljujem da sam završni rad na temu:

UTICAJ IMPLEMENTACIJE BASEL III STANDARDA NA RAČUNOVODSTVO I FINANSIJSKO IZVJEŠTAVANJE BANAKA

Pod mentorstvom Prof. dr Lejla Demirović izradila samostalno i da se zasniva na rezultatima mog vlastitog istraživanja. Rad ne sadrži prethodno objavljene ili neobjavljene materijale drugih autora, osim onih koji su priznati navođenjem literature i drugih izvora informacija uključujući i alate umjetne inteligencije.

Ovom izjavom potvrđujem da sam za potrebe arhiviranja predao/predala elektronsku verziju rada koja je istovjetna štampanoj verziji završnog rada.

Dozvoljavam objavu ličnih podataka vezanih za završetak studija (ime, prezime, datum i mjesto rođenja, datum odbrane rada, naslov rada) na web stranici i u publikacijama Univerziteta u Sarajevu i Ekonomskog fakulteta.

U skladu sa članom 34. 45. i 46. Zakona o autorskom i srodnim pravima (Službeni glasnik BiH, 63/10) dozvoljavam da gore navedeni završni rad bude trajno pohranjen u Institucionalnom repozitoriju Univerziteta u Sarajevu i Ekonomskog fakulteta i da javno bude dostupan svima.

Sarajevo, juni 2024. godine

Enela Horozović

SAŽETAK

U savremenom gospodarstvu, neminovno je da banke zauzimaju središnju ulogu. One predstavljaju institucije zadužene za štednju građana, institucije koje osiguravaju sredstva plaćanja za robu i usluge, te im pripadaju zasluge za finansiranje razvoja različitih poslova i poslovnih aktivnosti. Zdrav i stabilan finansijski sistem je jako važan za razvoj i rast pojedine države, a ključna uloga mu je da obezbijedi uslove koji će omogućavati nesmetani tok finansijskih sredstava.

Globalizacija, deregulacija, vrlo brz razvoj tehnike i tehnologije, te rast konkurencije doveli su do pojave scenarija, u kojem finansijske institucije imaju potrebu da poslovanje šire i na ostale zemlje kako bi osvajanjem novih tržišta ostvarile veću profitabilnost. Nova tržišta donose nova poslovanja i više poslovnih aktivnosti a to donosi veći rizik, te je potrebno da se zahtijevnije i adekvatnije pristupi aktivnostima banaka u cilju ostvarivanja i održavanja željene stabilnosti sistema. Obzirom da stabilnost bankarskog sistema predstavlja, kako u nacionalnim tako i u međunarodnim razmjerama, pitanje od općeg interesa javnosti, banke u gotovo svim zemljama podliježu nadzoru središnjih banaka ili posebnih institucija države.

U vezi s tim, osnovano je međunarodno tijelo, Baselski komitet za superviziju banaka, odnosno Baselski odbor za nadzor banaka – BCBS, čija je svrha stvaranje stabilnog finansijskog sistema i poduzimanje učinkovitih mjera na vrijeme, koje će doprinijeti uspješnom izbjegavanju negativnih efekata i posljedica u oblasti bankarstva.

Baselski komitet za superviziju banaka formuliše standarde supervizije, te daje preporuke i smjernice superviozorima koji trebaju da ih na adekvatan način koriste i implementiraju u svojim nacionalnim sistemima. Naime, uspostavljanjem zajedničkih standarda i istovrsnih principa supervizije u različitim zemljama, nastoji se postići da se bankarstvo harmonizuje i svede u jedan okvir, te se nastoji jedinstvenim standardima i propisima regulisati rad banaka. Baselski standardi, koji se koriste kao regulatori bankarskog poslovanja, predstavljaju set minimalnih standarda koje banke trebaju poštovati.

Baselski komitet za superviziju banaka daje smjernice za kontrolu i uspješno poslovanje banaka putem sporazuma/standarda. Od svog nastanka pa do danas, Baselski komitet je izdao tri standarda i to Basel I, zatim Basel II a nakon toga i Baselski standard III – Basel III. Svaki standard je predstavljao nadogradnju prethodnog.

Općepoznato je da regulativa mora da evoluirati kako bi mogla dosljedno da prati finansijske inovacije i brze tehnološke promjene. Sa osvrtnom na stalne promjene koje se dešavaju u poslovnom i bankarskom svijetu, Baselski standardi se prilagođavaju i poboljšavaju kako bi mogli ispuniti postavljene ciljeve. Pa tako, odgovor Komiteta na te promjene ogleda se u tome da je unaprijedio dotadašnje postojeće smjernice, bazirane na Baselu II. To je rezultiralo novim kapitalnim sporazumom - Baselom III. Na osnovu navedenog postavlja se pitanje – da li implementacija Basel III standarda utiče na računovodstvo i finansijsko izvještavanje banaka ili pak ne.

Institucionalnu osnovu regulatornog okvira supervizije u Bosni i Hercegovini čine Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine (FBA) u Federaciji BiH, a u Republici Srpskoj je to Agencija za bankarstvo Republike Srpske (ABRS). Zadatak Agencija je osiguranje dosljednog i uspješnog provođenja regulatornih pravila i principa ali i različitih mjera sa ciljem sigurnijeg i efikasnijeg funkcionisanja banaka kako bi se očuvala stabilnost, povjerenje i integritet u bankarski sistem.

Fokus ovog rada stavit ćemo na bankarski sektor Federacije BiH. U vezi s tim, može se reći da su tokom 2016. godine sprovedene aktivnosti koje su se odnosile na kreiranje regulatornog okvira na teritoriji FBiH. Te aktivnosti su podrazumijevale kreiranje novih zakona i to Zakona o bankama i Zakona o Agenciji za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine. Osim toga, u tu svrhu kreirani su podzakonski akti - Odluke Agencije i to u skladu sa godišnjim planom i strategijama koji se tiču izrade regulatornog okvira. Cilj prethodno navedenog je implementacija Baselskog standarda III i direktiva Europske unije.

Predmet istraživanja koji će biti prezentovan u okviru ove teme odnosi se na uticaj implementacije Basel III standarda na računovodstvo i finansijsko izvještavanje banaka na teritoriji Federacije BiH. Naime, analizirat će se efekti i posljedice primjene ovog standarda na različite komponente banaka kao što su kapital, likvidnost, finansijsko izvještavanje, upravljanje rizicima, te supervizija banaka.

Ključne riječi: Baselski standardi, Basel III standard, Baselski komitet za superviziju banaka, računovodstvo banaka, finansijsko izvještavanje, upravljanje rizicima u bankama, kapital, likvidnost, supervizija.

ABSTRACT

In the modern economy, it is inevitable that banks occupy a central role. They represent institutions responsible for citizens' savings, they provide means of payment for goods and services, and they are credited with financing the development of various jobs and business activities. A healthy and stable financial system is very important for the development and growth of any country, and its key role is to provide conditions that will enable the smooth flow of financial resources.

Globalization, deregulation, the very rapid development of techniques and technology, and the growth of competition have led to the emergence of a scenario in which financial institutions need to expand their operations to other countries in order to achieve greater profitability by conquering new markets. New markets bring new businesses and more business activities, which also brings greater risk. In this regard, it is necessary to have a more demanding and adequate approach to bank activities in order to achieve and maintain the desired stability of the system. Given that the stability of the banking system represents, both nationally and internationally, a question of general public interest, banks in almost all countries are subject to the supervision of central banks or special state institutions.

In this regard, an international body, the Basel Committee on Banking Supervision- BCBS, was established, the purpose of which is to create a stable financial system and take effective timely measures, which will contribute to the successful avoidance of negative effects and consequences in the area of banking.

The Basel Committee on Banking Supervision formulates supervision standards, and provides recommendations and guidelines to supervisors who need to adequately use and implement them in their national systems. Namely, by establishing common standards and the same principles of supervision in different countries, the effort is to achieve that banking is harmonized and reduced to a single framework, and efforts are made to regulate the work of banks with uniform standards and regulations. The Basel standards, which are used as regulators of banking operations, represent a set of minimum standards that banks must respect.

The Basel Committee on Banking Supervision provides guidelines for the control and successful operation of banks through agreements/standards. From its inception until today, the Basel Committee has issued three standards: Basel I, then Basel II, and then Basel III - Basel III. Each standard represented an upgrade of the previous one.

It is common knowledge that regulation must evolve in order to be able to consistently keep up with financial innovation and rapid technological change. With reference to the constant changes that take place in the business and banking world, the Basel standards are adapted and improved in order to meet the set goals. So, the Committee's response to these changes is reflected in the fact that it improved the previously existing guidelines, based on Basel II. This resulted in a new capital agreement - Basel III. Based on the above, the question arises

- whether the implementation of the Basel III standard affects the accounting and financial reporting of banks or not.

The institutional basis of the regulatory framework of supervision in Bosnia and Herzegovina consists of the Banking Agency of the Federation of Bosnia and Herzegovina (FBA) in the Federation of BiH, and in the Republic of Srpska it is the Banking Agency of the Republika Srpska (ABRS). The Agency's task is to ensure the consistent and successful implementation of regulatory rules and principles as well as various measures with the aim of safer and more efficient functioning of banks in order to preserve stability, trust and integrity in the banking system.

The focus of this paper will be on the banking sector of the Federation of Bosnia and Herzegovina. In this regard, it can be said that during 2016, activities related to the creation of a regulatory framework on the territory of FBiH were carried out. These activities entailed the creation of new laws, namely the Law on Banks and the Law on the Banking Agency of the Federation of Bosnia and Herzegovina. In addition, for this purpose, by-laws - Decisions of the Agency were created in accordance with the annual plan and strategies concerning the creation of the regulatory framework. The goal of the aforementioned is the implementation of the Basel III standard and European Union directives.

The subject of the research that will be presented within this topic refers to the impact of the implementation of Basel III standards on the accounting and financial reporting of banks in the territory of the Federation of Bosnia and Herzegovina. Namely, the effects and consequences of the application of this standard on various components of banks, such as capital, liquidity, financial reporting, risk management, and bank supervision, will be analyzed.

Key words: Basel standards, Basel III standard, Basel Committee on Banking Supervision, bank accounting, financial reporting, risk management in banks, capital, liquidity, supervision.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	ii
ABSTRACT	iv
POPIS TABELA.....	x
POPIS GRAFIKA	xi
1. UVOD	1
1.1. Obrazloženje teme istraživanja.....	1
1.2. Svrha i ciljevi istraživanja	2
1.3. Istraživačka pitanja.....	2
1.4. Hipoteze istraživanja.....	3
1.5. Metodologija istraživanja	3
1.6. Obrazloženje strukture rada	4
2. TEORIJSKI ASPEKT BASELSKIH SPORAZUMA	5
2.1. Baselski komitet za superviziju banaka	5
2.2. Standardi Baselskog komiteta za superviziju banaka	6
2.3. Uticaj krize na standarde Baselskog komiteta za bankarsku superviziju	6
2.4. Baselski sporazum o kapitalu – Basel I	7
2.4.1. Nastanak, svrha i glavne karakteristike Basela I.....	7
2.4.1.1. Vrste kapitala prema Baselu I.....	9
2.4.1.2. Pristup pondera rizika.....	10
2.4.1.3. Koeficijent adekvatnosti kapitala.....	11
2.4.2. Prednosti i nedostaci Basela I.....	12
2.4.3. Najznačajnije dopune Basela I	12
2.5. Baselski sporazum II	13
2.5.1. Nastanak, svrha i glavne karakteristike Basela II.....	13
2.5.2. Struktura Basela II.....	15
2.5.2.1. Stub I – Minimalni kapitalni zahtjevi.....	15
2.5.2.2. Stub II – Supervizorski nadzor	19
2.5.2.3. Stub III – Tržišna disciplina	21
2.5.3. Prednosti i nedostaci Basela II.....	22
2.6. Baselski sporazum III.....	23

2.6.1.	Nastanak, svrha i glavne karakteristike Basela III	23
3.	OSNOVNE ODREDBE I SPECIFIČNOSTI BASELSKOG SPORAZUMA III	25
3.1.	Ciljevi uvođenja Basela III	25
3.1.1.	Mikro i makro pristup sigurnosti	26
3.2.	Rokovi uvođenja i primjene Basela III.....	27
3.3.	Početna i završna faza reformi Basela III	28
3.4.	Struktura Basela III	30
3.5.	Kapitalni zahtjevi u okviru Basela III	31
3.5.1.	Koncept kapitala banke prema Baselu III.....	31
3.5.2.	Dodatni kapitalni zahtjevi prema Baselu III.....	34
3.5.2.1.	<i>Zaštitni sloj kapitala.....</i>	<i>34</i>
3.5.2.2.	<i>Protuciklični sloj kapitala</i>	<i>34</i>
3.5.2.3.	<i>Dodatni zahtjevi za kapitalom za sistemski rizik.....</i>	<i>36</i>
3.6.	Teorijsko određivanje likvidnosti i regulatorni okvir/zahtjevi za likvidnost u okviru Basela III	36
3.6.1.	Teorijski okvir likvidnosti i rizika likvidnosti u poslovanju banaka	36
3.6.1.1.	<i>Likvidnost banke.....</i>	<i>36</i>
3.6.1.2.	<i>Rizik likvidnosti u bankama.....</i>	<i>37</i>
3.6.2.	Basel III regulativa u oblasti likvidnosti	38
3.6.2.1.	<i>Koeficijent pokrića likvidnosti – LCR.....</i>	<i>39</i>
3.6.2.2.	<i>Koeficijent pokrića neto stabilnog finansiranja – NSFR.....</i>	<i>41</i>
3.7.	Pokriće rizika u okviru Stuba I	43
3.8.	Koeficijent finansijske poluge u okviru Stuba I	43
3.9.	Supervizija i tržišna disciplina – stub II i III.....	45
4.	IMPLEMENTACIJA PROPISA BASELA III KROZ ZAKONSKE I PODZAKONSKE AKTE.....	46
4.1.	Implementacija standarda, propisa i normi Basela III u okviru Europske unije	46
4.1.1.	CRD IV paket	46
4.1.1.1.	<i>Uredba o kapitalnim zahtjevima - CRR</i>	<i>47</i>
4.1.1.2.	<i>Direktiva o kapitalnim zahtjevima - CRD IV.....</i>	<i>49</i>
4.1.2.	Izvjestajni i nadzorni mehanizmi u okviru Europske unije	50
4.2.	Implementacija Basela III u okviru Federacije BiH.....	51

4.2.1.	Zakonska regulativa u vezi primjene Basel III standarda.....	52
4.2.2.	Agencija za bankarstvo FBiH.....	52
4.2.3.	Podzakonski akti FBA-a u vezi primjene Basel III standarda.....	53
4.2.4.	Smjernice, uputstva i obavještenja FBA-a u vezi primjene Basel III standarda	55
5.	SPECIFIČNOSTI I UTICAJ PRIMJENE REGULATORNOG OKVIRA BASELA III NA TERITORIJI FEDERACIJE BIH	56
5.1.	Regulatorni okvir kapitalnih zahtjeva u FBiH	56
5.1.1.	Koncept kapitala banaka u FBiH.....	56
5.1.1.1.	<i>Osnovni kapital (T1)</i>	56
5.1.1.2.	<i>Dopunski kapital (T2)</i>	58
5.1.2.	Kapitalni zahtjevi za banke u FBiH.....	58
5.1.3.	Zaštitni slojevi kapitala u FBiH.....	59
5.1.4.	Finansijska poluga	60
5.2.	Regulatorni okvir zahtjeva za likvidnost u FBiH	61
5.2.1.	Kvalitativni zahtjevi za upravljanje rizikom likvidnosti	62
5.2.2.	Kvantitativni zahtjevi za koeficijent pokrića rizika (LCR)	63
5.2.3.	Kvantitativni zahtjevi za koeficijent neto stabilnih izvora finansiranja (NSFR)	65
5.2.4.	Dodatni mehanizmi u vezi rizika likvidnosti.....	66
5.2.5.	Izvjestavanje o likvidnosti	67
5.3.	ICAAP i ILAAP	67
5.4.	Upravljanje rizicima u FBiH	68
5.5.	Stub II – Supervizija u FBiH	70
5.5.1.	Supervizija banaka i postupci Agencije.....	71
5.5.2.	Supervizorski pregled i procjena banke - SREP.....	72
5.6.	Stub III – Javna objava i tržišna disciplina u FBiH.....	75
5.6.1.	Objavljivanje podataka i informacija	75
5.6.2.	Izvjestaji banke	77
5.7.	Analiza bankarskog sektora u Federaciji BiH.....	82
5.7.1.	Analiza poslovanja za bankarski sektor u Federaciji BiH.....	82
5.7.2.	Rizici bankarskog sektora Federacije BiH	84
5.7.2.1.	<i>Kreditni rizik</i>	84

5.7.2.2.	<i>Rizik kapitala</i>	85
5.7.2.3.	<i>Rizik likvidnosti</i>	86
5.7.2.4.	<i>Devizni rizik</i>	87
5.7.2.5.	<i>Kamatni rizik</i>	87
5.7.2.6.	<i>Rizik prekomjerne finansijske poluge</i>	88
5.7.2.7.	<i>Rizik profitabilnosti</i>	88
6.	EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE	89
6.1.	Metodologija istraživanja	89
6.2.	Dizajn istraživanja	90
6.2.1.	Zavisne i nezavisne varijable.....	90
6.2.2.	Definisanje i testiranje hipoteze	91
6.3.	Rezultati istraživanja - statistička analiza	97
6.3.1.	Deskriptivna statistička analiza	97
6.3.1.1.	<i>Analiza anketnog upitnika - One-Sample Statistics</i>	100
6.3.2.	Inferencijalna statistička analiza.....	107
6.3.2.1.	<i>Analiza anketnog upitnika – One-Sample Test</i>	107
6.3.3.	Evaluacija rezultata istraživanja	117
7.	ZAKLJUČAK	119
	REFERENCE	120
	PRILOZI	129

POPIS TABELA

Tabela 1 - Oblici imovine prema stepenu rizika.....	10
Tabela 2 - Komparacija Basela II i Basela III	24
Tabela 3 - Mikro i makro pristupi sigurnosti.....	26
Tabela 4 - Implementacija Basela III	28
Tabela 5 - Struktura Basela III	31
Tabela 6 - Prikaz stavki visokokvalitetne likvidne imovine	41
Tabela 7 - Podzakonski akti FBA-a u vezi primjene Basel III standarda.....	54
Tabela 8 - Smjernice, uputstva i obavještenja FBA-a u vezi primjene Basel III standarda	55
Tabela 9 - Ročna usklađenost finansijske aktive i finansijskih obaveza.....	66
Tabela 10 - Supervizija u Federaciji BiH	70
Tabela 11 - Ocjene kontrole rizika	73
Tabela 12 - Objava podataka i informacija	76
Tabela 13 - Izvještaji koje banka dostavlja Agenciji prema COREP-u	79
Tabela 14 - Nadzorni i statistički izvještaji koje banka dostavlja Agenciji.....	81
Tabela 15 - Pokazatelji kapitalne adekvatnosti	85
Tabela 16 - Rezultati iz SPSS programa – One-Sample Statistics (deskriptivna statistika)	101
Tabela 17- Rezultati iz SPSS programa – One-Sample Test.....	109
Tabela 18 - Rezultati t-testa za H1 hipotezu.....	111
Tabela 19 - Rezultati t-testa za H2 hipotezu.....	112
Tabela 20 - Rezultati t-testa za H3 hipotezu.....	114
Tabela 21 - Rezultati t-testa za H4 hipotezu.....	116
Tabela 22 - Rezultati t-testa za H5 hipotezu.....	117

POPIS GRAFIKA

Grafik 1 - Koncept kapitala banke prema Baselu III.....	32
Grafik 2 - Minimalna stopa adekvatnosti kapitala (Basel III).....	33
Grafik 3 - Zaštitni i protuciklični sloj kapitala	33
Grafik 4 - Direktiva o kapitalnim zahtjevima - CRD IV.....	49
Grafik 5 – Propisane stope kapitala u FBiH.....	59
Grafik 6 – Komponente zaštitnog sloja likvidnosti.....	64
Grafik 7 – Komponente NSFR-a.....	65
Grafik 8 - Elementi SREP-a	72
Grafik 9 - Spolna struktura ispitanika	98
Grafik 10 - Starosna struktura ispitanika.....	98
Grafik 11 - Obrazovna struktura ispitanika	99
Grafik 12 - Radno iskustvo ispitanika u bankarskom sektoru.....	99
Grafik 13 - Stavovi ispitanika o tvrdnjama H1 hipoteze	102
Grafik 14 - Stavovi ispitanika o tvrdnjama H2 hipoteze	103
Grafik 15 - Stavovi ispitanika o tvrdnjama H3 hipoteze	104
Grafik 16 - Stavovi ispitanika o tvrdnjama H4 hipoteze	105
Grafik 17 - Stavovi ispitanika o tvrdnjama H5 hipoteze	106

1. UVOD

1.1. Obrazloženje teme istraživanja

Svjetska ekonomska kriza započela je turbulencijama i dešavanjima na tržištima nekretnina, a kreditni problemi te visoke cijene benzina su dodatno potspješile krizu. Ova kriza je ukazala na ozbiljne nedostatke koji su postojali u oblasti regulacije i nadzora finansijskih institucija, pri čemu su na površinu isplivali mnogobrojni problemi u vezi strukture, iznosa i kvalitete kapitala banaka. Osim kapitala, osnovni nedostatak se odnosio i na pravila kojima se reguliše likvidnost banaka.

Kao odgovor na uticaj te krize, čije se posljedice i danas osjete širom svijeta, usvojena su pravila, čiji su ciljevi unapređenje sposobnosti banaka da ovlada šokovima koji nastaju iz različitih finansijskih stresnih momenata i okolnosti, te smanjenje rizika koji će nastati u slučaju da se prenese kriza iz finansijskog sektora u realni. Tačnije, Basel III je odgovor na svjetsku krizu, te na njen uticaj na regulatorni okvir, nadzor/superviziju, te na rizike i njihovo upravljanje. Uzimajući u obzir te činjenice, možemo istaći da je svjetska ekonomska kriza podstakla unapređenje Baselskih standarda. Baselom III se rješavaju nedostaci različitih okvira regulacije koji su postojali prije krize, te se ovim standardom pruža regulatorna osnova za otporniji bankarski sistem.

Primjena Basel III standarda, u suštini, predstavlja opšti model za upravljanje kapitalom i rizicima u bankama. Taj model je zasnovan na kvantitativnom modelu te nizom kvalitativnih rješenja. Pravilna i konzistentna implementacija ovih standarda će doprinijeti uspješnijem razvijanju bankarstva. Naime, banke koje uspješno implementiraju Basel standarde u cilju unapređenja svog cjelokupnog poslovanja, smatra se da će ostvariti neminovno značajnu poslovnu prednost u poređenju s onim bankama koje Basel smjernice usmjeravaju samo prema ispunjenju regulatornih zahtjeva. Smatra se da Basel III značajno doprinosi harmonizaciji međunarodne bankarske regulative ali i stabilnijem finansijskom sistemu.

U svrhu dosljednije primjene Basela III, banke na teritoriji Federacije BiH trebaju da se pridržavaju standarda, propisa i smjernica koje nalaže ovaj standard a koji su propisani zakonskim i podzakonskim aktima. Osim Zakona o bankama, koji predstavlja relevantnu i značajnu zakonsku osnovu pri implementaciji Basel III standarda, Agencija za bankarstvo Federacije BiH donosi niz podzakonskih akata u cilju njihove implementacije. Osim Odluka, donijela je i niz smjernica, uputstava, preporuka i obavještenja, koji predstavljaju značajnu vodilju prilikom implementacije standarda.

U okviru ove teme analizirat će se efekti i posljedice primjene Basel III standarda na teritoriji Federacije BiH, te će se prikazati da li postoji i kakav je uticaj implementacije ovih standarda na kapital, likvidnost, upravljanje rizicima, superviziju te finansijsko izvještavanje banaka.

1.2. Svrha i ciljevi istraživanja

Teorijsko i empirijsko objašnjenje uticaja implemetacije Basel III standarda na računovodstvo i finansijsko izvještavanje banaka, predstavljat će glavnu i osnovnu svrhu ovog rada. Doprinos rada će se ogledati u pružanju boljeg razumijevanja postojećih teorijskih doprinosa iz navedenog područja, a kroz empirijski dio sagledat će se i objasniti uticaj standarda Basela III na poslovanje banaka u Federaciji BiH.

Osnovni ciljevi istraživanja su sljedeći:

- Dati sveobuhvatan pregled literature o teoretskom aspektu Baselskih sporazuma – Baselu I i Baselu II, o njihovom nastanku, svrhi, glavnim karakteristikama;
- Dati sveobuhvatan pregled literature o osnovnim odredbama Baselskog sporazuma III, o ciljevima njegovog uvođenja, te strukturi istog;
- Dati sveobuhvatan pregled literature o zakonskim i podzakonskim aktima koji trebaju da se poštuju prilikom implementacije Basel III standarda;
- Dati sveobuhvatan pregled literature o specifičnostima i primjeni regulatornog okvira Basel III standarda u bankama u Federaciji Bosne i Hercegovine;
- Istražiti i analizirati uticaj implementacije Basel III standarda na finansijsko izvještavanje banaka, na upravljanje rizicima u bankama, na kapital, likvidnost i na superviziju banaka;
- Predstaviti zaključke o uticaju implementacije Basel III standarda na računovodstvo i finansijsko izvještavanje banaka.

1.3. Istraživačka pitanja

Ovo istraživanje će pokušati da ocijeni da li i u kojoj mjeri implementacija Basel III standarda utiče na računovodstvo i finansijsko izvještavanje banaka. S tim u vezi, formulisana su sljedeća istraživačka pitanja:

- Da li je implementacija Basel III standarda djelovala na upravljanje rizicima u bankama?
- Da li implementacija Basel III standarda utiče na kapital banaka?
- Da li implementacija Basel III standarda utiče na likvidnost banaka?
- Da li je implementacija Basel III standarda djelovala na superviziju banaka?
- Da li implementacija Basel III standarda utiče na finansijsko izvještavanje banaka?

1.4. Hipoteze istraživanja

Uzimajući u obzir predmet ovog istraživanja i istraživačka pitanja, kreirane su sljedeće hipoteze:

H1: Implementacija Basel III standarda značajno je djelovala na upravljanje rizicima u bankama.

H2: Implementacija Basel III standarda značajno je uticala na kapital banaka.

H3: Implementacija Basel III standarda značajno je uticala na likvidnost banaka.

H4: Implementacija Basel III standarda značajno je djelovala na superviziju banaka.

H5: Implementacija Basel III standarda značajno se odrazila na finansijsko izvještavanje banaka.

1.5. Metodologija istraživanja

Uzimajući u obzir činjenicu da je izuzetno značajno shvatiti vezu između svrhe istraživanja, specifičnih ciljeva istraživanja te metodologije istraživanja, bitno je istaći da će metodologija ovog istraživanja biti konzistentna sa ciljevima i svrhom istraživanja. S tim u vezi, bit će korištene metode i tehnike koje će omogućiti realizaciju postavljenih ciljeva. Shodno tome, na osnovu definisane svrhe i ciljeva završnog rada, bit će korišten kvantitativni metodološki pristup.

Naime, u ovom radu bit će korištene dvije vrste izvora podataka i to primarni i sekundarni podaci. Sekundarni podaci koristit će se za prikaz teorijskog dijela rada, te za prikaz do sad sprovedenih istraživanja u vezi implementacije Basel III standarda. Sekundarni izvori podataka koji će biti korišteni uključuju finansijske izvještaje banaka i podatke i informacije o bankarskom sektoru FBiH koji su dostupni na web stranicama Agencije za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine, CBBiH, kao i na web stranicama različitih banaka. Kada je riječ o primarnim izvorima podataka, koristit će se anketni upitnik, koji će predstavljati osnovni instrument korišten prilikom istraživanja kako bi se prikupili neophodni podaci. Nezavisna varijabla u ovom istraživanju bit će implementacija Basel III standarda, dok će zavisne varijable istraživanja biti kapital, likvidnost, upravljanje rizicima u bankama, finansijsko izvještavanje banaka, te supervizija banaka.

Prikupljeni kvantitativni podaci bit će obrađeni određenim statističkim metodama, a rezultate istraživanja prikazat ćemo tabelama i grafikonima. U ovom radu bit će obrađen i postojeći institucionalni i zakonodavni okvir u vezi navedene teme i to analizama čiji su fokus mnogobrojni dokumenti i akati koji se tiču analizirane oblasti.

1.6. Obrazloženje strukture rada

Struktura rada obuhvata šest glavnih poglavlja, pri čemu se u prvom poglavlju iznosi obrazloženje teme rada i svrha istraživanja, te su navedeni ciljevi istraživanja. Osim toga, predočeno je kojim istraživačkim pitanjima ćemo se baviti. U okviru prvog poglavlja definisane su i hipoteze, te je predstavljena metodologija istraživanja i struktura rada.

U drugom poglavlju predstavljen je teorijski aspekt Baselskih sporazuma. Sastoji se od objašnjenja i prikaza značaja Baselskog komiteta za superviziju banaka, te tri Baselska standarda koji su donijeli. Predstavljani su Baselski sporazumi I i II uz objašnjenje njihovog nastanka, svrhe i glavnih karakteristika, prednosti i nedostataka. Osim toga, dat je kratki prikaz Basela III – nastanak, svrha i glavne karakteristike, kao uvod u naredno poglavlje.

U trećem poglavlju su prezentovane osnovne odredbe i specifičnosti Baselskog sporazuma III gdje su detaljnije izloženi ciljevi uvođenja ovog standarda, rokovi uvođenja, te početna i završna faza reformi. U okviru ovog poglavlja prikazana je i detaljno objašnjena struktura Basela III, koja uključuje kapitalne zahtjeve, teorijsko određivanje likvidnosti i regulatorni okvir za likvidnost u okviru Basela III, zatim pokriće rizika i koeficijent finansijske poluge.

U četvrtom poglavlju prikazana je i obrazložena implementacija propisa Basela III kroz zakonske i podzakonske akte. Naime, dat je osvrt na implementaciju standarda, propisa i normi Basela III u okviru Europske unije. Osim toga, dat je prikaz važeće zakonske i podzakonske regulative u vezi primjene Basela III u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Peto poglavlje obuhvata specifičnosti i uticaj primjene regulatornog okvira Basela III na teritoriji Federacije BiH. Prevedljivo je predstavljen regulatorni okvir kapitalnih zahtjeva te zahtjeva za likvidnost u FBiH, te regulatorni okvir upravljanja rizicima, supervizije i tržišne discipline u FBiH. Svrha je dati prikaz važećih propisa prema zakonu i podzakonskim aktima za svaki stub Basela III. Nakon toga je izvršena analiza bankarskog sektora u FBiH, na osnovu dostupnih statističkih podataka, kako bi se dao prikaz stanja poslovanja banaka na ovom području kroz osnovne pokazatelje poslovanja bankarskog sektora. Obzirom na značaj upravljanja rizicima, u okviru analize objašnjena je i ukupna izloženost riziku u bankarskom sektoru FBiH.

Šesto poglavlje je empirijsko istraživanje uticaja implementacije Basel III standarda na računovodstvo i finansijsko izvještavanje. Istraživanje je fokusirano na uticaj ovih standarda na kapital, likvidnost, upravljanje rizicima, finansijsko izvještavanje i superviziju banaka koje posluju na teritoriji Federacije BiH. Istraživački dio rada bit će usmjeren na pojašnjenje metodologije koja je korištena tokom analize, zatim na prikaz dizajna istraživanja, kao i prikaz analize rezultata istraživanja.

2. TEORIJSKI ASPEKT BASELSKIH SPORAZUMA

2.1. Baselski komitet za superviziju banaka

Početak osamdesetih godina XX vijeka, naftni šok koji je uzdrmao svijet se vrlo brzo proširio i na bankarski sektor. Ozbiljni poremećaji koji su se desili na bankarskim tržištima rezultirali su bankrotom nekih velikih bankarskih institucija. Prevedeno svemu tome, vlade razvijenih zemalja su shvatile da postoji potreba da se osnuju međunarodne institucije za provođenje nadzora poslovanja banaka. Cilj supervizije jeste da se provjeri da li se poštuju zakoni i propisi kojima se reguliše poslovanje banaka. Osim toga, supervizija se temelji na davanju odobrenja za rad, te na taj način supervizori su u mogućnosti da identificiraju institucije koje moraju da nadziru.

Zaista je bilo neophodno da se formira međunarodno tijelo koje će se baviti supervizijom i unapređenjem kontrole poslovanja banaka. Pa tako je došlo do osnivanja Baselskog komiteta za superviziju banaka (BCBS – Basel Committee on Banking Supervision – Baselski odbor za nadzor banaka), u daljem tekstu Komitet, sa ciljevima stvaranja stabilnog finansijskog sistema. Baselski komitet za superviziju banaka je osnovan krajem 1974. godine, a svrha njegovog osnivanja je bila unapređenje bankarskog nadzora i to na nivou cijelog svijeta. Komitet je, prije svega, prepoznatljiv po svojim standardima te osnovnim principima za efikasnu superviziju. Zadatak njegovog Sekretarijata koji je sastavljen od 15 supervizora iz država članica, je da pruža pomoć, te daje savjete i smjernice nadzornim organima u svim zemljama. Naime, on je smješten u okviru Banke za međunarodna poravnanja u Švicarskoj, tačnije u Baselu, po kojem su i standardi dobili naziv. Danas, Baselski komitet je zastupljen u superviziji širom svijeta, a ono što dodatno ojačava njegovo funkcionisanje jeste Međunarodna konferencija bankarskih supervizora koja se održava svake druge godine.

Komitet ne predstavlja međunarodnu finansijsku organizaciju i isti ne raspolaže formalnim ovlaštenjima za kontrolu. Obzirom na to, njegove preporuke i smjernice će biti obavezne u nekoj državi tek onda kad ih parlament te države usvoji u obliku zakona. Dokumenti Baselskog komiteta predstavljaju rezultat brojnih konsultacija sa ekspertima najvećih svjetskih i centralnih banaka. Svoj način rada, Komitet zasniva na saradnji sa zemljama članicama ali i sa banakama iz ostalih jurisdikcija.

Zadaci Komiteta su da definiše minimalne standarde u oblasti upravljanja rizicima, superviziji, te tržišnoj disciplini, te da poboljšava mjere i tehnike za preventivnu superviziju kako bi bile efikasnije.

Osnovni principi efikasne supervizije, koji su poznati i kao osnovni Baselski principi/načela su od strane Komiteta objavljeni u septembru 1997. godine, a njihov cilj jeste da služe kao osnova prilikom kreiranja efikasnih sistema nadzora, kako u svakoj zemlji posebno tako i na međunarodnom nivou. Značaj koji imaju ta načela, može da se ogleda i u činjenici da se

koriste i od strane Svjetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda kada ocjenjuju privredne sisteme određenih zemalja.

2.2. Standardi Baselskog komiteta za superviziju banaka

U bankarskom svijetu se 1988. godina smatra značajnom, obzirom da je te godine potpisan Baselski sporazum. Komitet je te godine donio pravila koja se tiču kontrole banaka i to u formi Sporazuma o kapitalu, koji je usvojen u mnogobrojnim zemljama svijeta. Na taj način, on je postao svjetski standard za preventivni nadzor nad poslovanjem banaka i predstavljao je izuzetno značajan dokument koji doprinosi stabilnosti cjelokupnog sistema. Potpisnice Baselskog sporazuma su bile sljedeće države: SAD, Kanada, Španija, Velika Britanija, Francuska, Japan, Njemačka, Italija, Holandija, Belgija, Švedska, Luksemburg i Švicarska.

Sredstva putem kojih je Komitet davao smjernice za kontrolu finansijskih institucija su bili upravo sporazumi. Komitet definiše i formuliše standarde supervizije, te daje preporuke supervizorima koji trebaju da ih na adekvatan način koriste i implementiraju u svojim nacionalnim sistemima. Shodno tome, uspostavljaju se zajednički standardi i istovjetni principi supervizije u različitim zemljama. Ali bitno je navesti i to da zaključci Komiteta nemaju pravnu snagu. Međutim, bez obzira što Baselski standardi ne predstavljaju obavezu, ipak se smatra da će se njihovim usvajanjem postići značajan uticaj na promjenu bankarskog regulatornog okvira, a u konačnici i na poslovanje banaka.

Svrha uvođenja standarda ogleda se u težnji postizanja harmonizacije bankarstva, te da se jedinstvenim propisima i principima reguliše rad banaka. Naime, brojni su ciljevi uvođenja Baselskih standarda. Stabilno i zdravo poslovanje međunarodnih banaka je jedan od njih, a značajan cilj je i ukidanje konkurentske neujednačenosti među banakama, gdje su razlog nastanka takve nejednakosti različite stope kapitala.

Od svog nastanka pa do danas, Baselski komitet je izdao tri standarda i to Basel I, zatim Basel II a nakon toga i Baselski standard III – Basel III. Svaki standard je bio dopuna i nadogradnja prethodnom, obzirom da su se potrebe finansijskog tržišta mijenjale.

2.3. Uticaj krize na standarde Baselskog komiteta za bankarsku superviziju

Potreba za regulisanjem finansijskog sistema je bila uočljiva i prije nego je nastala svjetska ekonomska kriza 2009. godine, pa su u vezi s tim kreirani Baselski standardi, i to 1988. godine Basel I, a zatim 2004. i Basel II. Iako je prvi Baselski standard donekle „uspostavio red“ u poslovanju finansijskih institucija, praksa je pokazala da su ipak postojali nedostaci u okviru različitih regulativa. Kako bi se ispravili ti nedostaci, donesen je novi Basel II koji je bio nadopuna prethodnom. Na osnovu analize različitih regulatornih tijela, postoje zaključci da su Basel I i Basel II doprinijeli regulaciji finansijskih institucija, međutim, ipak nedovoljno.

Naime, kriza koja je u svijetu započela 2008. godine s bankrotom Lehman Brothersa, prevashodno je bila finansijska kriza u Sjedinjenim Američkim Državama, a koja se zatim proširila u Europu i Aziju. Došlo je do krize u finansijskim institucijama, a ubrzo nakon toga dolazi do prelijevanja iste iz finansijskog u realni sektor ekonomije. Pogoršano stanje u realnom sektoru je impliciralo pogoršanje kvalitete aktive banaka i došlo je do kolapsa najvećih svjetskih finansijskih institucija. Basel I i Basel II standardi su koliko toliko ublažili finansijsku krizu, ali mnogi autori smatraju da nisu ispunili svoje zadatke onako kako se od njih očekivalo pa čak ni u minimalnoj mjeri.

Na osnovu proučavane literature, može se reći da glavni nedostaci standarda proizlaze iz činjenice da stavke koje su propisane standardima nisu na svjetskom nivou obavezne. Naime, moderne banke su toliko proširile svoje poslovanje da su zaboravile da je njihova osnovna uloga prikupljanje viška sredstva i plasiranje sredstava onima kojima je to neophodno. U svrhu ostarivanja veće zarade, banke su počele da krše osnovna načela poslovanja, fokusirajući se isključivo na vlastite aktivnosti zarad bolje zarade. Neizostavno je da dugoročno banka ne može opstati ako ne poštuje osnovne principe iz bankarskog poslovanja. Upravo tu leži odgovor zašto je i pored Baselskog sporazuma došlo do krize 2008. godine.

Naime, svjetska ekonomska kriza je podstakla unapređenje Baselskih standarda, što je rezultiralo različitim prijedlozima koji će poboljšati Basel II. Ti prijedlozi, prije svega podrazumijevali su da se jača regulatorni okvir te da se pruže adekvatni odgovori na svjetsku krizu. Kao odgovor na uticaj te krize, čije se posljedice i danas osjećaju širom svijeta, usvojena su pravila, čiji je cilj povećati sposobnost bankarskog sektora kada je riječ o apsorpciji šokova koji nastaju iz stresnih situacija. Pri tome se nastoji umanjiti rizik da se kriza prelije iz sektora finansija u realni. Baselom III se rješavaju nedostaci regulatornih okvira koji su postojali prije krize, te se ovim standardom pruža regulatorna osnova za otporan bankarski sistem koji će podržati realnu ekonomiju.

2.4. Baselski sporazum o kapitalu – Basel I

2.4.1. Nastanak, svrha i glavne karakteristike Basela I

Kao rezultat međunarodne saradnje središnjih banaka pod okriljem Baselskog komiteta za superviziju banaka, donesen je prvi sporazum Basel I. Naime, 80-te godine prethodnog vijeka karakteriše kriza koja je imala velik uticaj na rizike, te je adekvatnost kapitala bila značajno pogoršana. Komitet je i tada nastojao da popravi nastalo stanje u bankarskom sistemu, pa je tako akcent bio na kreiranju i razvoju poboljšanih tehnika kojima će se bolje i efikasnije mjeriti rizik, a shodno tome i adekvatnost kapitala. Prvobitno, ishod tih nastojanja je bio set pravila kreiranih u okviru Basela I. Ovaj standard je donesen 1988. godine i predstavljao je sporazum o kapitalu banaka, a službeno je nazvan Odluka o adekvatnosti kapitala.

Svrha ovog dokumenta ogledala se u očuvanju stabilnosti finansijskog tržišta. Riječ je o prvom međunarodnom sporazumu koji je imao za cilj regulisati pokriće osnovnih rizika kapitalom, te je prvenstveno nastojao da obezbijedi i održi dovoljan iznos kapitala u svrhu zaštite i očuvanja solventnosti banke.

Prema Matić (2009), glavne odluke koje su donesene Baselskim sporazumom I uključuju obavezu mjerenja kapitalne adekvatnosti banke i to primjenom tih uvedenih standarda, a sve u svrhu uklanjanja razlika koje postoje između jurisdikcija u vidu različitih zahtjeva za kapitalom. Svrha je i eliminacija neloyalne konkurencije. Među glavnim odlukama, prema ovom autoru, je i odluka da se uvede minimalna adekvatnost kapitala, i to po stopi 8%. Naime, time se nastojalo postići da svaka banka ima jednaku početnu poziciju na tržištu, te da ukoliko bude povećavala obim poslovnih aktivnosti, to neminovno mora da prati i adekvatan rast kapitala.

Svrha Basela I ogledala se u tome da se uvede jedinstvena metoda koja će se koristiti da se izračuna adekvatnost kapitala i to sa ciljem jačanja finansijske stabilnosti. Zaher (2018) navodi da je osnovna svrha uvođenja Basela I bila jačanje stabilnosti međunarodnog bankarskog sistema, te njegovo fer uspostavljanje s ciljem smanjenja konkurentne nejednakosti između međunarodnih banaka.

U okviru Baselskog sporazuma I definisani su:

- elementi kapitala banaka i to primarni i sekundarni kapital,
- ponderi koji se koriste pri izračunu kreditnog rizika za bilansne stavke i to ponderi 0%, 20%, 50% i 100%.
- faktori za kreditnu konverziju po vanbilansnim stavkama, nakon kojih se primjenjuju adekvatni ponderi rizik.

Osim prethodno navedenog, definisan je i odnos i to kapitala banke s jedne strane, dok je s druge strane to njena ukupna bilansna i vanbilansna izloženost koja je ponderisana kreditnim rizikom i to sve sa ciljem izračunavanja pokazatelja adekvatnosti kapitala.

Kada je riječ o prvoj verziji ovog sporazuma, Matić (2009) navodi da se Basel I bavio samo izloženostima prema kreditnom riziku i sastojao se iz tri dijela.

Spasojević (2012) navodi da kreditni rizik podrazumijeva rizik da dužnik neće ispuniti svoju obavezu prema povjeriocu u ugovorenom roku i u cjelokupnom iznosu. Naime, općepoznato je da je koncept upravljanja ovim rizikom složen, te uključuje fazu identifikacije kreditnog rizika, monitoring, zatim mjerenje izloženosti, kalkulaciju kapitala koji je potreban, te funkciju kontrole. Cilj tog procesa je da se izmjeri kolika je izloženost ovoj vrsti rizika, obzirom da je to izuzetno važno za njegovo efikasno upravljanje. Shodno tome, banke širom svijeta nastoje kreirati kvalitativne i kvantitativne pristupe i tehnike za mjerenje te izloženosti.

Zahtjev za kapitalom se iskazuje u obliku procenta rizikom ponderisane aktive, što će u nastavku rada biti detaljnije objašnjeno. Kapitalni zahtjevi Basela I obuhvataju:

- kreditni rizik – prvobitna verzija Basela I
- tržišne rizike – dopuna Basela I iz 1993. i 1996. godine gdje se uvode i ovi rizici, te kapitalni zahtjevi za njih.

2.4.1.1. Vrste kapitala prema Baselu I

Prvi dio Baselskog sporazuma I se odnosio na definiciju kapitala, te na identificiranje glavne uloge kapitala u vezi sa procjenjenom izloženosti u odnosu na kreditni rizik. Kada se govori o definisanju kapitala, Basel I definiše dva glavna izvora kapitala: primarni i sekundarni. Prema Rose i Rudgins (2015) postoje dva glavna stuba i to:

1. Prvi stub - osnovni kapital, koji obuhvata obične dionice i zadržanu zaradu, zatim uključuje povlaštene dionice koje nisu kumulativne i nisu opozive. Ovom stubu pripada i manjinski interes u neto imovini konsolidovanih zavisnih društava, te nematerijalna imovina uključujući i onu umanjenu za goodwill.
2. Drugi stub - dopunski kapital, koji obuhvata ispravke vrijednosti rezerve za kreditne gubitke i gubitke po ugovorima za lizing, zatim dug koji se obavezno konvertuje u kapital, podređene dužničke instrumente kapitala, povlaštene dionice koje su kumulativne i nisu opozive. Ovom stubu pripadaju i ostali dugoročni instrumenti kapitala koji imaju dužnička i vlasnička obilježja.

Peša, Zubak i Mitrović (2015), navode da kapital u prvom stubu ima veću mogućnost apsorpcije gubitaka obzirom da je riječ o osnovnom kapitalu, koji je najkvalitetniji i najpouzdaniji kapital, jer se ne koristi u tržišnim aktivnostima, već proizlazi iz vlasništva u banci, uključujući sve rezerve i zadržanu dobit.

Drugi stub kapitala uključuje subordinisani dug - dug koji je podređen dugovima prema ostalim povjeriocima. Tu je riječ o obveznicama koje je banka izdala, a isplatit će ih tek nakon podmirenja ostalih povjerioca. Može se zaključiti da je kapital koji čini drugi stub lošije kvalitete u poređenju sa kapitalom prvog stuba, jer uključuje i zaduženje banke.

Saunders i Allen (2010) smatraju da je prvi Baselski sporazum kreirao pravila koja se tiču upravljanja kapitalom, prema kojim se od njih zahtijeva više kapitala kako bi se pokrila ona imovina koja je rizična. Ovaj standard direktno utiče na profitabilnost banaka, pri čemu banke moraju povećati svoju kapitaliziranost onda kada se nađu u situacijama rizičnijeg poslovanja.

2.4.1.2. *Pristup pondera rizika*

Drugi dio Baselskog sporazuma I podrazumijevao je predlaganje pristupa za mjerenje izloženosti riziku i kalkulaciju za kapitalne troškove, pod nazivom *Pristup pondera rizika*. Naime, prema Komitetu i ostali pristupi za utvrđivanje kapitalnih troškova su prihvatljivi, ali kao dopuna prethodno navedenom pristupu.

Sušтина *Pristupa pondera rizika* jeste u portfolio pristupu, prema kojem se na različite kategorije imovine/aktive primjenjuju odgovarajući ponderi rizika. Rizikom ponderisana imovina se računa tako što se svaka bilansna i vanbilansna stavka pomnoži sa adekvatnim ponderisanim faktorima rizika, odražavajući tako sveukupnu izloženost rizicima. Množenje određenim ponderom, tj. procentom rizičnosti vrši se da bi se izračunala vrijednost bilansne i vanbilansne stavke.

Koncept rizikom ponderisane aktive zapravo podrazumijeva da je za imovinu koja je sigurnija potrebno odvojiti manji iznos kapitala, dok je za onu koja je rizičnija potrebno odvojiti veći iznos kapitala te joj dodijeliti veći ponder rizika. Prema Baselu I, imovina banke je raspoređena u 4 skupine u zavisnosti od stepena rizika, što podrazumijeva da za određenu imovinu nije potrebno pokriće kapitala za rizik jer ima nulti stepen rizika, dok za neku drugu imovinu ipak jeste. Pa tako imovina koja spada u četvrtu kategoriju, koja nosi ponder rizika 100% u cijelom iznosu ulazi u izračun koeficijenta adekvatnosti kapitala. Tabela 1. prikazuje vrste imovine s pripadajućim stepenom rizika.

Tabela 1 - Oblici imovine prema stepenu rizika

Stepen rizika	Oblici imovine
0% (nulti kreditni rizik)	Novac i novčane rezerve, državne obveznice OECD zemalja
20% (nizak kreditni rizik)	Imovina povezana sa bankama OECD zemalja i krediti u procesu naplate
50% (umjeren kreditni rizik)	Hipotekarni krediti
100% (najveći kreditni rizik)	Kreditni pravni i fizičkim licima, ulaganje u državne obveznice zemalja koje nisu dio OECD

Izvor: Radman Peša, A., Zubak, V. i Mitrović, D. (2015)

Stepeni kreditnog rizika prikazani u prethodnoj tabeli se koriste za izračun ponderisanog rizika aktive banke i to su ponderi za: gotovinu, depozite, međubankarske depozite, papire od vrijednosti i hipotekarne kredite. Treba naglasiti da se posebno određuje rizik za vanbilansne stavke (npr. garancije), na način da se koristi faktor konverzije (0; 0,20; 0,01; 0,005 i sl. do 1) i težina kreditnog rizika (0%, 20% i 100%). Naime, vanbilansna aktiva također se raspoređuje u kategorije, pri čemu se na svaku kategoriju primjenjuje adekvatan konverzioni faktor. Nakon što se pomnoži glavnica vanbilansnog potraživanja adekvatnim faktorom konverzije, na dobijeni rezultat se zatim primijene adekvatni ponderi kreditnog rizika. *Pristup pondera rizika* prema Matić (2009) uključuje 5 pondera rizika: 0%, 10%, 20%, 50% i 100% za kategorije aktive i 4 konverzionu faktora za kategorije vanbilansne aktive.

2.4.1.3. Koeficijent adekvatnosti kapitala

U trećem dijelu Basela I definisani su standardi o koeficijentu kapitalne adekvatnosti, te je za njega propisan minimalni standard. Naime, ovaj koeficijent podrazumijeva odnos ukupnog kapitala i rizične aktive i vanbilansnih stavki, kategorisanih i ponderisanih prema stepenu rizika.

Prema Baselu I bilo je neophodno održavati ovaj koeficijent minimalno po stopi od 8%. Za banku je neizbježno da vrši procjene adekvatnosti kapitala, te se smatra da je najbolja ona metoda u kojoj se kapital posmatra u odnosu na različite kategorije aktive i vanbilansne stavke pri čemu se ponderiše u skladu sa pripadajućom kategorijom rizičnosti.

Pri izračunu koeficijenta adekvatnosti kapitala prema Baselu I, brojnik predstavlja ukupan zakonski kapital, dok je u nazivniku ukupna rizikom ponderisana aktiva. Naredna prikazana formula je prema Baselu I, a bitno je istaći da se ona kasnije modificirala prema Baselu III, što će biti predstavljeno u nastavku rada.

$$\text{Koeficijent adekvatnosti kapitala} = \frac{\text{Ukupan zakonski kapital}}{\text{Ukupna rizikom ponderisana aktiva}}$$

Ukupni zakonski kapital se računa tako što se primarni i sekundarni kapital saberu, a onda se od takvog utvrđenog zbira vrši oduzimanje određenih dodatnih stavki, poput investicija neudružene filijale, papira od vrijednosti ili aktivnosti asocijacija za štednju i kredite koje je banka kupila.

Druga komponenta koja se stavlja u omjer sa ukupnim zakonskim kapitalom je imovina koju čine vrijednosni papiri koji se drže kao rezerva, dati krediti i obveznice. Imovina u okviru Basela I se procjenjuje na način da ta procjena obuhvata i rizik nemogućnosti da se ista naplati. Prema njemu, kao što je već navedeno, imovina banke je podijeljena u četiri kategorije u zavisnosti od stepena pripadajućeg rizika. Rizikom ponderisana aktiva se računa da banke budu svjesne da prilikom plasiranja sredstava mogu biti izložene različitim vrstama rizika, te da se shodno tome mogu adekvatno zaštititi od istih.

Za banku možemo reći da je po Baselu I adekvatno kapitalizirana onda kada je odnos primarnog kapitala prema ukupnoj rizičnoj aktivnosti minimalno 4%, a minimalno 8% treba biti rezultat odnosa ukupni kapital i ukupna rizikom ponderisana aktiva, uz uslov da sekundarni kapital ne prelazi vrijednost koja se odnosi na primarni kapital.

Pa tako na primjer, kada banka posjeduje 100 miliona KM aktive koja je ponderisana rizikom, neophodno je da tada posjeduje minimalno 8 miliona KM ukupnog kapitala, a najmanje 4 miliona KM primarnog kapitala.

2.4.2. Prednosti i nedostaci Basela I

Kada je riječ o ispunjenju osnovnih zahtjeva u vezi sa Baselom I, u septembru 1993. godine svaka banka koja je članica G10 i koja posluje međunarodno, ispunila je iste. Standardi Basela I su bili revolucionarni, što ide u prilog činjenici da je postao svjetski standard u oblasti supervizije banaka. Sve to, ali i prethodno izložene i pojašnjene činjenice o ovom standardu ukazuju na brojne prednosti koje je sa sobom donio. Prednosti Basela I uključuju njegov uticaj na porast adekvatnosti kapitala i porast aktivnosti u procesu upravljanja kapitalom, te na jačanje konkurencije banaka na međunarodnom nivou. Prednost je svakako i relativna jednostavnost strukture standarda, iz čega proizlazi i primjenjivost u različitim zemljama.

Međutim, iako je uvođenje Baselskih standarda zasigurno predstavljalo veliki pomak i veliki napredak u bankarskom svijetu, treba istaći da Basel I nije uspio osigurati stabilnost bankarskog sistema. Jedan od razloga, leži u činjenici da on nije predstavljao obavezu. Shodno tome, pitanje da li će se Baselski standardi prihvatiti ili pak ne, bilo je pitanje slobodnog izbora. Neminovno je da je postojalo mnogo primjedbi na konto ovog standarda. Neke od njih su se odnosile na pondere koje je propisivao Basel I. Naime, smatralo se da su ponderi usko definisani, te da razlike koje su postojale u okviru pondera nisu predstavljale pravu sliku realnosti. Osim toga, obzirom da ne postoji nikakva razlika prilikom obračuna potrebnog kapitala za institucije koje imaju različit kreditni rejting, sve one su uvrštene u okviru istog pondera rizičnosti.

Neotpornost na krize i šokove je još jedna u nizu primjedbi ovog standarda. Međutim, kao jedan od glavnih nedostataka prve verzije Basela I navodi se to što je tretirao samo kreditni rizik i nije se uvažavao uticaj drugih rizika poput operativnog i tržišnog rizika, tako da je adekvatnost kapitala zavisila samo od kreditnog rizika. Pri tome treba naglasiti da i kada se ocjenjivao kreditni rizik, nije pravljena razlika između kvaliteta dužnika, obzirom da su svi tretirani isto. Naime isti koeficijent od 8% se primjenjivao za sve kredite, nezavisno od stepena rizika, iz čega proističe da je isti pristup korišten za različite klase kredita. Osim toga, nisu se uvažavale tehnike ublažavanja izloženosti kreditnom riziku, što je dovodilo do narušavanja preciznosti pri mjerenju potrebnog kapitala. Jednostavnost pristupa pondera rizika je zasigurno velik nedostatak ovog Baselskog standarda. Zaključujemo da je zaista bilo neadekvatno percipiranje rizičnosti.

2.4.3. Najznačajnije dopune Basela I

Baselu I, koji se u svojoj prvoj verziji, kao što je već navedeno, bavio standardizacijom mjerenja potrebnog kapitala za izloženost kreditnom riziku, bile su potrebne određene dopune. Standardizacija potpunog pristupa kapitalnoj adekvatnosti banke, koja je uključivala definisanje kapitala, te standardizaciju postojeće metode za njegov obračun, zatim uvođenje donje granice kapitalne adekvatnosti po stopi 8%, predstavljala je kvalitetnu novu podlogu za procjenu sigurnosti poslovanja banaka.

Međutim, kako bi se uklonili određeni nedostaci, bilo je neophodno dopunjavanje i nadogradnja regulative. Shodno tome, u aprilu 1993. godine Basel I je dopunjen nizom pravila koja osim kreditnog uključuju i tržišne rizike koji su bili definisani kao kamatni, devizni, robni i cjenovni rizik. U vezi s tim, 1996. godinu je obilježilo objavljivanje dodatka Sporazumu o kapitalu iz 1988. od strane Komiteta, u okviru kojeg se osim za kreditni rizik uvode i kapitalni zahtjevi za tržišni rizik, rizik koji nastaje usljed promjena kamatnih stopa i cijena vrijednosnih papira. Tada je detaljno utvrđen pristup novim rizicima. Obzirom da su tržišni rizici imali veliki značaj, Baselski komitet je nastavio da radi na tom polju, pa je došlo do razvoja modela koji je bankama dopuštao da same odrede svoje potrebe za kapitalom. Izmjenama i dopunama iz 1993. i 1996. godine, koje su se odnosile na kapitalni zahtjev za tržišne rizike zajedno sa novim instrumentom za procjenu istih, otklonjeni su nedostaci koji se tiču tržišnog rizika. Ipak, sve to je vodilo stvaranju novog sporazuma, poznatog pod nazivom Basel II.

2.5. Baselski sporazum II

2.5.1. Nastanak, svrha i glavne karakteristike Basela II

Nastanak Basela II započeo je 1998. godine objavom dokumenta *Upravljanje operativnim rizikom*, koji stavlja naglasak na operativni rizik kao još jedan značajan rizik. Todorović (2018) navodi da je juni 1999. obilježila objava prvog prijedloga pod nazivom *Novi kapitalni standard* koji je zamjena Baselu I, tj. zamjena *Prvom konsultativnom papiru*, a u januaru 2001. godine je uslijedio niz dokumenata pod nazivom *Drugi konsultativni papir*. Aktivna saradnja Komiteta i predstavnika banaka je u aprilu 2003. godine rezultirala nastankom *Trećeg konsultativnog papira*.

Baselski komitet za superviziju banaka je u junu 2004. godine donio drugi Baselski sporazum, Basel II, kako bi ojačao stabilnost sistema banaka, te sa svrhom kreiranja jednakih kapitalnih zahtjeva, a koji na početku nije imao obavezujući karakter. Njegova službena primjena u nacionalnom bankarstvu zemalja članica Komiteta počela je 31.12.2006. godine, obzirom da je u junu iste godine uspostavljena konačna verzija Basela II. Uvođenje ovog standarda za zemlje Europske unije i Sjedinjene Američke Države je postalo zakonski obavezno od 2007. godine.

Svrha nastanka ovog standarda je otklanjanje nedostataka Basela I i njegove indiferentnosti kad su u pitanju stalne inovacije na finansijskom tržištu. Glantz i Mun (2008) smatraju da je svrha ovog novog Baselskog sporazuma da preispita te ažurira pravila koja su usvojena u Baselu I i to sa ciljem boljeg prilagođavanja kapitala različitim rizicima koji se javе tokom poslovanja banaka. Prema Milojević (2008) rapidno razvijanje tržišta, novi proizvodi i usluge, nove finansijske strukture te upravljanje rizicima novim tehnikama zahtijevalo je donošenje pravila i propisa Basela II.

Naime, ovaj standard podrazumijeva novu metodu izračuna kapitalne adekvatnosti sa strožijim pravilima za upravljanje određenim rizikom, te donosi nova pravila prilikom njegovog mjerenja. Njegova primjena podrazumijevala je uspostavu strožijih zahtjeva za kapitalom obzirom da se on morao da izdvoji u zavisnosti od visine izloženosti banke riziku. Shodno tome, veća izloženost rizicima zahtijeva i obezbjeđivanje većeg iznosa kapitala, kako bi se zaštitila solventnost te banke. Osnovni razlog uvođenja ovog standarda jeste da se poveća osjetljivost na rizik

Zahvaljujući Baselu II bankama je dozvoljeno da same odrede koliko su izložene riziku putem korištenja pristupa *Interna procjena finansijskog stanja*. Riječ je o standardu koji pruža kompleksan pristup pri određivanju minimalno potrebnog kapitala, jer nudi više modela za mjerenje rizika, zatim daje mogućnost izbora metodologije i pruža novi način utvrđivanja nazivnika prilikom računanja neophodnog kapitala, koji uključuje kreditni, tržišni i novi rizik - operativni rizik. Operativni rizik podrazumijeva rizik gubitka čiji su razlozi nastanka neprimjereni i neadekvatni interni procesi, neodgovarajuće upravljanje informacionim i ostalim sistemima, ljudi (propusti tokom rada) ili pak vanjski događaji. Ovaj rizik obuhvata pravne rizike, a bitno je istaći da ne obuhvata strateške rizike i rizik reputacije. BCBS navodi da se operativni rizik smatra drugim rizikom po značaju u bankarskom poslovanju, o čemu svjedoči Basel II.

Novim Baselskim sporazumom se nastojao obuhvatiti kompleksan profil rizika na kapital. Tim obuhvatnijim tretmanom rizika, banke mogu postići mnogo veći stepen preciznosti, što u krajnjoj instanci omogućava i bolju zaštitu od rizika. Naime, želi se postići usklađivanje regulatornog kapitala sa rizičnim profilom banke. Ovaj standard se zasniva na sofisticiranim načinima mjerenja rizika, koji doprinose da potrebni regulatorni kapital objektivnije odrazi visinu rizika.

Glavne karakteristike Basela II su se odnosile na zahtjev bankama za razvijanjem internih modela upravljanja rizicima i zahtjev bankama za vlastitom procjenom potrebe za kapitalom uzimajući u obzir svoju izloženost rizicima, zatim su uključivale prepoznavanje različite izloženosti riziku kod različitih banaka. Veća osjetljivost na inovacije i veće promovisanje učešća javnosti su također karakteristike ovog standarda, a uz to svakako neizbježno je spomenuti možda i najbitniju karakteristiku koja se tiče šireg dijapazona vrsta rizika koje se koriste u procjenjivanju nivoa kapitala koji je potreban da se pokriju ti rizici.

Prema Ljubić (2009) Basel II predstavlja dopunu amandmanima iz 1995. i 1996. godine uz tri izuzetno bitne izmjene i to:

- *prva izmjena* – uvođenje sve značajnijeg operativnog rizika, uz kreditni i tržišni rizik,
- *druga izmjena* – sve veći značaj eksternih kreditnih agencija u standardizovanom pristupu pri klasifikaciji klijenata banaka,
- *treća izmjena* – predstavlja i najveću novinu koju su donijeli ovi standardi, a odnosi se na dozvolu koju ima svaka banka da uspostavi metod kojim će mjeriti rizik i shodno dobijenim rezultatima izdvojiti potrebni kapital.

2.5.2. Struktura Basela II

Basel II se sastoji od tri stuba koji su uzajamno povezani i to:

1. Minimalni zahtjevi za kapitalom
2. Supervizorski nadzor
3. Tržišna disciplina

Kada je riječ o prethodno navedenim stubovima, treba istaći da ih karakteriše međusobna komplementarnost koja podrazumijeva da se oni nadopunjuju, te svaki značajno doprinosi poboljšanju kvaliteta upravljanja rizicima što u konačnici doprinosi finansijskoj stabilnosti. Možemo zaključiti da Basel II kombinuje i kvantitativne i kvalitativne mjere, jer uz minimalni regulatorni kapital uvodi se supervizija banaka, te tržišna disciplina. Naime, svrha prvog stuba jeste poboljšati način na koji se računa adekvatnost kapitala, gdje se potreba za istim u svakoj banci nastoji izračunati vlastitim procjenama. Preostala dva stuba su inovacija u superviziji i tržišnoj disciplini i njima se nastoji ojačati nadzor nad poslovanjem svake banke te dodatno informisati javnost o njihovom realnom finansijskom stanju.

2.5.2.1. Stub I – Minimalni kapitalni zahtjevi

Ovaj stub se odnosi na minimalne zahtjeve za kapitalom banke. On obuhvata mjerenje kreditnog, operativnog i tržišnog rizika. U poređenju sa prethodnim standardom, ovaj standard nudi mnogo promjena s tim da je bitno istaći da se definicija koja se odnosi na regulatorni kapital nije promijenila. Naime, i dalje podrazumijeva onaj iznos kapitala koji banka ima kako bi pokrila neočekivane gubitke, a obuhvata osnovni kapital, zadržane zarade i to nakon što su oporezovane, te dopunski kapital. Minimalan kapital koji je potreban, a koji je regulisan Baselom I, ostaje nepromijenjen. Prema tome, koeficijent adekvatnosti kapitala prema Baselu II mora u svakom momentu biti minimalno 8%.

Promjene koje donosi ovaj Baselski standard, tiču se mjerenja i analize rizika kojim su banke izložene. Prethodni standard je u rizičnu aktivu uključivao jedino kreditne i tržišne rizike, a drugi Baselski standard donosi sa sobom poboljšane metode koje se koriste da se izračuna kreditni rizik, te je uveo operativni rizik i metode koje se koriste da se on mjeri i izračuna. Tretman tržišnog rizika, odnosno metode za procjenu izloženosti ovom riziku su ostale nepromijenjene. Koja metoda će se odabrati da se izmjeri određeni rizik ovisi o stepenu razvoja banaka i okoline njihovog poslovanja.

Izračun minimalnih kapitalnih zahtjeva za kreditni rizik

Bez obzira što su se uvele nove vrste rizika, kreditni rizik opet važi za najvažniji. Banke nastoje procijeniti ovaj rizik i zaštititi se od njega, jer ukoliko zakasni ili izostane otplata kredita, to će dovesti do redukcije stvarnog dobitka.

Postoje dva pristupa procjene kreditnog rizika i to:

1. *Standardizovani pristup* – podrazumijeva da banka za procjenu kreditnog kvaliteta dužnika koristi eksterni rejting utvrđen od strane nezavisnih rejting agencija.
2. *Interni sistem za upravljanje rizicima* – podrazumijeva slobodu banke u samostalnom procjenjivanju rizičnosti potraživanja, odnosno da ocijeni kreditnu sposobnost svakog svog dužnika. Ovaj pristup obuhvata osnovni i napredni pristup.

Standardizovani pristup

Ovaj pristup važi za najjednostavniji prilikom mjerenja rizik, a po sadržaju je ostao nepromjenjen u odnosu na onaj iz 1988. godine, a ipak s većom osjetljivošću na rizik. Ovaj pristup omogućuje određivanja pondera rizika na bazi rejtinga eksternih agencija za procjenjivanje kreditnog rizika. Ove agencije predstavljaju specijalizovane institucije koje korištenjem finansijskih i nefinansijskih informacija treba da ocijene koliko su preduzeća sposobna da vrate buduće preuzete obaveze. One su odabrane od strane supervizora, jer su oni ti koji odlučuju koje će institucije priznati kao takve, a svaka banka je dužna da objavi koju agenciju koristi. Kada govorimo o međunarodno poznatim agencijama možemo izdvojiti dvije i to Moody's i Standard & Poor's.

Navedeni pristup podrazumijeva primjenu pondera rizičnosti koji su određeni na osnovu ocjene rejting agencije. Naime, oni se primjenjuju na sve vrste potraživanja, a zbir dobijenih proizvoda predstavlja ukupnu rizikom ponedersanu aktivu. Koji će ponder pripisati određenom potraživanju ovisi o njegovim karakteristikama. U kategorije potraživanja koje su naznačene u ovom pristupu ubrajamo potraživanje od raznih strana kao što su: banke, stanovništvo, državne institucije i trgovačka društva, te potraživanje koje je osigurano jer ima zalog na nekretnini. Navedenim kategorijama je potrebno da se dodijeli propisani ponder rizika ovisno o vanjskom kreditnog rejtingu. U situaciji kada zaduženik ne posjeduje kreditni rejting, tada se za njegovo potraživanje koristi ponder 100%.

U ovom pristupu su zadržane rizične kategorije 0%, 20%, 50%, 100%, a dodat je novi ponder 150% koji se koristi za preduzeća sa ocjenom lošijom od (B-), te za kredite koji kasne sa otplatom više od 90 dana, a rezervisanje za gubitke je manje od 20% neizmirenog potraživanja.

Ciby (2013) navodi da je najveća slabost standardizovanog pristupa ta što preduzeća mogu da izmanipulišu agencije za procjenu i da dobiju veću ocjenu od one koju su zaista zaslužili na osnovu svog stvarnog poslovnog stanja. Očigledan primjer toga jeste Lehman Brothers, banka kojoj je malo prije svog bankrota dodjeljen rejting nivoa A. Kao jedna od bitnih prednosti ovog pristupa smatra se to što nije neophodno da banka ima razvijeni unutrašnji rejting sistem, jer one koje su manje ne mogu si to omogućiti. Ljubić (2009) navodi da se za korištenje ovog pristupa odlučuje prvenstveno banke jednostavnijeg i manjeg obima poslova i aktivnosti.

Interni sistem upravljanja rizikom

Banke sa složenijim aktivnostima koje koriste razvijeni sistem upravljanja rizicima, te imaju razvijene savremenije metode za mjerenje rizika, na raspolaganju, uz uslov da posjeduju dozvolu supervizora, imaju dva načina da izračunaju kapitalni zahtjev za kredinim rizikom, pri čemu su oba načina zasnovana na internom rejtingu i to:

- *Osnovni pristup* utemeljen internim rejtingom (FIRB) - banka primjenjuje vlastite procjene vjerovatnoće neplaćanja, tj. neizmirenja obaveza (PD), dok supervizor određuje procjene ostalih komponenti rizika (LGD, EAD, M).
- *Razvijeni pristup* utemeljen internim rejtingom (AIRB) - banka primjenjuje vlastite procjene za utvrđivanje svih komponenti rizika i faktora konverzije, dok je supervizor taj koji daje odobrenje za metodu koja se koristi za utvrđivanje te vrijednosti.

Za korištenje prethodnih pristupa, neophodna su ogromna finansijska sredstva za njihovo razvijanje i korištenje, te su potrebni kompetentni, stručni i kvalificirani kadrovi. Naime, banakama treba da bude cilj da pređu sa standardizovanog pristupa gdje su elemente rizika odredili supervizori, na metode koje su zasnovane na internoj metodi upravljanja rizicima, jer je ona tačnija i potpunija, obzirom da se koriste vlastite procjene banke što dovodi do utvrđivanja one mjere kapitala koja je najbolje usklađena sa nivoom kreditnog rizika.

Ovi pristupi zahtijevaju da se odrede faktori rizika te da se plasmani kategorišu u 6 osnovnih skupina u okviru aktive ističući da se u svakoj razlikuje kreditni rizik. To podrazumijeva da banka sama koristeći interne metode odredi kreditnu sposobnost svog dužnika i rasporedi ga u pripadajuću skupinu, a u skladu sa rezultatima te kvalifikacije vrši se procjena za potencijalni gubitak koji nadalje predstavlja osnovu da se izračuna koji je to najmanji mogući nivo kapitala neophodan da se pokrije nastali gubitak. To implicira da se za svaki plasman, ovisno u koju skupinu aktive spada, trebaju odrediti 4 glavne komponente rizika.

Komponente rizika koje se koriste prilikom obračuna kapitalnog zahtjeva za kreditne rizike:

- *vjerovatnoća neispunjenja obaveze (PD - Probability of default)* – manifestuje koliko je vjerovatno da dužnik neće ispuniti svoje obaveze na vrijeme. Na primjer, PD=1 ukazuje na ponder rizika 100%.
- *gubitak u trenutku neispunjenja obaveze (LGD - Loss given default)* – predstavlja procenat ili vrijednost gubitka u slučaju da dužnik ne ispuni svoju obavezu.
- *izloženost u momentu neispunjenja obaveze (EAD - Exposure at default)* – je nivo očekivanog rizika klijenta, uvjetovan vrstom potraživanja.
- *dospjeće/ročnost (M - Maturity)* – mjeri preostalu ekonomsku ročnost plasmana, vrijeme trajanja izloženosti.

Koristeći prethodno nabrojane komponente rizika izračunava se rizikom ponderisana aktiva (RWA), a nakon toga se računaju minimalni kapitalni zahtjevi. Kapitalni zahtjevi za kreditni

rizik su manji ako je vrijednost/iznos prethodno nabrojanih komponenti rizika manja. Naime, ključna razlika između osnovnog i naprednog sistema leži u tome ko osigurava podatke. Kada je riječ o FIRB pristupu, podatke - LGD, EAD i M definišu supervizori, osim PD kojeg banke same procjenjuju, dok kod AIRB pristupa sve podatke osiguravaju same banke.

Izračun minimalnih kapitalnih zahtjeva za operativni rizik

Iako je operativni rizik postojao od samih početaka bankarskog poslovanja, njemu se nije oduvijek davao poseban značaj, a nije postojalo ni adekvatno mjerenje ovog rizika. Obaveza da se odredi kapitalni zahtjev za ovu vrstu rizika predstavlja najveću novinu drugog Baselskog standarda.

Kada je riječ o procjeni operativnog rizika, postoje tri pristupa/metode, a koji će banka da odabere ovisi od obimu i vrsti njenih poslovnih aktivnosti te o tome koliko je kvalitetan sistem za upravljanje rizicima. Pristupi su sljedeći:

1. *Pristup osnovnog pokazatelja (BIA)* – podrazumijeva da se potrebni kapitalni iznos dobije kao rezultat proizvoda trogodišnjeg prosjeka neto operativnih prihoda (zbir neto kamatnih i nekamatnih prihoda) i faktora 15% (alfa faktor). Ovo spada u najjednostavnije pristupe, čija je preciznost na najmanjem mogućem nivou.
2. *Standardizirani pristup (SA)* – podrazumijeva da na pondere rizika utiče kreditna sposobnost dužnika, pri čemu su oni određeni eksternim rejtingom. Naime, kapitalni zahtjev se računa na način da se cjelokupne aktivnosti određene banke klasifikuju u 8 korporativnih područja. Ta podjela u područja/linije se najčešće zove mapiranje, a ukoliko se mapiranje ne može izvršiti za određeno područje, tada se svrsta u ono sa najvećim beta faktorom. Nakon mapiranja, neto operativni prihod svake poslovne linije će se pomnožiti sa adekvatnim faktorom pripadajuće linije, koji se kreće u opsegu 12%-18% (beta faktor). Sabiranjem izračunatog kapitalnog zahtjeva za svih osam područja dobit će se cjelokupni zahtjev za kapitalom. Ovo je napredniji i složeniji pristup u poređenju sa BIA, obzirom da se zahtjevi izračunavaju za pojedine vrste poslovnih djelatnosti.
3. *Pristup naprednog (razvijenog) mjerenja (AMA)* – podrazumijeva da ga banke mogu koristiti onda kad raspolažu internim sistemom za procjenu i kvantifikaciju rizika. Ovo je najnapredniji i najinovativniji pristup izračuna zahtjeva za kapitalom za operativni rizik, jer dopušta bankama da izračun vrše vlastitim metodama. Temelj pristupa leži u korištenju internih podataka banke o gubicima koji su uzrokovani operativnim rizikom. Za korištenje ove metode, banke moraju da dobiju saglasnost supervizora, te da zadovolje određene kvalitativne i kvantitativne standarde.

Minimalni kapitalni zahtjevi za tržišne rizike

Tržišni rizici su dobili na značaju kada je Baselski komitet objavio dopunu, u vidu Dodatka sporazumu o kapitalu, u kojoj je iste uveo. Taj dodatak uključivao je sveobuhvatan prikaz načina izračunavanja potrebnog kapitala u svrhu pokrića ovih vrsta rizika. Tržišni rizik

podrazumijeva rizik mogućeg nastanka gubitka zbog poslovanja na berzama (Bajraktarović, 2013). Naime, to je potencijalni gubitak koji je nastao zbog nepovoljnih promjena na tržištu, kao što su promjena visine kamatne stope, cijena, valutnog kursa, te drugih okolnosti koji utiču na finansijske instrumente. Među osnovne izvore ovog rizika spadaju najčešće rizici koji su u vezi sa kamatnim stopama, te oni koji su u vezi sa valutnom pozicijom.

Izračun minimalnog zahtjeva za kapitalom za ovaj rizik je ostao isti u poređenju sa obračunom iz 1996. godine. Dva su pristupa i to:

1. *Standardizovani pristup* - priznaje osnovni pristup prema finansijskim instrumentima u vezi kamatnih stopa i običnih dionica, s tim da se kapital treba odvojiti za:
 - a. specifične rizike - u cilju zaštite od pada cijena hartija od vrijednosti,
 - b. opšti tržišni rizik – u cilju zaštite od pada tržišnih cijena.
2. *Pristup internih modela* - Banke koje odaberu interne modele obračuna potrebnog kapitala za tržišni rizik, isti utvrđuju prema vrijednosti izložene riziku (VaR) prethodnog dana; te na osnovu prosjeka dnevne vrijednosti izložene rizicima prethodnih 60 dana koji se zatim pomnoži sa 3 (minimalni faktor).

2.5.2.2. *Stub II – Supervizorski nadzor*

Basel II uvodi novi stub vezan za supervizorski nadzor. Suština ovog stuba je obezbijediti adekatan nivo kapitala s obzirom na profil rizika određene banke. To vodi ka većoj fleksibilnosti prilikom primjene Basela II. Uprava u banci nosi odgovornost kada je u pitanju obezbjeđenje minimalne adekvatnosti kapitala, a supervizori imaju ulogu koja se ogleda u stalnom uvidu u sposobnost banke prilikom procjene svojih kapitalnih potreba .

Stub II ukazuje na to koliko je važna i neophodna efikasna implementacija supervizorskog nadzora čiji je fokus da analiza i nadgleda internu procjenu kapitalne adekvatnosti. Obzirom da postoji obaveza banaka da vrše navedeno procjenjivanje u svrhu pokrivanja svih rizika kojima su izložene, supervizori trebaju da preispitaju, analiziraju i procjene koliko je adekvatan taj proces, da utvrde primjenjuje li menadžment banaka adekvatnu procjenu rizika, te da utvrde je li izdvojen dovoljan nivo kapitala od strane banke sukladno vrsti i obimu njenog poslovanja.

Supervizori trebaju da ocijene da li je ispravan način procjene kapitala banke, te da u skladu sa donesenim zaključkom provedu potrebne mjere ukoliko je to potrebno. To znači da supervizija nije usmjerena isključivo na obezbjeđivanje potrebnog kapitala, nego se nadzorom nastoje motivisati banke na razvijanje i korištenje naprednijih modela za upravljanje rizicima. Svrha toga jeste da se boljim upravljanjem smanji izloženost banke rizicima.

Supervizorski nadzor obuhvata kreditni, operativni i tržišni rizik, ali i ostale vrste rizika koji nisu uključeni u okviru prvog stuba: kamatni, strateški, rizik koncentracije, sistemski rizik, rizik reputacije, pravni rizik i rizik likvidnosti. Ovdje treba naglasiti da su očekivanja

supervizora usmjerena na to da banka treba koristeći sopstvenu metodologiju odrediti zahtjev za kapitalom u odnosu na nabrojane rizike koji nisu dio pravila prvog stuba.

Naime, u okviru drugog stuba, postoje tri vrste rizika kojima treba da se posveti posebna pažnja i to: rizik kreditne koncentracije, rizik kamatne stope, te vanjski rizici banke poput efekata ciklusa poslovanja (Bajraktarović, 2013).

Supervizori regulišu rizik kreditne koncentracije. Ljubić (2009) navodi da je ovaj rizik razlog ogromnih problema tokom poslovanja banaka. Obzirom da banke uglavnom obavljaju kreditne aktivnosti, treba posvetiti pažnju regulisanju ovog rizika. Prema Baselskom odboru, kamatni rizik se smatra potencijalno značajnim rizikom i s obzirom da nije obuhvaćen u okviru kapitala Stuba I, predstavlja dio Stuba II. U slučaju da nisu ispunjena očekivanja supervizora u pogledu upravljanja ovim rizikom u određenoj banci, oni u skladu sa tim svojim nezadovoljstvom, imaju ovlasti da zahtijevaju od te banke da poduzme određene mjere i to: smanjenje izloženosti navedenom riziku ili izdvajanje adekvatnog kapitalnog iznosa ili pak kombinaciju ovih mjera.

Baselska regulativa nastoji da nadzorom podstiče svaku banku na bolje razvijanje, te na kvalitetnije upravljanje rizicima koje dovodi do smanjenja izloženosti rizicima. Osim toga, izloženost rizicima je moguće umanjiti povećanjem rezervi, primjenom unutrašnjih limita, poboljšanjem kontrole, te sličnim mjerama.

Principi Stuba II

Proces supervizije se bazira na principima kojima je svrha da se unaprijede interni sistemi za upravljanje rizicima. Stub II je baziran na 4 ključna principa i to:

1. *Interna procjena kapitalne adekvatnosti* – banka mora vršiti ove procjene u odnosu na svoj profil rizika i na osnovu toga odrediti strategije osiguranja neophodnog kapitalnog iznosa.
2. *Proces supervizije* – uloga supervizora ogleda se u ispitavanju i ocjeni internih procjena u upravljanju kapitalom i strategiju banaka, te trebaju da procijene njihovu sposobnost da nadgledaju i osiguraju ispunjavanje regulatornih kapitalnih zahtjeva. Ako supervizor nije zadovoljan rezultatima nadzornog procesa, on nastoji poduzeti vjerodostojne mjere u svrhu korekcije nedostataka.
3. *Kapital iznad potrebnog minimuma* – postoji očekivanje ali i zahtjev supervizora da banke održavaju kapital iznad propisanih minimalnih vrijednosti, a koji će pri tom na pravi način odraziti kompleksnost poslovnih aktivnosti banke, te koji će biti dovoljan da pokrije sve rizike koji proizlaze iz tih aktivnosti.
4. *Intervencije supervizora* – supervizori moraju djelovati preventivno, kako bi spriječili da kapital padne ispod propisanih minimalnih zahtjeva, te moraju zahtijevati brze i korektivne akcije ukoliko kapital nije na propisanom nivou.

2.5.2.3. Stub III – Tržišna disciplina

Treći stub je uspostavljen kako bi se osnažili i ojačali procesi definisanja adekvatnosti kapitala, te supervizorski nadzor. Naime, stub III je tržišna disciplina koja se postiže primjenom relevantnog izvještavanja, pri tome koristeći pouzdane finansijske informacije, a sve sa ciljem da se rizici minimiziraju. On zahtijeva objavljivanje niza informacija o poslovnim aktivnostima banaka, što značajno podstiče transparentnost prilikom poslovanja. Shodno tome, učesnici različitih tržišta će biti bolje obaviješteni obzirom da će raspolagati većom količinom informacija u vezi izloženosti banke rizicima, te upravljanju istim. U krajnjoj instanci, rezultat je uspješnije bankarsko poslovanje.

Mišljenje Komiteta jeste da transparentno objavljivanje informacija je izrazito značajno kada je riječ o Baselu II, obzirom da on zagovara i uvodi slobodu banaka za samostalnim određivanjem internih modela prilikom obračuna kapitalnih potreba. Uz pomoć trećeg stuba učesnici na tržištu mogu provjeriti da li se svaka banka pridržava uspostavljenih standarda, pravila i procedura. Osim toga, omogućit će im da pravilno ocijene i analiziraju osnovne pokazatelje poslovanja banaka. Glavne informacije o banci koje tržišni učesnici treba da dobiju se obično odnose na izloženost i upravljanje rizicima, proces procjene rizika, visinu i strukturu kapitala, te adekvatnost kapitala. Sve prethodno navedeno pruža učesnicima kvalitetnije razumijevanje rizičnog profila banaka. Primjena ovog stuba zavisi od uvjeta lokalne zakonske regulative i pravila koja vladaju u kontrolnim organima bankarskog sistema. U skladu s tim, javno objavljivanje podataka obuhvatat će informacije koje je sukladno određenom propisu obavezno objaviti, ali i one koje nije obavezno ali je preporučeno da se objave.

Izuzetno je bitno naglasiti da je od enormnog značaja da se objavljivanje prema ovom stubu uskladi sa objavljivanjima koja nalažu Međunarodni računovodstveni standardi, koji ne obuhvataju samo zahtjeve za kapitalnom adekvatnošću, nego je njihov raspon djelovanja značajno veći. Obzirom da Međunarodni računovodstveni standardi (MRS) nalažu bankama obavezu objave koja je šira u opsegu u poređenju sa zahtjevima trećeg stuba, Komitet se zalagao da uskladi te zahtjeve. Naime, Komitet je nastojao osigurati da zahtjevi trećeg stuba podrazumijevaju isključivo procjenu adekvatnosti kapitala, te obezbijediti da oni nisu kontradiktorni sveobuhvatnijim računovodstvenim zahtjevima u vezi objavljivanja. Bankama se ostavlja mogućnost da same odluče na koji način će izvještavati o onim podacima za koje računovodstveni standardi a ni neki drugi propisi nisu propisali obavezu objavljivanja. Te informacije koje izlaze iz djelokruga računovodstvenog objavljivanja, neophodno je javno objelodaniti putem nekog drugog načina, a pritom se mogu koristiti internetske stranice i drugi mediji. Osim toga, ne postoji revizija informacija koje nisu dio računovodstvenih zahtjeva za objavu.

Iz trećeg stuba jasno proizlazi da banke imaju obavezu da donesu formalnu politiku objavljivanja, koja mora imati odobrenje od strane Nadzornog odbora banke. Naime njom se određuju pristupi banke prilikom donošenja odluke o podacima koji trebaju da se objave.

Prilikom donošenja odluke o relevantnim podacima za objavu primjenjuje se načelo materijalnosti. Dakle, izvjestit će se isključivo o stavkama koje su materijalno značajne, a informacija se smatra materijalno značajnom ukoliko neprikazivanje iste ili pak netačno prikazivanje mijenja i/ili utiče na procjenu i odluke koje donose korisnici tih informacija.

Bitno je istaći da zahtjevi za transparentnost iz Stuba III se ne primjenjuju na bilo kakve povjerljive informacije koje bi, ukoliko se objave konkurentima banke, mogle umanjiti vrijednost banke ili umanjiti njenu konkurentsku prednost (Ayadi, 2005).

Po pravilu informacije bi trebalo objavljivati polugodišnje, međutim, neki podaci koji su više kvalitativnog karaktera, poput ciljeva banke, politike upravljanja rizicima i slično, mogu se objaviti jedanput u godini. Međutim, kvantitativne podatke, podatke podložne dinamičnim izmjenama i podatke koji se tiču strukture kapitala i njegove adekvatnosti, banka mora da objavljuje na tromjesečnom nivou.

Zasigurno, Stub III kroz zahtjeve za objavljivanjem relevantnih informacija pospješuje jačanje tržišne discipline. Svakako, razvoj tržišne discipline doprinosi sigurnosti i stabilnosti bankarskog sistema.

2.5.3. Prednosti i nedostaci Basela II

Uvođenjem Basela II otklanjaju se nedostaci Basela I, čiji su se standardi prvenstveno odnosili na kreditne rizike. Basel II dovodi do širenja rizika koji se uzimaju u obzir, što predstavlja najveću prednost. Osim toga, Basel I je identificirao različitosti u pogledu država članica OECD i onih koje to nisu, pa shodno tome, neke države koje nisu bile članice navedene organizacije imale su bolji rejting u poređenju sa članicama, ali su ipak smatrane rizičnijima. Drugi Baselski standard rješava tu manjkavost.

Basel II predstavlja reviziju prethodnog standarda i sa sobom donosi brojne prednosti:

- veća osjetljivost na rizike (kreditni, operativni i tržišni rizik)
- veći naglasak na interne modele banke,
- uvodi novi koncept supervizije banaka - nadzor nad adekvatnošću kapitala,
- uvodi novi koncept tržišne discipline,
- pruža efikasnija interna izvještavanja,
- pruža bolju osviještenost o klijentima banke,
- stvara uslove za ostvarivanje bolje reputacije na tržištu,
- stvara uslove za ostvarivanje veće vrijednost banaka,
- kontinuirano unapređuje upravljanje rizicima u bankama.

Neminovno je da se ovaj standard suočio i sa brojnim kritikama. Jedna od njih jeste to što zahtijeva veliki obim historijskih informacija i skupe softvere, pa tako, velike banke imaju prednost jer raspoložu dovoljnim resursima da isto obezbijede, a to u konačnici može da se

reflektuje na porast broja fuzija i akvizicija banaka. Kritike iznešene na račun ovog standarda tiču se i procjene kreditnog rizika. Naime, njegova procjena je prepuštena nebankovnim institucijama, kao što su rejting agencije, a to može dovesti do sukoba interesa. Navode se dvije glavne kritike i to: stepen neovisnosti presude rejting agencija, te metodologija ovih agencija.

Basel II daje mogućnost korištenja internih modela prilikom procjene kapitalnih zahtjeva i to se smatra značajnom prednošću, iako i to ima i svoju drugu stranu priče. Naime, to zahtijeva izgradnju informatičke podrške, jer dotadašnji postojeći IT sistemi nisu adekvatni. Kada je u pitanju uvođenje operativnog rizika, treba naglasiti da je taj aspekt nedovoljno definisan jer nema dugogodišnje bankarske prakse kad je riječ o upravljanju navedenim rizikom. Obzirom da se prvi put nameće ova obaveza, neminovno je da će nastati određena potreba za dodatnim kapitalom, što u konačnici može biti problem određenim bankama.

Nedostatke Basela II možemo sumirati:

- nedovoljna apsorpcija gubitaka postojećim kapitalom,
- neadekvatna upravljanja rizicima u bankama,
- nedovoljna posvećenost upravljanju likvidnošću,
- procikličnost i neučinkovit nadzor.

2.6. Baselski sporazum III

2.6.1. Nastanak, svrha i glavne karakteristike Basela III

Svjetskom finansijskom krizom isplivale su sve slabosti Basela II, a nakon što su uočeni svi njegovi nedostaci, odlučeno je da se izvrši reforma, te da se donese novi regulatorni okvir koji se odnosio na jačanje otpornosti banaka i bankarskog sistema. Ova kriza istakla je koji su to ozbiljni nedostaci regulative i supervizije banaka, te je upozorila na brojne probleme koji se odnose na strukturu, iznos ali i kvalitet kapitala banaka. Ono što je bitno istaći jeste spoznaja da ispuniti minimalne kapitalne zahtjeve ne podrazumijeva da će se tim ostvariti stabilnost finansijskog sistema. Osnovni nedostatak ticao se pravila za kapital i likvidnost.

Shodno time, Basel III proizašao je kao reakcija na svjetsku ekonomsku krizu čiji se početak veže za 2007. godinu. Naime, on predstavlja neprestani trud Komiteta usmjeren na jačanje regulatornog okvira supervizije banaka i bolje upravljanje rizicima. U vezi s tim, Komitet je u decembru 2010. godine objavio novije smjernice sa ciljem uvođenja novog regulatornog okvira - Basela III. Iako je donesen 2010. godine, njegova potpuna primjena se postepeno uvodila, a primjena svih pravila je predviđena od početka 2019. godine.

Basel III predstavlja standarde koji se tiču novog kapitalnog okvira sa namjerom definisanja pravila koja će osigurati da banka posluje stabilnije. Stanimirović (2012) ističe da set reformi u vezi kapitala i novi standardi likvidnosti predstavljaju srž za svjetsku finansijsku reformu.

Svrha ovog Baselskog standarda nije da u potpunosti zamijeni svog prethodnika, već da ga nadopuni, ojačavajući prethodno definisane stubove. Basel III stavlja akcent na kvalitet kapitala u poređenju sa Baselom II čiji je osnovni cilj bilo povećanje nivoa kapitala. Osnovna ideja ovog standarda jeste da obezbijedi što više kvalitetnijeg kapitala, te da pooštri način upravljanja likvidnosti.

Glavne karakteristike Basela III odnose se na: (Caruane, 2010)

- povećanje kvaliteta kapitala banaka
- povećanje zahtjevanog nivoa kapitala banaka
- smanjenje sistemskog rizika
- dovoljno vremena za implementaciju.

Basel III sa sobom donosi strožiju definiciju kapitala, više minimalne zahtjeve i uspostavljanje novih zaštitnih slojeva kapitala čija je svrha pomoći bankama da budu sposobnije za suprotstavljanje svim potencijalnim šokovima. Naime, uvođenje dodatnih kapitalnih zahtjeva uključuje: zaštitne i protuciklične slojeve za kapital, te dodatne kapitalne zahtjeve koji se tiču sistemskog rizika, što će sve u narednom poglavlju biti detaljnije objašnjeno. Kada je u pitanju minimalna stopa adekvatnosti kapitala, ona ostaje i dalje 8%.

Novine Basela III su:

- kapitalni amortizeri i nova definicija adekvatnosti kapitala
- pokazatelj zaduženosti
- standardi likvidnosti.

Tabela 2 - Komparacija Basela II i Basela III

	Basel II			Basel III		
	Zajednički kapital	Kapital I reda	Ukupni kapital	Zajednički kapital	Kapital I reda	Ukupni kapital
Minimalni zahtjevi	2,0%	4,0%	8,0%	4,5%	6,0%	8,0%
Dodatna zaštita (bafer) čuvanja kapitala	Nije primjenjivo			2,5%		
Kontraciklična zaštita (bafer)	Nije primjenjivo			0-2,5%		
Dodatni zahtjevi za sistematski važne finansijske institucije	Nije primjenjivo			Može biti dodan u druge rizikom ponderisane zahtjeve		
Racio leveridža	Nije primjenjivo			Može uticati na dodavanje rizikom ponderisanih zahtjeva		

Izvor: BIS (2010)

Kapitalni zahtjevi u okviru Basela III se izračunavaju za kreditne rizike, tržišne rizike i operativne rizike. Obzirom da Basel III stavlja naglasak i na likvidnost, uvodi se novi okvir za upravljanje rizikom likvidnosti pri čemu se nastoji osigurati kratkoročna likvidnosti i osigurati strukturna likvidnosti. Naime, definišu se dva međunarodno uporediva standarda likvidnosti, što će u narednom poglavlju biti detaljnije objašnjeno.

3. OSNOVNE ODREDBE I SPECIFIČNOSTI BASELSKOG SPORAZUMA III

3.1. Ciljevi uvođenja Basela III

Svjetska ekonomska kriza je pokazala da primjena pravila i propisa definisanih Baselom II nije uspjela da zaustavi negativne posljedice na bankarski sistem i njegovu stabilnost. Kako bi se poboljšala sposobnost tog sistema u sprečavanju neželjenih i nepovoljnih efekata koji su rezultat krize, te kako bi se spriječilo da se ne prenese kriza u realni sektor, uvodi se novi standard od strane Komiteta pod nazivom Basel III.

Naime, ovaj standard podrazumijeva skup reformskih mjera poduzetih od strane Komiteta u svrhu jačanja regulacije, kontrole, nadzora i upravljanja rizicima. Glavni ciljevi ovog standarda su unapređenje sposobnosti bankarskog sektora da apsorbira različite vrste šokova koji nastaju kao rezultat stresnih situacija (ekonomskih i finansijskih), zatim poboljšanje upravljanja rizicima i upravljačkog okvira uopće, te povećanje transparentnosti poslovanja banke i objavljivanja.

Ciljevi se, prema Knežević (2011), odnose na osiguranje stabilnosti u dugom roku, te na jasnije definisanje kapitala banke i uvođenje novih instituta koji će amortizovati gubitke uz pomoć kapitala, te da se tako poveća otpornost prema ekonomskim i finansijskim šokovima.

Ciljevi uvođenja Basela III, prema Caruane (2010), podrazumijevaju da se sa jedne strane ostvari ravnoteža između zahtjeva izgradnje i održavanja stabilnih finansijskih sistema, a sa druge strane da se ostvari potrebni kreditni nivo, a pored toga cilj je i svesti na najmanju moguću mjeru učešće sredstava države pri pokriću različitih gubitaka i pri sanaciji privatnih finansijskih institucija.

Nout Wellink, predsjednik Baselskog komiteta za superviziju banaka, je definisao instrumente za realizaciju ciljeva ovog Baselskog standarda i to: (Wellink, 2011)

- strožija definicija kapitala i veći zahtjev za njegov minimum,
- obaveza da se formira dodatni zaštitni sloj kapitala,
- uspostavljanje koeficijenta finansijske poluge,
- uspostavljanje koeficijenata za likvidnost.

Postoje dva pristupa na kojima se temelji Basel III i to mikro i makro pristupi sigurnosti, pri čemu prvi uključuje nivo banke – stabilna banka, a drugi podrazumijeva bankarski sistem kao cjelinu.

3.1.1. Mikro i makro pristup sigurnosti

Regulativa bankarskog sektora koja se zasnivala na prvom i drugom Baselu je gledajući pristup bila mikroprudencijalna. Uvođenjem Basela III, Komitet uvodi cjelokupan set noviteta u međunarodnom regulatornom okviru. Naime, Basel III počiva na sljedećim pristupima: mikro pristupu sigurnosti i makro pristupu sigurnosti. Ovaj Baselski sporazum rezultira globalnom finansijskom reformom, koja između ostalog uključuje primjenu prethodno navedenih pristupa kojima su identifikovani najnoviji kapitalni zahtjevi. Reforma obuhvata jačanje mikroprudencijalne regulacije, što rezultira povećanjem otpornost pojedinačnih banaka tokom stresnih razdoblja. No, ono što predstavlja novinu u poređenju sa prethodnim standardima je to što reforma stavlja veći naglasak na makroprudencijalni pristup, s posebnim fokusom na sistemske rizike koji vladaju bankarskim sistemom te ukazuje na značajnost njihovog procikličnog djelovanja.

Naime, Basel III uključuje niz mjera kojima je cilj povećanje kvalitete kapitala. Naime, to su mjere koje su istovremeno mikroprudencijalne obzirom na njihov pozitivan uticaj na solventnost individualnih banaka i makroprudencijalne, obzirom na njihov pozitivan uticaj na stabilnost cjelokupnog sistema finansijskih institucija. Ti novi limiti su prikazani u narednoj tabeli (Tabela 3).

Tabela 3 - Mikro i makro pristupi sigurnosti

MIKRO PRISTUP SIGURNOSTI				MAKRO PRISTUP SIGURNOSTI	
od 0 do 4,5%	od 4,5% do 6%	od 6% do 8%	od 8% do 10,5%	od 10,5% do 13%	preko 13%
Redovni osnovni kapital – propisan minimum 4,5%	Dodatni osnovni kapital – najmanje 1,5% preko iznosa redovnog osnovnog kapitala	Dopunski kapital – najmanje 2% preko iznosa osnovnog kapitala	Rezerva kapitala – u vidu osnovnog kapitala. (Pad kapitala banke ispod navedenog nivoa utiče na ograničenje u isplati dobiti)	Kontraciklična rezerva – u vidu osnovnog kapitala – primjena zavisi od kreditne aktivnosti banke na lokalnom i međunarodnom nivou	Sistemske važne banke Predviđeni dodatni nivo kapitala 1 – 2,5% u vidu osnovnog kapitala

Izvor: izrada autora (2023) prema Todorović (2018)

Cilj mjera koje su predložene, kao što vidimo, podijeljen je na dva nivoa prema Baselskom komitetu za superviziju banaka i to mikroprudencijalni i makroprudencijalni nivo. To podrazumijeva da su mjere usmjerene na dva sljedeća nivoa:

- Nivo pojedinačne banke – mjere usmjerene ka povećanju otpornost individualnih banaka u periodima stresa.
- Nivo bankarskog sistema – mjere usmjerene ka ublažavanju i smanjenju sistemskih rizika i smanjenju procikličnog kretanje tih rizika tokom vremena.

Mikroprudencijalni nivo pomaže bankama da ostvare otpornost na individualnoj osnovi tokom turbulentnih razdoblja, dok makroprudencijalna regulacija ima za cilj da ublaži sistemske rizike koji nastaju izmjenom gospodarskih ciklusa (BIS, 2014).

Matić (2011) navodi da će mikroprudencijalna regulativa doprinijeti povećanju otpornosti individualnih banaka tokom stresnih razdoblja, obzirom da Basel III uspostavlja bolju kvalitetu kapitala banke jer je veći fokus na zajednički osnovni kapital, zatim jača je supervizija, upravljanje rizicima te su ojačani standardi o objavljivanju. Osim toga, ističe da makroprudencijalni pristup Basela III donosi uvođenje novih elemenata u okviru globalnog regulatornog zahtjeva i to kapitalnih amortizera čija je svrha da doprinesu da se zaštiti bankarski sektor tokom krize, te uvođenje finansijske poluge u vidu „rampe“ daljoj izloženosti riziku. Osim prethodno navedenog, i međunarodni usaglašeni okvir likvidnosti koji uključuje nove standarde likvidnosti predstavlja novinu ovog pristupa.

Mikroprudencijalne i makroprudencijalne pristupe karakteriše međusobna povezanost pa ih shodno tome ne treba odvojeno razmatrati. Neminovno je da što je jača otpornost pojedinačne banke to će više uticati na smanjanje sistemskog rizika. Međutim, osim toga neophodna je i makroprudencijalna regulacija kako bi se još više uticalo na smanjenje navedenog rizika. Naime, neophodno je sagledati nadzor bankarskog sistema u cjelini jer se pokazalo da pojedini sistemski rizici proističu iz sistema i to nezavisno o stabilnosti i rizicima individualnih banaka. Shodno tome, jako bitna je i makroprudencijalna politika.

3.2. Rokovi uvođenja i primjene Basela III

Implementacija Basel III pravila imala je podršku Evropske komisije, Međunarodnog monetarnog fonda, Komiteta evropskih bankarskih supervizora (CEBS) i skoro svih izvršnih vlasti u zapadnim zemljama koje su uključene u aktivnosti Komiteta. Pravila ovog standarda su se uvodila postepeno. Baselski komitet, njegovo upravljačko tijelo i lideri G20 su pri uvođenju standarda naveli da reforma neće ni na kakav način ometati oporavljanje gospodarstva u stvarnom sektoru. Bitno je ukazati na činjenicu da je bilo potrebno vrijeme za provođenje novih međunarodnih standarda u nacionalna zakonodavstva.

Razlog postepenog uvođenja jeste i činjenica da banke mogu u određenim situacijama kada je njihova izloženost rizicima značajno veća, imati poteškoće prilikom vršenja dodatne kapitalizacije, jer su tržišni uslovi nepredvidivi. Postepenim uvođenjem pruža se dovoljan vremenski period za prilagođavanje uvedenim pravilima sa ciljem da se ne utiče na ugrožavanje ekonomskog oporavka banaka od kriza, obzirom da mogu nastati kreditni problemi u slučaju da banke koje su slabe stopiraju davanje kredita kako bi ispunile nove

zahtjeve. Može se reći da je Basel III imao adekvatan vremenski okvir kada je u pitanju implementacija njegovih standarda, a kao što vidimo u Tabeli 4. kad je u pitanju nova definicija kapitala, ona se uvodila u periodu od pet godina, s tim da je svaka članica Komiteta morala početi provođenje Baselskih pravila u nacionalno zakonodavstvo do 2013. godine, obzirom da ta godina označava početak stupanja na snagu navedenog standarda.

Tabela 4 - Implementacija Basela III

Elementi	Početak implementacije	Završetak implementacije
Minimalni kapitalni zahtjevi	2013	2015
Zaštitni slojevi kapitala	2016	2019
Koeficijent pokriva likvidnosti	2011	2015
Koeficijent neto stabilnog finansiranja	2011	2018
Leverage ratio	2011	2018

Izvor: Todorović (2018)

3.3. Početna i završna faza reformi Basela III

Početna faza reformi stavila je fokus na jačanje komponenti regulatornog kapitala i to:

- povećanje nivoa kapitalnih zahtjeva sa ciljem da se osigura da su banke dovoljno otporne da izdrže gubitke u periodima stresa
- povećanje kvaliteta za regulatorni kapital, stavljajući veći fokus na obični kapital Tier 1 (CET 1) koji apsorbira gubitke
- veći obuhvat rizika prilikom izračuna rizikom ponderisane aktive
- definisanje minimalnog zahtjeva za koeficijent finansijske poluge kako bi se ograničio višak zaduženja u bankarskom sektoru
- uvođenje međunarodnog okvira za regulaciju rizika likvidnosti i to putem dva standarda likvidnosti
- uvođenje makroprudencijanih elemenata regulatornom okviru i to:
 - uvođenje kapitalnih rezervi koje se stvaraju u dobrim vremenima, a koje se koriste u periodima stresa kako bi se ograničila procikličnost,
 - uvođenje kapitalnih rezervi za ublažavanje vanjskih efekata koje stvaraju sistemski značajne banke,
 - uspostavljanje sistema velikih izloženosti koji dovodi do umanjenja sistemskih rizika.

Komitet kroz završne faze reformi Basela III dopunjuje početna poboljšanja regulatornog okvira. Revizija i dopuna reformi, između ostalog ima za cilj i ostvarenje kredibiliteta u obračunu rizikom ponderisane aktive (RWA), te poboljšanje uporedivosti pokazatelja kapitala banaka. Te završne reforme su uključivale:

Poboljšanje osjetljivosti na rizik u oblasti standardizovanih pristupa za kreditni rizik, rizik prilagođavanja kreditne vrijednosti (CVA) i operativni rizik. Revidiranjem

standardizovanog pristupa za kreditni rizik poboljšava se njegova osjetljivost na rizik, smanjuje se zavisnost od eksternih kreditnih rejtinga, te se jača transparentnost u svrhu poboljšanja uporedivosti među bankama. Osim toga, za izloženost prema preduzećima razvijen je detaljniji pristup, koji uključuje posebne pondere rizika koji se primjenjuju na izloženost prema malim i srednjim preduzećima. Ovaj revidirani standardizovani pristup donosi i samostalni tretman kada su u pitanju projektno finansiranje, finansiranje objekata i robe. Također i za sve ostale izloženosti karakterističan je detaljniji tretman rizika.

Ograničavanje upotrebe pristupa internog modela. Finansijska kriza je istakla brojne nedostatke korištenja internog pristupa mjerenju rizika, uključujući IRB pristupe kreditnom riziku. Ti nedostaci su se odnosili na prekomjerenu složenost pristupa, nedostatak uporedivosti interno modeliranih zahtjeva za kapitalom, te nedostatak pouzdanosti u modeliranju nekih vrsta imovine. Kako bi se otklonili ti nedostaci revidiranje ovog pristupa uključivalo je uklanjanje opcije korištenja naprednog IRB pristupa za određene vrste imovine, zatim uvođenje ograničenja u vidu određivanja minimalnih vrijednosti za određene ulazne parametre koji se koriste kao inputi za izračunavanje RWA prilikom izračuna zahtjeva za kapitalom za kreditne rizike putem internog pristupa. To je podrazumijevalo ograničenje za vjerovatnoću neispunjenja obaveza (PD) i za AIRB i za FIRB pristup, te ograničenje za gubitak u trenutku neispunjenja obaveza (LGD) i izloženost u trenutku neispunjenja obaveza (ED) za AIRB pristup. Osim toga, Komitet je uveo i dodatna poboljšanja kako bi se smanjila varijabilnost RWA, i to pružanjem većeg izbora praksi i modela koje banke mogu da koriste za procjenu svojih parametara.

Revidiranje regulatornog okvira za CVA rizik. To je podrazumijevalo poboljšanje njegove osjetljivosti na rizik, te jačanje njegove pouzdanosti i konzistentnosti. Naime, u početnoj fazi reformi, Basel III je uveo prilagođavanje kreditne vrijednosti (CVA) koje predstavlja cijenu koju bi ulagač platio kako bi se zaštitio od kreditnog rizika druge ugovorene strane izvedenog instrumenta. Ovaj rizik je bio glavni izvor gubitaka tokom svjetske ekonomske krize, čak premašujući u nekim slučajevima gubitke proizašle iz direktnog neispunjavanja obaveza. Revidirani okvir donosi sa sobom prestanak korištenja internog pristupa pri mjerenju rizika. Shodno tome, on se sastoji od osnovnog pristupa i standardizovanog pristupa. Obzirom da je CVA rizik oblik tržišnog rizika, prethodno dva pomenuta pristupa koji se koriste su dizajnirana tako da budu u skladu s pristupima koji se koriste za tržišni rizik. Standardizovani CVA pristup zasniva se na osjetljivosti na fer vrijednosti na faktore tržišnog rizika, a osnovni pristup je uporediv sa standardizovanim.

Pojednostavljenje regulatornog okvira za operativni rizik. Finansijska kriza istakla je dva glavna nedostatka dotadašnjeg regulatornog okvira za ovaj rizik. Prvi nedostatak obuhvata zahtjeve za kapitalom za operativne rizike obzirom da su se pokazali nedovoljnim da pokriju gubitke koje su pretrpjele određene banke zbog ovog rizika. Drugi nedostatak odnosio se na činjenicu da je sama priroda ovih gubitaka, izazvanih zbog neadekvatnog ponašanja zaposlenih i neadekvatnih sistema i kontrole, dovela do poteškoća prilikom korištenja internih modela izračuna zahtjeva za kapitalom za operativne rizike. Naime, napredni

pristupi obračuna, zasnovani na unutrašnjim modelima banke, kao i postojeća tri standardizovana pristupa za operativni rizik zamjenjeni su jednim standardizovanim pristupom osjetljivim na rizike, koji će da koriste sve banke.

Uvođenje amortizera koeficijenta finansijske poluge za globalno sistemski važne banke. Svrha ovoga jeste da se dodatno ograniči finansijska poluga globalno sistemski značajnih banaka (G-SIB), te da se ublaže ekstrenalije koje stvaraju ove banke.

3.4. Struktura Basela III

Struktura Basela III ogleda se u tri stuba:

1. Zahtjevi za kapitalom i za likvidnost
2. Supervizorski nadzor
3. Javna objava i tržišna disciplina

Naime, novi Baselski standard zadržava staru strukturu od tri stuba, s tim da su dodatno ojačani kroz nova pravila. Tako ojačana struktura je daleko fleksibilnija od prethodne regulacije. Pored toga, regulatorima stoji na raspolaganju širi spektar opcija pa shodno tome, ne moraju se koristiti istim pravilima za sve banke obzirom da se one značajno razlikuju.

Najveće inovacije Basela III tiču se prvog stuba. U okviru Stuba I, pojašnjen je novi koncept osnovnog kapitala, gdje dolazi do promjene strukture istog, što će detaljno biti objašnjeno u nastavku rada. Ključne novine Stuba I se odnose na:

- Kapital
 - kvalitet i nivo kapitala
 - kapacitet za pokriće rizika
 - zaštitni slojevi kapitala
- Rizična aktiva
 - sekuritizacija¹ – jačanje kapitalnih zahtjeva
 - knjiga trgovanja – značajno veći kapitalni zahtjevi za aktivnosti trgovanja i derivate
 - rizik ugovorne strane – jačanje kapitalnih zahtjeva, podsticanje korištenja klirinških kuća²
- Koeficijent leveridža – finansijska poluga
 - prevencija porasta leveridža - donja granica kapitalnog zahtjeva koja nije zasnovana na stepenu rizičnosti

¹ Sekuritizacija predstavlja konverziju dijela aktive koji nosi profit (kamatu) u likvidni novac.

² Klirinška kuća je jedinstvena institucija koja preuzima rizik transakcije između dvije strane i vodi računa da se ta transakcija riješi na zadovoljstvo svih. Naime, ona je finansijski posrednik koji smanjuje rizik da jedna od strana ne ispunji svoje obaveze tokom transakcije. Klirinška kuća preuzima pravni rizik suprotne strane povezan sa transakcijom i osigurava da trgovina prođe, jer je sada za nju odgovorna.

Stub II i stub III se odnose na:

- Jačanje zahtjeva za adekvatnim upravljanjem rizika koji nisu pokriveni kapitalnim zahtjevima iz stuba I, prije svega rizik koncentracije.
- Očekivanja supervizora za sveobuhvatnijim stres testovima.
- Dodavanje zahtjeva u pogledu okvira objavljivanja informacija.

Tabela 5 - Struktura Basela III

KAPITAL					LIKVIDNOST
STUB I			STUB II	STUB III	
Kapital	Pokriće rizika	Zaduženost	Upravljanje rizicima i supervizija	Tržišna disciplina	
Kvantitet i kvalitet kapitala	Sekuritizacija				Globalni standardi likvidnosti i supervizijsko praćenje
Apsorpcija kapitalnih gubitaka	Knjiga trgovanja	Koeficijent finansijske poluge	Dodani novi zahtjevi u odnosu na Bazel II	Dodani novi zahtjevi za objavljivanje informacija	Koeficijent pokrića likvidnosti
Zaštitni sloj kapitala	Rizik druge ugovorne strane				Koeficijent pokrića neto stabilnih izvora finansiranja
Protuciklični sloj kapitala	Izloženost banke prema centralnoj ugovornoj strani				Načela i smjernice za efikasno upravljanje likvidnošću banaka

Izvor: Baselski odbor za superviziju banaka (2010)

3.5. Kapitalni zahtjevi u okviru Basela III

3.5.1. Koncept kapitala banke prema Baselu III

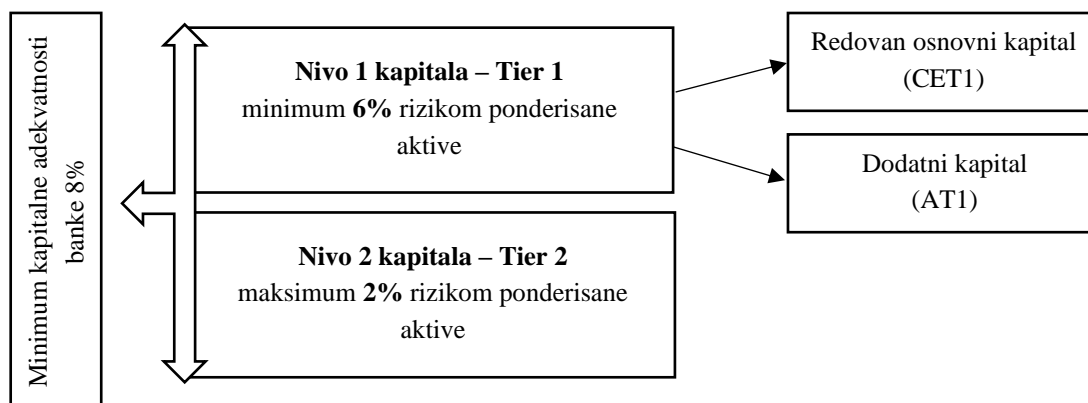
Fokus novog Baselskog standarda, trećeg po redu, je prvenstveno kvantitet i kvalitet kapitala koji je vlasništvo banke. Kao što je već istaknuto u radu, novitet se odnosi na restriktivniju definiciju kapitala, koja ističe bolji kvalitet. Prema dostupnoj literaturi BIS-a (2011), kapital u okviru Basela III se razvrstava na:

- Osnovni kapital (Nivo 1 - Tier 1) - smatra se kapitalom za dugoročni opstanak, obzirom da stvara uslove bankama da uredno posluju i da su solventne. Osnovni kapital sa najvećom kvalitetom naziva se Redovan osnovni kapital (Common Equity Tier 1 - CET1). Osim njega, postoji i Dodatni kapital u okviru ovog nivoa (Additional Tier 1 – AT1).

- Dopunski kapital (Nivo 2 - Tier 2) je kapital za situacije kada banka loše posluje, te joj prijeti propast. Ovaj kapital će omogućiti banci da izvrši isplatu svojim povjeriocima u slučaju njene insolventnosti.

Ukupan kapital koji banka mora da održava treba da iznosi najmanje 8% rizikom ponderisane aktive. Znači, minimalna stopa adekvatnosti kapitala ostaje 8%, ali se uvode dodatni kapitalni zahtjevi.

Grafik 1 - Koncept kapitala banke prema Baselu III

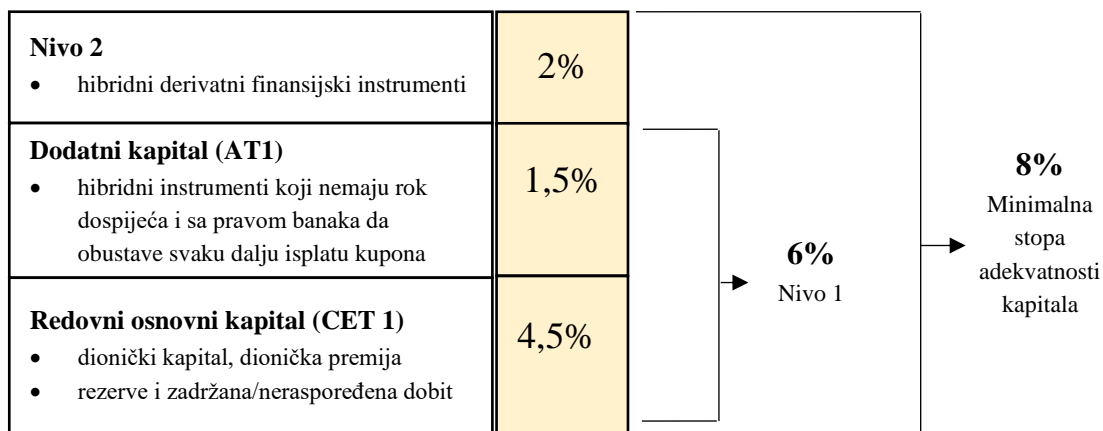
Izvor: izrada autora (2023)

Kao rezultat uvođenja novih pravila značajno se povećao kvalitet, ali i kvantitet kapitala kojeg svaka banka drži kao rezervu. Veća kvaliteta podrazumijeva da postoji veća sposobnost da se apsorbuju gubici. U novoj definiciji kapitala, najveći fokus je na osnovnom kapitalu, koji predstavlja najefikasniju vrstu kapitala, jer se direktno koristi za pokriće gubitaka. Shodno tome, najznačajnija promjena se odnosi na strukturu osnovnog/primarnog kapitala, gdje je umjesto koncepta Osnovni kapital – Nivo 1 (prema Baselu II), došlo do jasnog odvajanja Redovnog osnovnog kapitala i Dodatnog kapitala. Basel III tačno precizira sastavni dio redovnog osnovnog kapitala, te navodi koji su to uslovi koje svaki instrument mora ispuniti kako bi bio dio ove kategorije kapitala. Redovni osnovni kapital spada u najkvalitetnije oblike kapitala i čini ga kapital ostvaren prodatim običnim dionicama izdatim od strane banaka ili njenih konsolidovanih supsidijara, pri čemu su te dionice ispunile svaki od uslova neophodan da bi se klasifikovale u tu skupinu. Ovaj kapital čini i zadržana zarada. Dodatni kapital predstavljaju instrumenti emitovani od strane banaka ili njenih konsolidovanih supsidijara, pri čemu su ispunjeni uslovi neophodni da se klasifikuju kao dio ove vrste kapitala te ne predstavljaju sastavni dio redovnog osnovnog kapitala. Dioničke premije instrumenta koji je dio ovog kapitala također čine dodatni kapital.

Dopunski/sekundarni kapital uključuje instrumente emitovane od strane banaka ili njenih konsolidovanih supsidijara, pri čemu je riječ o instrumentima koji su ispunili uslove koji su potrebni kako bi se klasifikovali kao dio ove kategorije kapitala, te ne pripadaju kapitalu

Nivoa 1. Dioničke premije ovog instrumenta spadaju u dopunski kapital (Nivo 2). Sastavni dio ovog kapitala su i neke rezerve za kreditne gubitke (Đerić, 2014).

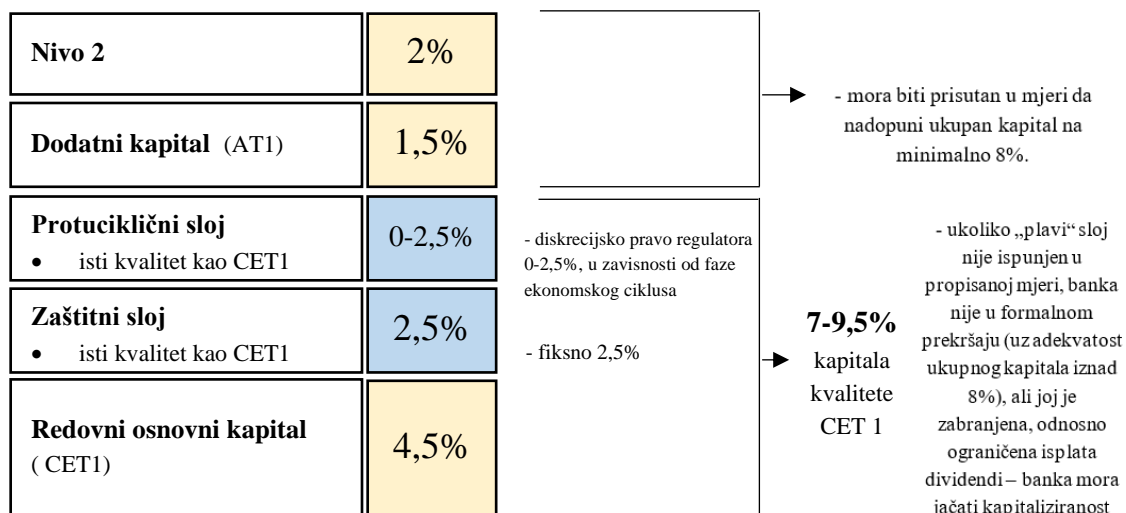
Grafik 2 - Minimalna stopa adekvatnosti kapitala (Basel III)

Izvor: izrada autora (2023)

Pored izmjene strukture kapitala, Basel III nalaže i povećanje zahtjeva za osnovnim kapitalom. Minimalan zahtjev za redovnim osnovnim kapitalom je sa 2%, predviđenih Baselom II, povećan na 4,5% ponderisane aktive. Druge vrste kapitala kao dio dodatnog kapitala Nivoa 1 mogu učestvovati sa 1,5%. Kao što možemo zaključiti, povećan je minimum zahtjeva za visinom osnovnog kapitala (Nivo 1) sa 4% na 6%, dok dopunski kapital (Nivo 2) može da predstavlja samo 2% kapitala. Osim navedenog, banke imaju obavezu da minimalan kapital nadopune, pri čemu tu dopunu predstavlja zaštitni sloj - 2,5% aktive, a to u konačnici implicira podizanje ukupnog regulatornog kapitala zahtjeva koji se tiče osnovnog kapitala i to na 7%. U slučaju da je nivo kapitala između 4,5 % i 7%, tada banka mora ograničiti isplate dividende. To ograničenje traje dok banka ne poveća nivo na minimalno 7%.

Grafik 3 - Zaštitni i protuciklični sloj kapitala

Izvor: izrada autora (2023)

Kao što možemo vidjeti na grafiku 3, pored uvođenja zaštitnog sloja kapitala, uveden je i protuciklični sloj kapitala. Neminovno je da je postojala potreba za mehanizmom koji će spriječiti potrebu za prevelikim dokapitalizacijama tokom krize. Kao rezultat toga, nastao je protuciklični sloj čija je svrha da se obezbijedi dodatna kapitalizacija sistema i to prije nego što nastane kriza. Naime, sve banke moraju da održavaju ta dva sloja, jer je cilj da se u toku perioda uspjeha akumulira dovoljna količina osnovnog kapitala koji će se koristiti za pokriće gubitaka ako nastupi finansijska kriza.

3.5.2. Dodatni kapitalni zahtjevi prema Baselu III

Tri nova zaštitna sloja kapitala koje banke moraju da održavaju su:

1. *Zaštitni kapitalni sloj* - 2,5% od ukupne vrijednosti izloženosti riziku, treba osigurati normalan tok poslovanja banke, što podrazumijeva da ona zadovoljava zakonski propisani minimum kapitala.
2. *Protuciklični sloj* - 2,5% od ukupne vrijednosti izloženosti riziku, u zavisnosti od procjene nadležnog tijela, a svrha je formirati dodatni iznos kapitala tokom pretjeranog kreditnog rasta koji utiče na pojavu sistemskog rizika.
3. *Dodatni zahtjev za kapitalom za sistemski rizik* – tiče se sistemskih značajnih institucija, a treba osigurati sprečavanje ili ublažavanje dugoročnih sistemskih, makrobonitetnih rizika, tj. rizika na koje cikličnost ne utiče.

3.5.2.1. Zaštitni sloj kapitala

Svaka banka mora održavati stopu zaštitnog sloja kapitala od 2,5%. Svrha ovog dodatnog zahtjeva jeste da očuva kapital i da obezbijedi da banke posjeduju kapital koji će se iskoristiti tokom perioda krize kako bi mogle da pokriju gubitke u slučaju da nastanu. Kapitalni zahtjev je 8%, pri čemu će on porasti na 10,5% kada se uključi iznos zaštitnog sloja kapitala. Međutim, obaveza banke nije da konstantno održava stopu od 10,5%, nego je dovoljno da ispunjava stopu od 8%, uz uslov da je ispunjena stopa od 4,5% osnovnog kapitala.

Banke zaštitni sloj kapitala formiraju dok nije nastupilo razdoblje stresa, da bi u vrijeme kada nastupi, banka mogla izvršiti pokriće gubitaka te tako zaštititi svoje poslovne aktivnosti od različitih negativnih efekata krize. Svako smanjanje zaštitnog sloja koje je nastalo tokom stresnog perioda, banke moraju nadoknaditi. Novo akumuliranje zaštitnog sloja kapitala vrši se tako što se ograniči isplata dividende, te se ograniče bonusi. To ograničenje traje sve do momenta ponovnog postizanja zadovoljavajućeg nivoa zaštitnog sloja.

3.5.2.2. Protuciklični sloj kapitala

Kada krediti počnu nekontrolisano rasti to će prouzrokovati da nastane sistemski rizik koji će nadalje dovesti do toga da se gubici prenesu iz finansijskog u okvire realnog sektora. Veza

između prethodno navedena dva sektora, pri čemu djelovanja u okviru finansijskog sektora dovode do jačih promjena u realnom sektoru, se može definisati kao procikličnost.

Pad gospodarstva koji nastane nakon razdoblja prekomjerenog kreditnog rasta, može prouzrokovati velike gubitke u bankarskom sektoru. Mjere koje tada poduzmu banke u svrhu jačanja svojih bilansi mogu da ograniče ponudu kredita realnom sektoru, što u konačnici dovodi do ubrzavanja pada gospodarstva, pri čemu bilanse banaka i dalje ostaju slabe. Neminovno je da to prociklično pojačavanje šokova ukazuje da je od izuzetne važnosti da se poveća kapital bankarskog sektora tokom perioda rasta rizika zbog stresa na nivou cjelokupnog sistema. Naime, zaključak je da ukoliko se procijeni da sistemski rizik raste, tada bi se trebao akumulirati kapital.

U svrhu ograničenja procikličnosti u finansijskom sistemu kreiran je protuciklični zaštitni sloj kapitala ili tzv. kontraciklične rezerve, koje će doprinijeti apsorpciji neočekivanih gubitaka pri čemu će se nastaviti kreditirati realni sektor. U skladu s tim, nameće se obaveza bankama da imaju dovoljno dodatnog iznosa kapitala tokom uspješnog perioda i tokom kreditnog rasta, da bi se ta rezerva oslobodila kada dođe vrijeme pada gospodarstva. Time se doprinosi očuvanju ponude kredita i ublažavanju finansijskog pada.

Osnovni cilj uvođenja protucikličnog sloja kapitala jeste da se ostvari širi makroprudencijalni cilj, koji podrazumijeva zaštitu bankarskog sistema i održavanje njegove stabilnosti u periodima kada kredit ekspanzivno raste.

Odluka o visini protucikličnog sloja kapitala

Odluku o protucikličnom kapitalnom sloju i njegovoj stopi donosi regulator odnosno nadležno tijelo u zavisnosti od trenutnog stanja u privredi, pri čemu stopa može da se kreće u rasponu 0-2,5%. Jako bitno pitanje je kako odrediti tačan postotak izdvajanja kapitala. Predložena metodologija Komiteta koristi omjer kredita i bruto domaćeg proizvoda (BDP), pri čemu razlika između njih predstavlja osnovu za donošenje odluke o stopi protucikličnog sloja. Međutim, analiza Komiteta je pokazala da iako taj jaz predstavlja korisnu polaznu osnovu za donošenje odluke, ipak treba uzeti u obzir da se njegov učinak može da razlikuje u pojedinim državama i u zavisnosti od protoka vremena.

Shodno tome, regulatori bi trebali imati u vidu tu heterogenost, ali i dinamičnost finansijskog sistema, te specifičnosti nacionalnih privreda i razlika u dostupnim podacima. Naime, preporučuje se da nadležna tijela izračunavaju standardizovani jaz na tromjesečnoj osnovi, ali ako su oni mišljenja da bi drugačija mjerenja i obračun tog jaza bolje odražavala specifičnosti nacionalnog gospodarstva, tada se preporučuje da mjere i izračunaju dodatni jaz između kredita i BDP-a pored ovog prethodno navedenog.

3.5.2.3. *Dodatni zahtjevi za kapitalom za sistemski rizik*

Treći Baselski standard nalaže i formiranje sistemskog kapitala i to po stopi od 5% od ukupnog iznosa izloženosti. Podjela sistemskog kapitala je izvršena u tri grupe. Prva grupa podrazumijeva globalno sistemski važne institucije, definisane prema G20, te očuvanje njihovog obaveznog zaštitnog kapitalnog sloja i to po stopi koja se kreće od 1% do 3,5% izloženosti rizicima. U okviru druge grupe su ostale sistemski bitne institucije koje trebaju osigurati održavanje zaštitnog kapitalnog sloja i to do iznosa 2% izloženosti rizicima. Treća grupa uključuje sistemski važne institucije koje trebaju obezbijediti zaštitu sloja kapitala po stopi od 3%, sa svrhom da spriječe i/ili ublaže efekte dugoročnih sistemskih rizika.

Banke koje budu prepoznate i identifikovane kao „globalno sistemski važne institucije“ imat će obavezu da dodatno povećaju nivo kvalitetnog kapitala, sa ciljem da nadoknade veći rizik koji predstavljaju za finansijski sistem, pri čemu se uzima u obzir mogući uticaj njihove propasti. U skladu sa kriterijima globalno sistemski važne finansijske institucije, koje je utvrdila skupina G20, odredit će se sistemski važnost banke. G-SIB-ovi³ su na temelju tih kriterija razvrstani u četiri skupine (A,B,C,D), a dodatni kapital koji trebaju odvojiti zavisi o kategoriji skupine kojoj pripadaju i ta stopa se kreće od 1% do 2,5%. Uvedena je i peta grupa u okviru koje stopa iznosi 3,5%. Dodatno regulisanje ovih banaka je značajno jer u slučaju propasti, posljedice njihovog stečaja ili likvidacije na međunarodnom planu su mnogo veće u poređenju sa onim bankama koje su dio nacionalnog plana.

3.6. Teorijsko određivanje likvidnosti i regulatorni okvir/zahtjevi za likvidnost u okviru Basela III

3.6.1. Teorijski okvir likvidnosti i rizika likvidnosti u poslovanju banaka

3.6.1.1. *Likvidnost banke*

Likvidnost podrazumijeva sposobnost banke za povećanjem sredstava aktive, te sposobnost ispunjenja obaveza kada dospiju, pri čemu se ne stvaraju neprihvatljivi gubici (BIS, 2008). Likvidnost je bankama potrebna kako bi osigurala sredstva za normalno funkcionisanje, kompenziranje nastalih nestabilnosti u bilansi, te izmirenje obaveza u roku dospijeća. Ćirović (2008) definiše likvidnost kao svojstvo koje posjeduje imovina ili neki njen pojedini dio koji se može pretvoriti u novac koji će biti dostatan da se pokriju preuzete obaveze.

Curić (2017) navodi da se banke smatraju likvidnim kada imaju dovoljno sredstava koja su odmah utrživa i to u onim momentima kada su joj zaista ona neophodna. Likvidnom se smatra i ona banka koja je u mogućnosti da brzo prikupi likvidna sredstva na način da

³ G-SIB (Global systemically important bank) je banka čiji se profil sistemskog rizika smatra toliko značajnim da bi neuspjeh banke pokrenuo širu finansijsku krizu i ugrozio svjetsko gospodarstvo.

pozajmi na tržištu ili da proda dijelove svoje aktive. Nelikvidne banke posluju sa poteškoćom, što dovodi u pitanje njen opstanak na tržištu.

3.6.1.2. Rizik likvidnosti u bankama

Naime, banke s jedne strane u okviru aktive plasiraju kredite svojim klijentima i na taj način jačaju tokove kapitala, a s druge strane u okviru pasive daju sredstva štedišama kada oni to zatraže. Taj proces dovodi do nastanka rizika likvidnosti, koji podrazumijeva rizik nastanka poteškoća i gubitaka pri pretvaranju sredstava banke u novac. Shodno tome, zbog nedostatka novca, banka neće moći da ispuni svoje dospjele obaveze. Rizik likvidnosti, zajedno sa kreditnim rizikom, predstavlja najznačajniji rizik banke. Saunders i Cornett (2006) navode da ova vrsta rizika nastaje zbog pasivne ili aktivne stavke. Posmatrajući aktivu, rizik nastaje jer postoji znatna potražnja od klijenata, a posmatrajući pasivu deponenti banke mogu, zbog različitih razloga, zahtijevati od banke povrat svojih potraživanja.

Kao jedan od uzroka likvidnosnog rizika ističe se postojanje ročne neusklađenosti aktive i pasive. Svaka banka može biti suočena sa tim da postoji neusklađenost datuma koji se odnose na to kad dospijeva aktiva, a kad neka obaveza. Do toga dolazi jer banke pozajmljuju velike iznose kratkoročne gotovine, a onda vrše odobravanje dugoročnih kredita svojim klijentima. Problemi u banci nastaju kao rezultat postojanja mnogo obaveza koje karakteriše trenutna otplata.

U bankarskoj teoriji i praksi ne postoji općeprihvaćena metoda kojom se mjeri likvidnosni rizik. Međutim, različiti autori navode da postoji nekoliko načina koji se mogu koristiti. Upoređivanje raznih omjera predstavlja jedan od načina koji se koriste kako bi se izmjerila izloženost banke navedenom riziku, dok drugi način predstavljaju gapovi likvidnosti. Analiziranje likvidnosnog rizika putem omjera podrazumijeva da se u omjer stavljaju sljedeće stavke: krediti i depoziti, likvidna aktiva i ukupna pasiva, kratkoročna aktiva i kratkoročna pasiva, krediti i ukupna aktiva itd. Drugi način mjerenja izloženosti riziku likvidnosti obuhvata gapove likvidnosti, koji predstavljaju osnovu planova likvidnosti. Gapovi likvidnosti su zapravo izvještaji o tokovima novca u različitim vremenskim periodima. Analizom tih izvještaja, banke dolaze do spoznaje kada imaju viškove a kada manjkove sredstava, pa u skladu s tim planiraju svoje aktivnosti na tržištu novca. Gapove karakteriše statičnost, obzirom da su rezultat trenutnog stanja bilansa. Međutim, uzimajući u obzir planirane plasmane dolazi se do dinamičkih gapova, kojim se može analizirati uticaj planiranih aktivnosti na rizik likvidnosti.

Obrazac koji se koristi prilikom planiranja likvidnosti:

1. stanje novčanih sredstava na početku razdoblja
2. + priliv novčanih sredstava
3. – odliv novčanih sredstava
4. = stanje novčanih sredstava na kraju razdoblja ($1+2-3=4$)

Bitno je istaći da konkretna pozicija banke na tržištu utiče na stepen rizika likvidnosti. Shodno tome, banke moraju da istražuju uticaj stresnih scenarija, kao što su povlačenje depozita, nelikvidnost velikih značajnih dužnika, a najviše se vrši testiranje naglog i iznenadnog odlaska određenih štediša (Prga, Šverko, 2005).

Banke u skladu sa svojim potrebama, ali i odredbama centralnih banaka, provode stres testiranje, čija je svrha identifikacija izvora mogućih problema likvidnosti. Rezultate tih testiranja banka treba da koristi za usklađivanja strategija upravljanja rizikom likvidnosti.

Naime, jako je važna analiza ukupnih depozita najvećih klijenata banke, jer ukoliko banka značajno ovisi o njihovim depozitima, to vodi ka lošem stanju likvidne pozicije banke. Shodno tome, banke na primjer testiraju do čega dovodi povlačenje novca od strane 10 najvećih deponenata banke ili pak testiraju situaciju povlačenja određenog postotka depozita po viđenju tokom jednog dana.

Kada formiraju stres situacije, banke vrlo često uzimaju neke prošle stresne situacije koje su se desile njoj ili drugoj banci. Naime, banka ima tri mogućnosti u slučaju krize (npr. u slučaju naglog povlačenja depozita) i to da iskoristi rezervu likvidnosti, da proda likvidnu aktivu koja je slabija, te u slučaju da se oba prethodna dva izvora iskoriste, onda banka nema drugog rješenja nego proglasiti stečaj.

3.6.2. Basel III regulativa u oblasti likvidnosti

Dosadašnji regulatorni okviri, te praksa regulatora koji su posvećeni riziku likvidnosti su bili nedovoljni, obzirom da je taj rizik u sklopu Basela I i Basela II uglavnom bio zanemaren. Basel II nije uspio da uspostavi standarde koji će osigurati preventivno djelovanje u stresnim situacijama koje zadese likvidnost. Međutim, uvođenjem nove regulative i standarda, koji donose nove mjere likvidnosti, nastoji se povećati otpornost i stabilnost bankarskog sektora kada nastupe neočekivani događaji,

Okvir za mjerenje i upravljanje likvidnošću predstavlja dokument iz 1992. godine, a koji definiše način upravljanja likvidnošću, koji se kroz godina mijenjao, pa je tako Komitet ažurirao postojeći dokument, te je tokom 2000. godine objavljen pod nazivom *Prakse upravljanja likvidnošću u bankarskim organizacijama*. Međutim, pojava problema na tržištu tokom 2007. godine ponovo je naglasila važnost likvidnosti za uspješno poslovanje institucija bankarskog sektora.

Naime, svjetska ekonomska kriza je ukazala koliko je bitna politika vezana za likvidnost, jer brojne banke su imale adekvatnu i zadovoljavajuću kapitalnu osnovu, ali ipak su se suočile sa problemima upravljanja likvidnošću. Kriza je skrenula pažnju na činjenicu da se velika profitabilnost i bolja kapitalna adekvatnost banaka treba postići tako da ne dođe do ugrožavanja likvidnosti. Kao rezultat reakcije Komiteta na to, 2009. godine je objavljen dokument pod nazivom *Načela za dobro upravljanje i nadzor nad likvidnosnim rizikom*.

Treći Baselski standard je definisao novonastali koncept upravljanja likvidnosnim rizikom koji uključuje dva minimalna standarda sa indikatorima i to:

- koeficijent pokrića likvidnosti
- koeficijent pokrića neto stabilnih izvora finansiranja.

Basel III upravo karakteriše uvođenje tih novih globalnih minimalnih standarda likvidnosti, koji su definisani sa ciljem ostvarivanja različitih komplementarnih ciljeva. U okviru prvog cilja je nastojanje banke da osigura svoju otpornost tokom stres situacija u periodu od mjesec dana, te je za ostvarivanje ovog cilja uveden LCR pokazatelj. Drugi cilj je da se osigura otpornost tokom stres situacija ali tokom dužeg vremenskog perioda, a instrument ostvarenja tog cilja je NSFR pokazatelj.

Uvođenje novog okvira u području likvidnosti zahtijeva od banaka uspostavljanje internog procesa procjene likvidnosti (ILAAP), novog mehanizma koji će se koristiti da se upravlja likvidnosnim rizikom. Ideja Basela III ogleda se u tome da uvođenje pokazatelja likvidnosti, kao i koeficijenta leveridža dovede do smanjenja izloženosti riziku likvidnosti. Osim toga, olakšat će donošenje zaključka da li je određeni interni proces procjene likvidnosti adekvatan ili ne.

3.6.2.1. Koeficijent pokrića likvidnosti – LCR

Pokazatelj likvidnosti u obliku koeficijenta pokrića likvidnosti (LCR), treba da spriječi nastanak problema u vezi likvidnosti za period od jednog mjeseca. Shodno tome, neophodno je da banka u okviru svog portfolija raspolaže sa rezervama likvidnosti koje će ublažiti i eliminisati nastanak nepovoljnih neto gotovinskih tokova. U slučaju neispunjavanja navedenog koeficijenta može opasti kreditni rejting banke.

Cilj ovog koeficijenta je da se postigne da su banke otporne u slučaju nastanka kratkoročnih poremećaja likvidnosti. Naime, banke imaju obavezu da održavaju adekvatan nivo nezaložene, visokokvalitetne likvidne aktive (HQLA), lako utržive, a sve u cilju da se mogu nadomijestiti neto novčani odlivi koji će nastat tokom mjesec dana. U okviru tog perioda trebaju da se poduzmu adekvatne korektivne mjere kako bi se riješio nastali problem.

Ovaj koeficijent definisan je u decembru 2010.godine, dok su amandmani na postojeći LCR objavljeni 2013. godine. Potreba za ažuriranjem istog se javila zbog promjene definicije za visokokvalitetnu likvidnu imovinu i neto novčane odlive. Naime, proširio se i obim kada je u pitanju imovina klasifikovana kao visokokvalitena likvidna imovina (BCBC, 2013).

Uvođenje LCR-a je sprovedeno 1. januara 2015. godine, pri čemu je minimalan uslov postavljen na 60%. U narednim godinama, kako slijede, slijedilo je povećanje u vidu jednake godišnje stope od 10% sve do postizanja 100% do januara 2019. godine. Takvim postepenim uvođenjem se nastojalo obezbijediti da uvođenje ovog zahtjeva ne ometa normalno funkcionisanje bankarskog sistema. Od 2019. godine, LCR od 100% je postao obavezujući

tokom normalnih uslova poslovanja, pri čemu to podrazumijeva da likvidna imovina svakog momenta mora da bude bar jednaka neto novčanim odlivima. Tokom razdoblja krize banke bi mogle koristiti svoje rezerve likvidnosti, a to podrazumijeva da LCR može na kratko pasti ispod obaveznog nivoa. Pa tako bi LCR privremeno ispod minimalnih zahtjeva bio prihvatljiv u iznimnim okolnostima, s tim da je u tom slučaju banka dužna da obavijesti svakog nadležnog organa o istom, pri čemu mora da preloži plan obnove navedenog koeficijenta. Postojanje negativnog LCR-a ukazuje da u određenoj banci odlivi premašuju prilive, te banka ne raspolaže sa dovoljnim brzo utrživim likvidnim sredstvima, kako bi pokrila prvobitno nastalu takvu situaciju. Formula za izračun kratkoročnog koeficijenta likvidnosti:

$$\text{LCR} = \frac{\text{Visokokvalitetna likvidna imovina}}{\text{Neto novčani odlivi u periodu od 30}} \geq 1 (100\%)$$

Visokokvalitetnu likvidnu imovinu karakteriše: niži stepen kreditnog i tržišnog rizika; moguće brzo i jednostavno konvertovanje u gotovinu bez značajnih gubitaka; nizak stepen volatilnosti; nizak stepen korelacije sa rizičnom imovinom; aktivno tržište na kojem je prisutno trgovanje svih oblika imovine. Ova imovina mora biti neometano na raspolaganju banci. Prema Vlahović (2016) ova vrsta imovine se klasifikuje na dva nivoa u zavisnosti od korektivnih faktora koji ukazuju koliko je utrživa određena imovina. Nivo I uključuje imovinu koja čitavim svojim iznosom ulazi u izračun visokokvalitetne likvidne imovine, što podrazumijeva da se korektivni faktori ne koriste. Nivo II se može, uzimajući u obzir promjene objavljene u januaru 2013. godine, podijeliti na Nivo 2A i Nivo 2B. Bitno je istaći da maksimalno sa 15% mogu učestvovati stavke aktive iz Nivoa 2B, dok imovina Nivoa 2 može učestvovati sa maksimalno 40% u visokokvalitetnoj likvidnoj imovini. Oba nivoa su predstavljena u Tabeli 6.

Neto novčani odlivi podrazumijevaju razliku ukupnih očekivanih novčanih odliva i ukupnih očekivanih novčanih priliva u vremenskom periodu od 30 dana. Faktori koji služe za korekciju očekivanih novčanih priliva i odliva odražavaju kolika je vjerovatnoća da će se isti realizovati tokom stresnog perioda. Ukupne očekivane novčane odlive banke računaju na način da se vrijednost raznih vrsta bilansnih i vanbilansnih obaveza, koje su dospjele, pomnoži sa stopom koja pokazuje kolika je vjerovatnoća da će one biti povučene. Ukupne očekivane novčane prilive banke računaju tako što vrijednost dospjelih vrsta ugovorenih potraživanja množi stopama koje su odraz vjerovatnoće naplate. Bitno je istaći da za ukupne očekivane novčane prilive vrijedi pravilo, da oni najviše mogu da iznose 75% ukupnih očekivanih odliva. Obaveza banke jeste da kontinuirano održava visoko likvidnu imovinu koja je minimalno jednaka 25% novčanih odliva.

Banke imaju obavezu da kreiraju različite vrste izvještaja koji će sadržavati podatke o tome koja likvidna imovina i neto novčani odlivi se uključuju u obračun LCR-a. Supervizori i banke trebaju da uzmu u obzir i činjenicu da su prilivi i odlivi neizvjesni kada je u pitanju njihova realizacija, pa shodno tome, ročna neusklađenost odliva treba da bude uzeta u obzir, te je neophodno da se osigura dodatni iznos likvidnih sredstava za njeno pokrivanje.

Tabela 6 - Prikaz stavki visokokvalitetne likvidne imovine

Visoko kvalitetna likvidna imovina (HQLA)	Faktor
1. Imovina Nivoa 1:	
<ul style="list-style-type: none"> • Gotovina • Utrživi vrijednosni papiri izdati od strane države, regionalne i lokalne samouprave, središnje banke, javnih državnih tijela (PSE) i međunarodnih razvojnih banaka • Rezerve (depoziti) kod središnje banke • Utrživi vrijednosni papiri koji imaju ponder rizika 0% 	100%
2. Imovina Nivoa 2 (maksimalan iznos 40% od ukupne HQLA):	
2.1. Imovina Nivoa 2A	
<ul style="list-style-type: none"> • Utrživi vrijednosni papiri izdati od strane države, regionalne i lokalne samouprave, središnje banke, javnih državnih tijela (PSE) i međunarodnih razvojnih banaka koji imaju ponder rizika 20% • Korporativni dužnički vrijednosni papiri ocijenjeni AA- ili više • Pokrivene obveznice ocijenjene AA- ili više 	85%
2.2. Imovina Nivoa 2B	
<ul style="list-style-type: none"> • Vrijednosni papiri osigurani stambenim nekretninama • Korporativni dužnički vrijednosni papiri ocijenjeni između A+ i BBB- • Zajednički vlasnički udjeli ili dionice 	75%
	50%
	50%

Izvor: BCBS (2013)

3.6.2.2. Koeficijent pokrića neto stabilnog finansiranja – NSFR

NSFR, iskazan kao procenat, pokazuje koliko raspoloživa stabilna finansijska sredstva učestvuju u ukupnim zahtjevanim finansijskim sredstvima. U suštini, riječ je o omjeru ponderisanih pozicija pasive (obaveze i kapital) za koje postoji očekivanje da će se očuvati stabilnost i ponderisanih pozicija aktive (bilansna i vanbilansna imovina) za koje se očekuje manja likvidnost.

Osnovna svrha uvođenja ovog pokazatelja je da se smanji neusklađenost koja postoji među stavkama aktive i pasive koje karakteriše preostali rok u trajanju od minimalno jednu godinu. Podsticanje banaka na održavanje stabilnih i dugoročnih izvora finansiranja predstavlja cilj ovog koeficijenta. U vezi s tim, nastoji se postići da banke takve izvore sredstava koriste za finansiranje poslovnih aktivnosti. Naime, adekvatni stabilni izvori finansiranja smanjuju mogućnost ugrožavanja likvidne pozicije banke, tokom mogućih poremećaja u redovnim izvorima finansiranja.

Prvobitni prijedlog za uvođenje ovog koeficijenta je objavljen tokom 2009. godine, dok je krajem 2010. godine bio dio reformi Baselskog standarda III. Koeficijent je postao obavezan minimalan dugoročan standard likvidnosti od januara 2018. godine. Naime, NSFR se javlja kao dopuna koeficijentu pokrića likvidnosti, koja značajno doprinosi izmjenama u strukturi rizičnog profila banke. Mazars (2012) ističe da je svrha LCR-a i NSFR-a mjerenje otpornosti banke, s tim da prvi mjeri otpornost u odnosu na stres šokove na tržištu, a drugi u odnosu na internu krizu.

Koeficijent pokriva neto stabilnih izvora finansiranja, kao dugoročni strukturalni omjer, definiše se kao iznos raspoloživih stabilnih finansiranja u poređenju sa iznosom potrebnih stabilnih finansiranja, tj. stavlja u odnos dostupne i potrebne stabilne izvore finansiranja za period od jedne godine. Vrijednost ovog pokazatelja bi trebala biti veća od 1 (100%), što ukazuje na to da raspoloživi stabilni izvori trebaju biti veći od potrebnih/zahtjevanih stabilnih izvora u okviru posmatranog perioda. Formula za izračun NSFR je:

$$\text{NSFR} = \frac{\text{Raspoloživi stabilni izvori (ASF)}}{\text{Potrebni stabilni izvori (RSF)}} \geq 1 (100\%)$$

Pod pojmom stabilni izvori finansiranja podrazumijevaju se izvori finansiranja čije se održavanje stabilnosti očekuje u okviru posmatranog razdoblja i to godinu dana i više pod stresnim uslovima. Naime, prilikom računanja ovih izvora, propisani faktor korekcije se množi sa stavkama imovine i obaveza koji su uključeni u obračun NSFR-a.

U okviru *raspoloživih stabilnih izvora finansiranja (ASF)* podrazumijeva se kapital te drugi dugoročni izvori finansiranja za koje se smatra da će banci sigurno biti na raspolaganju tokom naredne godine, pa i u stresnim uslovima poslovanja. Ukupna vrijednost ove vrste izvora finansiranja predstavlja zbir vrijednosti stavki pasive pomnoženih sa regulatorno propisanim faktorima finansiranja (ASF faktori) baziranim na njihovoj očekivanoj stabilnosti. Prema BCBS (2014) tačna vrijednost ASF-a računa se na način da knjigovodstveni iznos kapitala i obaveza banka dodijeli jednoj od pet skupina, pri čemu je bitno istaći da su te skupine grupisane u skladu sa relativnom stabilnošću finansiranja. Nakon izvršenog grupisanja, pojedinačnu ukupnu vrijednost svake skupine potrebno je pomnožiti sa relevantnim pripadajućim ASF faktorom (0-100%). Ukupnu vrijednost ASF predstavlja zbir vrijednosti ponderisanih faktora.

Iznos *potrebnih stabilnih izvora finansiranja (RSF)* određene banke predstavlja zbir vrijednosti stavki aktive banke pomnoženih sa regulatorno definisanim faktorima finansiranja (RSF faktori) koji su bazirani na njihovim karakteristikama likvidnosti, dodajući vrijednost vanbilansne pozicije nakon što je pomnožena pripadajućim RSF faktorom.

Visina definisanih korektivnih faktora ASF i RSF se kreće u rasponu od 0% do 100%. Naime, knjigovodstvena vrijednost svakog elementa finansiranja se množi se faktorom ASF, pri čemu faktor od 100% podrazumijeva očekivanje potpune dostupnosti sredstava duže od godinu dana, a 0% označava da taj izvor finansiranja nije pouzdan. Naime, stabilnost i preostalo dospijeće obaveza utiču na visinu ASF faktora. Faktor RSF od 100% ukazuje na to da je neophodno imovinu u potpunosti finansirati korištenjem stabilnih izvora finansiranja obzirom da nije likvidna, a faktor od 0% se veže za imovinu koja je u potpunosti likvidna. Ročnost i vrsta sredstava utiču na vrijednost ovog faktora. Shodno tome, ukoliko se radi o kraćoj ročnosti sredstava, tada će se sredstvo množiti sa nižim faktorom. Pa tako, na primjer, banka gotovinu pomnoži sa 0% što ukazuje da se ne uzima u obzir prilikom obračuna zahtjevanih stabilnih izvora finansiranja.

Naime, nužno je da raspoloživi/dostupni stabilni izvori budu veći od potrebnih/zahtjevanih stabilnih izvora na čiju procjenu utiču ročnost i kvaliteta kredita koji su dati. Nedopuštena ali i neodrživa situacija je da se kratkoročni nestabilni izvori koriste za finansiranje banke, a da ona vrši davanje dugoročnih kredita.

3.7. Pokriće rizika u okviru Stuba I

U okviru Stuba I Basela III predviđeno je i proširenje nivoa pokrića rizika što, između ostalog, podrazumijeva i neophodno odvajanje kapitala za iste, sa ciljem da se ojača otpornost banke, te da se smanje rizici. Pokriće rizika će biti ojačano: ako se efikasnije upravlja tržišnim i kreditnim rizicima, ako se uvedu dodatne kapitalne zaštite, ako se smanji procikličnost, te ako se podignu standardi koji se tiču upravljanja različitim vrstama rizika.

Komitet nastoji da otkloni nedostatke proizašle iz posljednje finansijske krize, i to provođenjem reformi, koje uključuju jačanje zahtjeva za kapitalom te izloženosti rizicima. Osim toga, proširuje se definicija rizika, te se jačaju kapitalni zahtjevi za različite vrste izloženosti postupcima kao što su aktivnosti trgovanja banaka i sekuritizacija. Također se uvode veći kapitalni zahtjevi za resekuritizaciju u okviru bilansne i knjige trgovanja, te se jačaju kapitalni zahtjevi koji se tiču kreditne izloženosti drugih ugovornih strana, koja je rezultat različitih transakcija kao što su finansiranje derivatima, repo poslovi, sekuritizacija. Naime banka definiše takve kapitalne zahtjeve putem korištenja stres testova jer se tako nastoji spriječiti da oni budu preniski tokom oscilacija i promjena na tržištu. Smatra se da to pruža dodatnu pomoć mjerama koje rješavaju procikličnost.

Kapitalne zahtjeve potrebno je računati za kreditni, operativni i tržišni rizik. Međutim, osim toga, uvodi se i rizik prilagodbe kreditnom vrednovanju (CVA), pri čemu se vrednuje portfolio transakcija s drugom ugovornom stranom, a predstavlja sadašnju tržišnu vrijednost koja odražava taj kreditni rizik druge ugovorne strane. To zapravo predstavlja prilagodbu vrijednosti navedenog portfolija po srednjoj tržišnoj vrijednosti. U cilju bolje kontrole sistemskog rizika, Komitet potiče uspostavljanje snažnijih i boljih standarda za finansijska tržišta, gdje se pri tome uključuje i središnja ugovorna strana.

3.8. Koeficijent finansijske poluge u okviru Stuba I

Basel III uvodi i minimalni koeficijent finansijske poluge, tzv. koeficijent leveridža. Finansijska poluga stavlja u odnos osnovni kapital banke i njenu ukupnu imovinu. Kada je vrijednost imovine u određenoj banci veća od iznosa osnovnog kapitala, smatra se da na nju djeluju efekti finansijske poluge.

Leveridž predstavlja mjeru rizika, a uključuje i njegov mogući negativan uticaj na kapital tokom perioda kojeg karakteriše neizvjesnost i visoki rizik. Cilj ovog koeficijenta je da spriječi sve veće ugrožavanje odnosa kapitala i iznosa izloženosti banke riziku. To se nastoji postići uz transparentnost i njegovu jednostavnu primjenu, te uz nastojanje da predstavlja

kredibilnu dopunsku mjeru kapitalnim zahtjevima, tj. da bude u vidu zaštitnog mehanizma uz zahtjeve za kapitalom. Naime, cilj mu je i da ograniči rizik prekomjerne poluge.

Dakle, finansijska poluga osigurava da banka ima bar određeni iznos kapitala, kako bi se zaštitila od nepredviđenih gubitaka (Radman Peša, Zubak i Mitrović, 2015).

Koeficijent finansijske poluge se izračunava na način da se osnovni kapital (Nivo 1) podijeli sa iznosom prosječne ukupne konsolidovane aktive. Koeficijent finansijske poluge bi trebao da bude 3% i više. Naime, to znači da banka mora da održava kapital čija je ukupna vrijednost bar jednaka 3% od vrijednosti njene ukupne aktive/imovine.

Koeficijent finansijske poluge dopunjuje kapitalne zahtjeve ponderisane rizikom. Posmatrajući ponderisani omjer kapitalnog rizika, kod kojeg se vrši upoređivanje kapitala banke s rizikom ponderisanom aktivom, može se reći da Basel III uvodi promjene, obzirom da uvodi polugu koja upoređuje kapital i ukupnu aktivu, neovisno o nivou rizika. U skladu s tim, uvodeći minimalni koeficijent finansijske poluge, nastoji se osigurati da banke u bilo koje vrijeme održavaju bar minimalni iznos kapitala. Ovaj koeficijent predstavlja dodatnu mjeru zaštite rizika. Banke su dužne da objave svoj koeficijent zaduženosti, obzirom da on ukazuje na to koliko je banka pripremljena da ispuni svoje dugoročne finansijske obaveze.

U kontekstu Basela III, koeficijent finansijske poluge stavlja u odnos mjeru kapitala (definiciju kapitala) i mjeru izloženosti banke (ukupnu izloženost banke). Mjera kapitala predstavlja Nivo 1 kapitala (osnovni kapital) koji se umanjuje iznosom odbitnih stavki definisanih u skladu sa odredbama Basela. Te odbitne stavke istovremeno su odbitne stavke i kada se utvrđuje ukupna izloženost za banku. Ovaj način omogućava da se iznos kapitala i ukupne izloženosti mjeri dosljedno i pouzdano, te da se izbjegnu dupla računanja.

Đerić (2014) navodi da u odbitne stavke od ukupnog osnovnog kapitala spadaju ulaganja banke u drugim finansijskim institucijama i to ulaganje u drugu banku, fond, mikrokreditnu organizaciju, osiguravajuće društvo i to uz uslov da ove institucije ne pripadaju regulatornoj konsolidaciji. Naime, odbitne stavke uključuju i aktivu ovih institucija, pri čemu je bitno istaći da je ona dio računovodstvene konsolidacije, ali nije dio regulatorne konsolidacije.

Mjera izloženosti, kao druga komponenta finansijske poluge, u suštini je kao računovodstvena mjera izloženosti, a to podrazumijeva:

- za bilansnu, nederivatnu izloženost ne postoje posebne prilagodbe vrijednosti
- posmatra se vrijednost izloženosti u okviru bilansnih pozicija prije nego se iskoriste instrumenti koji ublažavaju rizik (garancija, kolateral, itd)
- bilansni neting za kredit i depozite i njegov uticaj na iznos izloženosti prilikom izračuna koeficijenta finansijske poluge je nedopušten.

3.9. Supervizija i tržišna disciplina – stub II i III

Iako je najveći fokus Basela III stavljen na stub I i na novine u vezi s njim, nikako ne treba zanemariti stub II i III, koji se ovim Baselskim standardom nastoje dodatno ojačati. Naime, za efikasno nadziranje banaka jako je bitno računovodstvo banaka odnosno finansijski izvještaji o njihovom poslovanju, kao i brojni drugi izvještaji koji pak trebaju da budu transparentni što potpješuje javnu objavu i tržišnu disciplinu kao treći stub Basela III.

Bankarska supervizija, kao tradicionalni koncept nadzora bankarskog sektora od strane odgovornih institucija, Baselom III je nadograđena i ojačana, te su dodati novi zahtjevi u pogledu iste. U vezi s tim, kao glavni ciljevi supervizije banaka navodi se osiguranje i to solventnosti i likvidnosti banaka, te osiguranje efikasnosti koje podrazumijeva pružanje usluga uz najmanje moguće troškove. Zatim, ciljevi uključuju zaštitu deponenata banke od gubitaka koji mogu nastati kada su banke izložene visokim rizicima, posebice u situacijama kada nemaju adekvatno pokriće za njih. Zadaci supervizije su: amortizacija poremećaja, zaštita povjerljivosti i zaštita depozita.

Baselom III se nastojalo da se kroz superviziju banaka dodatno zaštititi i ojača sigurnost ukupne štednje; da se vrši efikasna kontrola raspoloživosti novcem i kreditima kako bi se postigli ekonomski ciljevi države kao što su niska stopa inflacije i visoka zaposlenost; da se osigura uspješno odobravanje kredita vladi te da se pruži pomoć onim sektorima koji imaju posebne zahtjeve u pogledu kredita kao što su mala poduzetništva, poljoprivreda i slično.

Cilj Basela III je povećati tržišnu disciplinu, kako bi ona bila što učinkovitija, jer to doprinosi bankarskom sistemu. U vezi s tim, ojačani su zahtjevi prema bankama u vezi prezentovanja pouzdanih i pravovremenih podataka i informacija koji će omogućiti tržišnim učesnicima da stvore sliku o rizičnom profilu banke te da budu u mogućnosti da donosu dobre i utemeljene procjene rizika što će u konačnici uticati na donošenje njihovih odluka.

Basel III želi povećati disciplinu na tržištu objavom podataka o nivou rezervi i obaveznog kapitala, o kreditnoj izloženosti banaka, o tome ko vrši kontrolu banaka, te o načinu funkcionisanja internog sistema dodjeljivanja rejtinga banke, te objavom ostalih podataka o poslovanju banke. Naime, kada je riječ o ovom stubu, Basel III ne donosi posebne novine u odnosu na Basel II, već on zahtijeva da banke veći fokus stave na upravljanje imovine i obaveza, te kapitala u svrhu izbjegavanja pojave sistemskog rizika.

Baselom III se nastajalo da se javnom objavom i tržišnom disciplinom dodatno ojača transparentnost poslovanja banaka, da se izbjegne nelojalna konkurencija, te da se ojača povjerenje u bankarski sistem.

4. IMPLEMENTACIJA PROPISA BASELA III KROZ ZAKONSKE I PODZAKONSKE AKTE

4.1. Implementacija standarda, propisa i normi Basela III u okviru Europske unije

4.1.1. CRD IV paket

U cilju uspješne formalne implementacije Basel III standarda u okviru europske pravne stečevine, tj. u cjelokupno zakonodavstvo i praksu Europske unije, značajno je usvajanje novog regulatornog paketa od strane Vijeća Europe i Europskog parlamenta. Taj paket se koristi u kreditnim institucijama i finansijskim preduzećima čije poslovanje se proseže u okviru država članica Europske unije. Uvođenjem novog regulatornog paketa i njegovim stupanjem na snagu 1. januara 2014. godine, došlo je do zamjene direktive CRD III paketom CRD IV. Preciznije, paket se sastoji od:

1. Uredbe⁴ (Uredba o kapitalnim zahtjevima – *CRR*) - direktno se primjenjuje i obavezujuća je svim državama članicama, te nisu potrebne posebne mjere za njeno inkorporiranje u okvire nacionalnog zakonodavstva (Službeni list Europske unije, 2013).
2. Direktive⁵ (Direktiva o kapitalnim zahtjevima – *CRD IV*) – propisuje obavezu državama članicama za ispunjenje zadatih ciljeva, s tim da same mogu odabrati način i sredstva koje će da upotrijebe pri postizanju istih (Službeni list Europske unije, 2013).

Cilj oba prethodno navedena dokumenta podrazumijeva osiguranje finansijske stabilnosti, te jačanje propisa za bankarski sektor. Osim toga, opći cilj je povećati otpornost bankarskog sistema Europske unije, da bi mogao da raspolaže većim kapacitetima koji će moći apsorbirati finansijske šokove u budućim periodima, što će omogućiti da banke budu u mogućnosti da nastave da finansiraju ekonomski rast i razvoj.

Ključna uloga Europskog nadzornog tijela za bankarstvo (EBA) je definisanje i dodatnih propisa, obzirom da je ovlašteno za pripremu prijedloga za regulatorne tehničke standarde (RTS) koji se tiču realizacije pojedinih segmenata zakonskog teksta CRD i CRR. Ovi tehnički standardi predstavljaju pravne akte koji definišu određene tačke zakonskog teksta uredbe/odredbe i direktive, a cilj im je obezbijediti dosljednu harmonizaciju. Naime, oni su pravno obavezujući za sve države članice i karakteriše ih direktna primjena.

⁴Uredba (EU) br. 575/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 26. juna 2013. o bonitetnim zahtjevima za kreditne institucije i investicijska društva i o izmjeni Uredbe (EU) br. 648/2012)

⁵Direktiva 2013/36/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. juna 2013. o pristupanju djelatnosti kreditnih institucija i bonitetnom nadzoru nad kreditnim institucijama i investicijskim društvima, izmjeni Direktive 2002/87/EZ te stavljanju izvan snage direktiva 2006/48/EZ i 2006/49/EZ.

Prilikom implementacije Basela III u pravni okvir EU-a uzete su u obzir posebne okolnosti. Europska komisija je pojasnila zašto Basel III ne može tek tako jednostavno biti samo prenesen u zakonodavstvo EU-a. Navodi da on ne predstavlja zakon, već niz međunarodno dogovorenih standarda koji su razvili supervizori i središnje banke, te zbog toga mora da se uskladi sa postojećim EU (i nacionalnim) zakonima i propisima.

Obzirom da se novo zakonodavstvo dugotrajno usklađivalo, objavljeno je u okviru Službenog lista Europske unije u junu 2013. godine, a stupilo na snagu u julu iste godine. Nova pravila su se morala uvesti u svim državama članicama EU-a od 1. januara 2014., čija je potpuna implementacija 1. januara 2019. godine.

Europsko vijeće u svom izvještaju navelo je da su ambasadori EU-a 15. februara 2019. godine potvrdili cjelokupan paket mjera za smanjenje rizika. Oni su potvrdili dogovor koji je postignut između predstavništva Vijeća i Parlamenta o nizu revidiranih pravila čiji je cilj smanjenje rizika u bankarskom sektoru EU-a (Europsko vijeće, 2019).

Paket o kojem su Vijeće i Parlament postigli dogovor obuhvata dvije uredbe i dvije direktive, koje se odnose na kapitalne zahtjeve za banke (izmjene dotadašnje Uredbe i Direktive), te direktiva i uredba koje se tiču oporavka banaka.

U cilju smanjenja poticaja za prekomjerno preuzimanje rizika, paketom su pooštreni kapitalni zahtjevi za banke i to uvođenjem obaveznog omjera finansijske poluge, kako bi se spriječilo da banke pretjerano povećavaju finansijsku polugu, zatim uvođenjem obaveznog omjera neto stabilnih izvora finansiranja, te uvođenjem pravila za trgovanje vrijednosnim papirima i izvedenicama koje su osjetljive na rizik.

4.1.1.1. Uredba o kapitalnim zahtjevima - CRR

Detaljni, jasno definisani propisi za izračun kapitala i kapitalnih zahtjeva, likvidnosti, finansijske poluge, prikazivanje bilanse te drugih aspekata koje je neophodno integrisati u Europsku uniju, dati su kroz ovu odredbu/uredbu.

Uredba se bavi definisanjem jedinstvenih pravila za:

- kapital,
- likvidnost,
- finansijsku polugu,
- veliku izloženost,
- kreditni rizik suprotne strane,
- zahtjeve o prikazivanju bilanse i drugo.

Kada je riječ o kapitalnim zahtjevima, ukupna vrijednost kapitala koju svaka banka mora da održava treba da iznosi minimalno 8% rizikom ponderisane aktive. Naime, kapital najvišeg nivoa kvalitete, tj. redovni osnovni kapital bi trebao da iznosi 4,5% rizikom ponderisane aktive.

Kada se govori o likvidnosnim zahtjevima banke moraju da imaju dovoljno likvidne imovine da pokriju neto novčane odlive tokom perioda od 30 dana u stresnim uslovima. Koeficijent pokrića likvidnosti, kao minimalni kratkoročni standard likvidnosti obavezujući je od 2015. godine. No, važno je istaći da je period nadzora i praćenje ovog koeficijenta počelo poslije izmjene Direktive o kapitalnim zahtjevima. U skladu sa Uredbom, neophodno je da banke koje ne ispunjavaju kriterije u pogledu propisanog koeficijenta, obavijeste nadležnu instituciju o tom, te je potrebno da sastave plan za ispunjenje adekvatnog propisanog nivoa.

Europsko vijeće navelo je da je način uvođenja koeficijenta pokrića likvidnosti bio postepen, pri čemu se počelo sa 60% u 2015.-toj godini kako bi se postiglo 100% u 2018.-toj godini. Naime, osim toga, istakli su da minimalan iznos likvidne imovine koju banka mora održavati bi trebao biti u nivou 25% odliva.

Ovom Uredbom se nastoji smanjiti pretjerana finansijska poluga, obzirom na mogućnost njenog negativnog uticaja na solventnost banke. Naime, postoje tehnički standardi koje treba da poštuju države članice, a tiču se objavljivanja koeficijenta finansijske poluge. (EBA, 2014)

Za razliku od Direktive, koju svaka država članica mora da prenese u okvire nacionalnog prava, Uredba ne podiže takvim pravilima, nego se priznaje izravno. To podrazumijeva da je riječ o zakonu za koji važi da se odmah vrši njegovo primjenjivanje u zemljama članicama baš kao što vrijedi i za nacionalni zakon. Osim toga, ne postoji potreba za intervencijom od strane nacionalnih vlasti. To je velika prednost, obzirom da onemogućava da se različito interpretiraju jedinstvena pravila. U vezi s tim, dolazi do povećanja transparentnosti obzirom da su pravila navedena u Uredbi primjenjiva na cjelokupnom tržištu Europske unije.

Uloga Vijeća Europske unije u CRR-u ogleda se u davanju ovlaštenja državama članicama u primjenjivanju nacionalnih mjera. U skladu s tim, država članica ima ovlaštenje da uputi zahtjev svojim matičnim bankama, a koji se tiče održavanja većeg nivoa kapitala u poređenju sa nivoom kapitala koji zahtijeva Europska unija u periodu od dvije godine, pri čemu postoji mogućnost i da se taj rok produži.

Osim toga, postoji mogućnost uvođenja dodatnih zahtjeva određenim bankama, uz uslov da o tome budu obaviješteni Europska komisija, EBA-a i Europski odbor za sistemske rizike (ESRB). Ukoliko postoji mišljenje Komisije da takve mjere mogu izazvati poremećaj i anomalije na različitim tržištima, ona se može usprotiviti. Međutim, Vijeće EU može poništiti njene primjedbe.

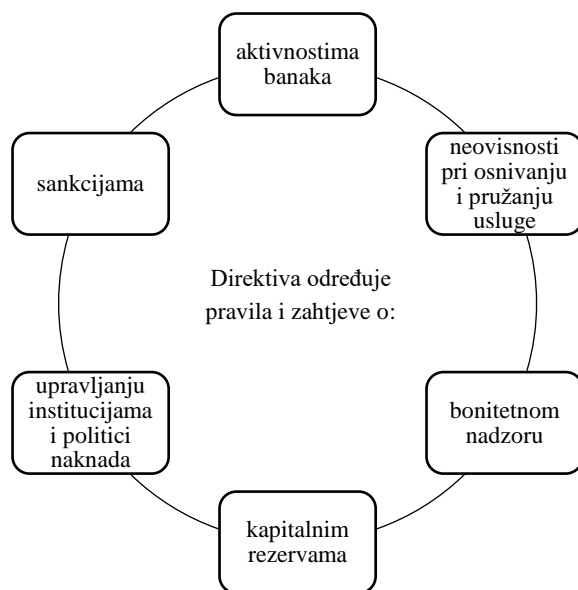
4.1.1.2. Direktiva o kapitalnim zahtjevima - CRD IV

CRD IV je neophodno prenijeti u okvire nacionalnog prava svake države članice. Ova Direktiva definiše pravila za:

- zaštitne slojeve kapitala,
- primitke i bonuse zaposlenih,
- bonitetni nadzor,
- korporativno upravljanje.

U obliku direktive definišu se segmenti, u okviru kojih su stope propisa niže, a nacionalni zakoni i povezanost s njima je izuzetno bitna. To naročito uključuje: odgovornosti i ovlasti koje imaju nacionalni organi (na primjer: nadzor, dozvola, sankcije); zahtjeve o upravljanju rizicima koji su u vezi s nacionalnim zakonima, te propise koji se tiču upravljanja preduzećem.

Grafik 4 - Direktiva o kapitalnim zahtjevima - CRD IV

Izvor: izrada autora (2023)

Osim obavezne stope 4,5% za osnovni kapital koja je utvrđena Uredbom, svaka banka mora da održava određene iznose zaštitnog kapitala i protucikličnog kapitala, da bi obezbijedile dovoljno osnovnog kapitala tokom uspješnog perioda da bi mogli da se pokriju gubici koji nastanu tokom krize. Ispunjenje zahtjeva u vezi održavanja zaštitnog sloja kapitala podrazumijeva da redovni osnovni kapital treba da bude 2,5% od ukupne vrijednosti izloženosti rizicima. Jedno od prava država članica uključuje i upućivanje zahtjeva bankama koji se tiče održavanja zaštitnog sloja za sistemski rizik.

Države članice mogu da primijene stopu zaštitnog sloja za sistemski rizik od 1% do 3% za svaku izloženost, a maksimalno 5% za domaću izloženost i izloženost ka trećim zemljama i za to im nije potrebna prethodna saglasnost koju daje Europska komisija. Međutim, od 2015. godine neophodno je da Komisija, EBA i ESRB budu obaviješteni o određivanju stope za zaštitni sloj od 3% do 5%. Ukoliko ta stopa prelazi 5% neophodno je da istu odobri Komisija.

Direktiva o kapitalnim zahtjevima nalaže i uvođenje zaštitnog sloja za ostale sistemski važne institucije, koji treba da obuhvati svaku domaću važnu instituciju kao i svaku instituciju važnu za Europsku uniju. Postupak određivanja ostalih sistemski važnih institucija, te utvrđivanja gornje granice za zaštitni sloj od 2% rizikom ponderisane aktive vrši se prema kriterijima koji su definisani Direktivom. Početak primjene zaštitnog sloja za takve institucije je vezan za 2016. godinu.

4.1.2. Izvještajni i nadzorni mehanizmi u okviru Europske unije

U sklopu regulatornog paketa CRD IV/CRR značajno je definisanje i kreiranje jedinstvenog okvira za izvještavanje (COREP i FINREP) čija primjena se veže za 2014. godinu. Europski odbor bankarskih supervizora je već 2006. godine izdao smjernice zajedničkog okvira nadzornog izvještavanja sa svrhom ispunjenja 4 ključna cilja i to: (Accenture, „COREP“ and „FINREP“, 2015)

- povećati nivo uporedivosti finansijskih informacija koje se različitim tijelima supervizije u EU moraju izvjestiti,
- povećati troškovnu isplativost nadzora u EU,
- smanjiti nivo izvještavanja međunarodnih kreditnih institucija
- ukloniti potencijalne prepreke koje se javljaju pri integraciji finansijskih tržišta.

Uredbom o kapitalnim zahtjevima je regulisan okvir za nadzorno izvještavanje, i to:

- COREP - Izvještaj koji se tiče regulatornog kapitala i kapitalnih zahtjeva, pri čemu se izvještava u skladu sa rizicima definisanim Baselom III i to o: kapitalu, solventnosti, kreditnom, operativnom i tržišnom riziku.
- FINREP – Izvještaji o nadzoru uključuju finansijsko informisanje za potrebe nadzora, a temelj ovih izvještaja su Međunarodni računovodstveni standardi i Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja.

Kada je paket CRD IV/CRR postao primjenjiv i obavezujući, postali su obavezni i novi zahtjevi o nadzornom izvještavanju. EBA je definisala izvještajne zahtjeve kroz tehničke standarde i smjernice, koje karakteriše fazno uvođenje.

4.2. Implementacija Basela III u okviru Federacije BiH

Bankarski sistem Bosne i Hercegovine, te njegov zakonski i podzakonski okvir zahtijevali su važne promjene kako bi se ostvarila potpuna primjena Baselskih standarda i principa, te zahtjeva Europske unije. Naime, 1997. godine propisani su i objavljeni entitetski zakoni za banke u Bosni i Hercegovini, koji su predstavljali temelj za osnivanje entitetskih agencija za superviziju banaka: Agencije za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine (FBA) u Federaciji BiH i Agencije za bankarstvo Republike Srpske (ABRS) u Republici Srpskoj. Njihovim osnivanjem započelo je i primjenjivanje Baselskog standarda I u Bosni i Hercegovini, a s tim je istovremeno nastala obaveza bh. bankarskog sektora da upravlja rizicima i kapitalnim zahtjevima.

Nakon donošenja pravila i propisa o primjeni Basela II, ubrzo je uslijedila i njegova primjena i u bh. bankarskom sektoru. Naime, 2006. godine je usvojen set standarda ovog Baselskog sporazuma, a 2008. godine se već započelo sa njegovom primjenom, jer su donesene odluke i drugi podzakonski akti koji su uključivali kapitalni zahtjev za operativne rizike.

Isaković-Kaplan, Demirović, Jahić (2019) navode da je 2008. godine set kapitalnih zahtjeva Basela II proširen i na operativni rizik, pored dotadašnjeg kreditnog rizika, te da Bosna i Hercegovina nije bila u zaostatku kada je riječ o implementaciji ovog standarda. Čak štoviše, u poređenju sa drugim razvijenim zemljama članicama Baselskog komiteta i članicama Europske unije, može se reći da je naša država sa primjenom istog započela mnogo prije. Osim toga, navode da se u našoj zemlji u bankarskom sektoru desio prelazak sa primjenjivanja Baselskog standarda I na primjenjivanje Baselskog standarda III, pri čemu se neprimjenjeni zahtjevi Basel II standarda ispunjeni implementacijom Basel III standarda.

Implementacija Baselskog standarda III, započela je 2014. godine, kada su Agencije za bankarstvo (FBA i ABRS) usvojile sugestije i smjernice koje su im dale Svjetska banka i Međunarodni monetarni fond (MMF) koje su se odnosile na pripremu novog regulativnog okvira. Svrha Basela III jeste da se bankarski sektor svijeta, Europe pa tako i Bosne i Hercegovine pripremi za buduće potencijalne krize, ukoliko dođe do njih, te da sistem bude u tolikoj mjeri spreman da se krize ne odraze negativno na širu privrednu i ekonomsku sliku. U skladu sa standardima ovog Baselskog sporazuma, supervizija banaka, uz zaštitnu funkciju kapitala banke, predstavlja glavnu polugu za uspješno uspostavljanje i funkcionisanje bankarskog sistema.

Institucionalnu osnovu regulatornog okvira supervizije u Bosni i Hercegovini čine FBA i ABRS. Zadatak Agencija je da osiguraju dosljedno provođenje regulatornih pravila, principa i mjera sa ciljem što boljeg, sigurnijeg i efikasnijeg funkcionisanja banaka kako bi se očuvala stabilnost i povjerenje u bankarski i općenito finansijski sistem. Sa ciljem da se u FBiH implementira Basel III i Direktive Europske unije, tokom 2016. godine spovedeni su postupci kako bi se izgradio regulatorni okvir i to putem izrade novih ili izmjene postojećih zakona u koje uključujemo Zakon o bankama i Zakon o Agenciji za bankarstvo Federacije

BiH. Osim zakona, bilo je neophodno izaditi nove ili izmijeniti postojeće podzakonske akte, prevashodno Odluke Agencije, i to sukladno usvojenoj Strategiji i godišnjem planu. U cilju primjene novog regulatornog okvira, 2017. godine, koja se smatra godinom kada su najviše izmijenili zakonski i podzakonski propisi u bh. bankarskom sektoru, značajno je donošenje novog Zakona o banakama i Zakona o Agenciji za bankarstvo FBiH.

4.2.1. Zakonska regulativa u vezi primjene Basel III standarda

Kao što je već navedeno, u svrhu izgradnje regulatornog okvira, kao osnova za primjenu Basel III standarda, izrađen je 2017. godine novi *Zakon o bankama*. Osim toga, *Zakon o Agenciji za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine* također predstavlja zakonski okvir koji svojim propisima doprinosi implementaciji Basel III standarda.

Zakon o banakama, članom 27., propisuje adekvatnost regulatornog kapitala. Ovaj Zakon propisuje osnivanje i postojanje Odbora za rizike, koji mora pružati adekvatne izvještaje i informacije nadzornom odboru, a koje se tiču provođenja strategija preuzimanja i upravljanja rizicima, zatim adekvatnosti, te načina na koji se provode usvojene politike upravljanja rizicima, ali i pouzdanosti i adekvatnosti čitavog sistema tog upravljanja. Osim izvještavanja, dužnost uključuje i da nadzire i kontroliše kako se provode usvojene strategije, te da savjetuje nadzorni odbor o trenutnom ali i budućem preuzimanju rizika.

Za implementaciju Basel III standarda izuzetno je bitno upravljanje rizicima. U sklopu Odjeljka B. *Zakona o bankama*, članovima 79., 80., 81. objašnjena je i razrađena tematika upravljanja rizicima, dok je u članu 88. navedenog Zakona objašnjena funkcija upravljanja rizicima. Odjeljak D. navedenog Zakona objašnjava izloženosti banke. Naime, supervizija banaka čini sastavni dio strukture Basela III, a *Zakon o banakama* je reguliše u sklopu svog Poglavlja VII – Supervizija. U svrhu jačanja stuba III, *Zakon o bankama* članom 111. propisuje obavezu objavljivanja podataka, članom 113. objavljivanje općih uslova poslovanja, dok članom 124. propisuje obavezu dostavljanja izvještaja Agenciji i njihovo objavljivanje.

4.2.2. Agencija za bankarstvo FBiH

Agencija za bankarstvo FBiH, u daljem tekstu završnog rada Agencija (i/ili FBA), predstavlja samostalnu neprofitnu instituciju koja je osnovana kako bi se unaprijedila kvaliteta, sigurnost i zakonsko poslovanje tržišno orijentisanih stabilnih sistema u Federaciji BiH i to mikrokreditni, bankarski i lizing sistem. Agencija je značajno doprinijela reformama sistema banaka. Naime, osnovana je krajem 1996. godine i predstavlja nezavisnu i neprofitnu instituciju za davanje licenci bankama te za nadzor istih. Osnovana je temeljem *Zakona o Agenciji za bankarstvo FBiH*, a svoje poslovanje provodi u skladu sa *Zakonom o bankama*. Sjedište Agencije je u Sarajevu, a skraćeni naziv je FBA.

Prema *Zakonu o FBA*, Agencija ima sljedeće osnovne ciljeve: da očuva i ojača stabilnost sistema banaka, da zaštiti deponente te da unaprijedi sistem i omogući njegovo sigurno, kvalitetno i zakonito poslovanje. Svrha njenog osnivanja je da uredi, kontroliše i vrši nadzor, tj. superviziju svakog subjekta u bankarskom sistemu.

U okviru FBA kreiran je ured u vidu samostalne organizacione jedinice u kojoj djeluje ombudsmen bankarskog sistema ili pak djeluje više njih, a čija je svrha da zaštiti korisnike finansijskih usluga i njihove interese. 2014. godina označava početak rada ureda Ombudsmena za bankarski sistem, koji štiti potrošačeva prava u FBiH. U vezi s tim, on nastoji pravedno i brzo riješiti svaku nesuglasicu i različite sporove koji se pojave između bilo koje institucije bankarskog sektora i klijenata za finansijske usluge. To se nastoji ostvariti na način da formalnost bude minimalna, pri čemu sredstva postizanja uključuju usaglašavanje, posredovanje i/ili neke druge adekvatne načine. Finansijske organizacije koje postoje u bankarskom sistemu FBiH dužne su da sarađuju sa Ombudsmenom.

Agencija je potpuno nezavisna u obavljanju poslova iz svoje nadležnosti. Organizaciju i poslovanje vode direktor i zamjenik direktora, a imenovani su na period od 5 godina od strane Parlamenta FBiH, pri čemu je Vlada dala prijedlog.

Banke, ali i mikrokreditne organizacije i lizing društva, kao subjekti bankarskog sistema, obavezni su omogućiti Agenciji pristup cjelokupnoj dokumentaciji kako bi adekvatno obavila aktivnosti koje su joj u nadležnosti. Čak štoviše, Agencija vrši razmjenu podataka, a nastoji i da se ostvari samostalna međunarodna saradnja ili pak saradnja sa CBBiH, a sukladno Zakonu o Centralnoj banci i Zakonu o FBA. Djelokrug njenog rada, obuhvata i saradnju sa inostranim institucijama.

Izvještaji o radu Agencije podnose se Parlamentu FBiH posredstvom Vlade FBiH. Svaka Odluka koju donese Agencija mora se objaviti se u „Službenim novinama FBiH”.

4.2.3. Podzakonski akti FBA-a u vezi primjene Basel III standarda

Agencija za bankarstvo FBiH donosi niz podzakonskih akata u cilju implementacije Basel III standarda. Naime, ona je „u cilju primjene regulatornog okvira propisala 71 akt, i to u 2017.g.: 35 odluka i 12 uputstava, a u 2008.g.: 12 odluka i 12 uputstava.“ (Isaković-Kaplan, Demirović, Jahić, 2019)

U Tabeli 7, prikazani su koji su to usvojeni propisi objavljeni u Službenim novinama FBiH, kojima su uvedeni standardi Basela III u Federaciju BiH, a koji su trenutno na snazi.

Tabela 7 - Podzakonski akti FBA-a u vezi primjene Basel III standarda

ODLUKA	„Službene novine Federacije BiH“
Odluka o izračunavanju kapitala banke	<i>broj 98/23</i>
Odluka o internom procesu procjene adekvatnosti kapitala i internom procesu procjene adekvatnosti likvidnosti u banci	<i>broj 16/19</i>
Odluka o izmjeni odluke o internom procesu procjene adekvatnosti kapitala i internom procesu procjene adekvatnosti likvidnosti u banci	<i>broj 30/20</i>
Odluka o upravljanju rizikom likvidnosti banke	<i>broj 39/21</i>
Odluka o uslovima za uključenje formiranih rezervi za kreditne gubitke u redovan osnovni kapital banke	<i>broj 91/18</i>
Odluka o upravljanju kreditnim rizikom i utvrđivanju očekivanih kreditnih gubitaka	<i>broj 44/19</i>
Odluka o dopunama Odluke o upravljanju kreditnim rizikom i utvrđivanju očekivanih kreditnih gubitaka	<i>broj 37/20</i>
Odluka o upravljanju kamatnim rizikom u bankarskoj knjizi	<i>broj 98/23</i>
Odluka o upravljanju deviznom rizikom	<i>broj 81/17</i>
Odluka o izmjeni Odluke o upravljanju deviznom rizikom	<i>broj 37/20</i>
Odluka o privremenim mjerama za ublažavanje rizika rasta kamatnih stopa	<i>broj 79/22</i>
Odluka o dopuni Odluke o privremenim mjerama za ublažavanje rizika rasta kamatnih stopa	<i>broj 26/23</i>
Odluka o velikim izloženostima banke	<i>broj 81/17</i>
Odluka o privremenim mjerama za ograničavanje izloženosti banke	<i>broj 26/23</i>
Odluka o utvrđivanju dodatnih kapitalnih zahtjeva i mjera za ograničavanje sistemskih rizika	<i>broj 98/23</i>
Odluka o obavezi banke o obavještanju Agencije za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine	<i>broj 81/17</i>
Odluka o izvještajima koje banka dostavlja Agenciji za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine prema standardizovanom regulatornom izvještajnom okviru (COREP)	<i>broj 86/20</i>
Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o izvještajima koje banka dostavlja Agenciji za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine prema standardizovanom regulatornom izvještajnom okviru (COREP)	<i>broj 61/21, 103/22</i>
Odluka o izvještajima koje banka dostavlja Agenciji za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine u nadzorne i statističke svrhe	<i>broj 86/20</i>
Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o izvještajima koje banka dostavlja Agenciji za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine u nadzorne i statističke svrhe	<i>broj 43/22, 103/22</i>
Odluka o dopunama odluke o izvještajima koje banka dostavlja Agenciji za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine u nadzorne i statističke svrhe	<i>broj 98/23</i>
Odluka o superviziji banaka i postupcima Agencije za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine	<i>broj 90/17</i>
Odluka o izmjenama i dopunama Odluke superviziji banaka i postupcima Agencije za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine	<i>broj 94/21</i>
Odluka o postupku supervizorskog pregleda i procjene banke	<i>broj 94/21</i>
Odluka o objavljivanju podataka i informacija banke	<i>broj 39/21</i>

Izvor: izada autora rada (2023)

4.2.4. Smjernice, uputstva i obavještenja FBA-a u vezi primjene Basel III standarda

Osim prethodno navedenih Odluka, Agencija je donijela i niz smjernica, uputstava, preporuka i obavještenja, koji predstavljaju značajnu vodilju prilikom implementacije Basel III standarda. Neki od njih su prikazani u Tabeli 8.

Tabela 8 - Smjernice, uputstva i obavještenja FBA-a u vezi primjene Basel III standarda

UPUTSTVA, SMJERNICE, OBAVJEŠTENJA	Broj i datum
Uputstvo o načinu primjene odredbi Odluke o upravljanju rizikom likvidnosti banke o izračunu i održavanju NSFR-a	01-2374/21 od 03.06.2021.
Uputstvo o načinu primjene odredbi Odluke o upravljanju rizikom likvidnosti banke o izračunu i održavanju LCR-a	01-2375/21 od 03.06.2021.
Smjernice za izvještavanje Agencije za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine o primjeni ICAAP-a i ILAAP-a u banci	01-1338/19 od 16.04.2019.
Izmjene Smjernica za izvještavanje Agencije za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine o primjeni ICAAP-a i ILAAP-a u banci	01-2162/20 od 29.05.2020.
Smjernice o izmjeni i dopuni Smjernica za izvještavanje Agencije za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine o primjeni ICAAP-a i ILAAP-a u banci	01-934/23 od 07.03.2023.
Uputstvo za popunjavanje nadzornih i statističkih izvještaja banke	01-2400/22 od 06.06.2022.
Pojašnjenje Uputstva za popunjavanje nadzornih i statističkih izvještaja banke	16.02.2023
Uputstvo o izmjenama i dopunama Uputstva za popunjavanje nadzornih i statističkih izvještaja banke	01-933/23 od 07.03.2023.
Uputstvo za popunjavanje izvještaja banke o regulatornom kapitalu, kreditnom, operativnom i tržišnom riziku i stopi finansijske poluge	01-171/21 od 18.01.2021.
Uputstvo za popunjavanje izvještaja banke o velikim izloženostima	01-172/21 od 18.01.2021.
Uputstvo za izvještavanje o NSFR-u	01-3981/21 od 30.09.2021.
Pojašnjenje Uputstva za izvještavanje o NSFR-u	03.03.2023.
Uputstvo za popunjavanje izvještajnih obrazaca za likvidnosnu pokrivenost	01-4675/21 od 08.11.2021
Uputstvo za objavljivanje podataka i informacije banke	01-2376/21 od 03.06.2021.
Uputstvo za izvještavanje o primjeni Odluke o privremenim mjerama za ublažavanje rizik rasta kamatnih stopa	01-4777/22 od 04.11.2022.
Obavijest iz člana 69. Odluke o izračunavanju kapitala (Obzirom da se Agencija obavezala, članom 69. stav (2) Odluke o izračunavanju kapitala banke, da će objaviti web stranice na kojima se mogu preuzeti dokumenti u kojima se utvrđuje način raspoređivanja kreditnih procjena ECAI - Vanjska institucija za procjenu kreditnog rizika, u odgovarajuće stepene kreditnog kvaliteta iz dijela III. iste Odluke, ona je putem ove obavijesti to i učinila. Osim objave stranice, radi lakšeg shvatanja objavila je Tabelu za raspoređivanje kreditnih procjena ECAI u stepene kreditnog kvaliteta.	

Izvor: izrada autora (2023)

5. SPECIFIČNOSTI I UTICAJ PRIMJENE REGULATORNOG OKVIRA BASELA III NA TERITORIJI FEDERACIJE BIH

5.1. Regulatorni okvir kapitalnih zahtjeva u FBiH

Regulacija oblasti kapitala u bankama koje imaju sjedište na teritoriji Federacije BiH, definisana je kroz različite podzakonske akte Agencije, te kroz *Zakon o bankama*. Zasiurno, najvažniji podzakonski akt je predstavljala *Odluka o izračunavanju kapitala banke* iz 2017. godine, te odluke koje se tiču izmjena i dopuna ove odluke iz 2019. i 2020. godine. Bitno je istaći da stupanjem na snagu *Odluke o izračunavanju kapitala banke* („*Službene novine Federacije BiH*“, broj 98/23) prestaju da važe prethodno navedene Odluke, a ova nova Odluka se primjenjuje od 30.06.2024. godine. U nastavku rada, data obrazloženja i pravila, bit će u skladu sa novom posljednjom usvojenom *Odlukom*.

Prethodno navedenom *Odlukom o izračunavanju kapitala banke* propisana su obilježja i svaka vrsta stavke koja će biti uključena u obračun za regulatorni kapital, pri čemu se treba voditi računa o načinu i obimu uključivanja tih stavki. Zatim se navedenom Odlukom propisuje stopa finansijske poluge, zahtjevi za kapital te metodologija izračuna tih zahtjeva, vrste zaštitnih slojeva kapitala, kao i vrste mjera koje se koriste da se očuva kapital.

5.1.1. Koncept kapitala banaka u FBiH

Prema prethodno navedenoj Odluci o kapitalu, iznos regulatornog kapitala predstavlja vrijednost izvora sredstava koju treba osigurati i očuvati kako bi poslovanje bilo sigurno i stabilno, odnosno kako bi banka bila sposobna ispuniti svoje obaveze. On podrazumijeva osnovni i dopunski kapital, nakon što se saberu a onda regulatorno usklade.

5.1.1.1. Osnovni kapital (T1)

Osnovni kapital (Common equity – T1) obuhvata redovni i dodatni kapital, pri čemu je neophodno regulatorno uskladiti i jednu i drugu vrstu kapitala.

Redovni osnovni kapital (Common equity Tier 1 – CET1) uključuje stavke za redovni osnovni kapital nakon što se umanje za regulatorna usklađivanja, te nakon što se izuzmu određeni odbici od regulatornog kapitala. Te stavke uključuju:

- instrumente kapitala i njihove premije na dionice,
- zadržanu/neraspoređenu dobit
- akumuliranu ostalu sveobuhvatnu dobit
- ostale rezerve (zakonska, statutarna i druge vrste rezervi)
- rezerve za opće bankarske rizike.

Instrumenti kapitala se priznaju kao stavka redovnog osnovnog kapitala ukoliko ispunjavaju sve uslove propisane prethodno navedenom Odlukom. Neki od tih uslova su: da banka izdaje instrumente direktno i da su oni u cijelosti uplaćeni, pri čemu njihova kupovina nije predmet finansiranja banke. Naime, instrumenti moraju da ispunjavaju i uslove u vezi sa njihovim raspoređivanjem, što podrazumijeva da se javljaju u obliku dioničkog kapitala na osnovu zakonskih propisa u Federaciji BiH, te se kao takav raspoređuje s obzirom na primjenjivi računovodstveni okvir i u slučaju utvrđene nesolventnosti banke. Jedan od uslova je i da su instrumenti bez roka dospijeca, te da su adekvatno prikazani u izvještaju o finansijskom položaju.

Kada je riječ o zadržanoj dobiti, akumuliranoj ostaloj sveobuhvatnoj dobiti, ostalim rezervama i rezervama za opće bankarske rizike, bitno je istaći da su oni dio redovnog osnovnog kapitala samo uz uslov da su uvijek, svakog momenta, raspoloživi da pokriju nastale gubitke i to potpuno i neograničeno. Zadržanu dobit je moguće uključiti kao stavku redovnog osnovnog kapitala uz ispunjenje određenih uslova, koji podrazumijevaju da je ona prvobitno bila predmet revizije nezavisnog eksternog revizora, te da je donijeta formalna odluka o raspodjeli dobiti od strane nadležnog organa.

Prilikom izračuna regulatornog kapitala, banka treba da izvrši prilagođavanje u skladu sa:

- odredbom koja nalaže zaštitu novčanog toka i izmjenu iznosa obaveze, te koja podrazumijeva da banke sljedeće stavke neće uključiti niti u jedan element regulatornog kapitala:
 - rezerve nastale kao rezultat fer vrednovanja - dobiti ili gubici nastali kao rezultat zaštite novčanih tokova instrumenata koji nisu vrednovani po fer vrijednosti pri čemu se uključuju projicirani novčani tokovi;
 - dobiti ili gubici nastali zbog obaveza i/ili obaveza za finansijske derivate, vrednovani po fer vrijednosti a koji su nastali zbog promjene kreditnog rejtinga banke.
- odredbom o dodatnim vrijednostima – koja nalaže banci da redovni osnovni kapital umanji za sve dodatne vrijednosti uklađivanja, pri čemu su ona definisana primjenom regulatornih zahtjeva za vrednovanje na svu imovinu koja se mjeri po fer vrijednosti.

Obzirom da su potrebna određena regulatorna usklađivanja kapitala, bitno je istaći da banka od stavki redovnog osnovnog kapitala odbija određene stavke definisane članom 9. *Odluke o izračunavanju kapitala*, koja definiše kapital i kapitalne mjere. Odbici koji se vežu za redovni osnovni kapital se odbijaju bruto principom, dok se neto princip koristi kada odobri Agencija i to samo uz ispunjavanje određenih uslova.

Dodatni osnovni kapital (Additional Tier 1 – AT 1) obuhvata stavke ove vrste kapitala nakon što se regulatorno usklade, te se primjeni privremeno izuzeće za odbitke koji se vežu za regulatorni kapital. Ove stavke uključuju:

- instrumente kapitala, koji ispunjavaju uslove da budu priznati u vidu instrumenta dodatnog kapitala (to su instrumenti koji nisu ispunili uslove da budu dio stavki CET1 ili dopunskog kapitala)
- premije na dionice prethodno priznatih instrumenta kapitala.

Banka od stavki dodatnog osnovnog kapitala odbija određene iznose stavki definisane članom 19. prethodno navedene Odluke koja definiše kapital i kapitalne mjere. Za potrebe utvrđivanja prethodnih odbitaka, ulaganje banka izračunava tako što koristi bruto princip, a neto princip se može koristiti ukoliko se dobije odobrenje Agencije pri čemu je potrebno ispuniti određene uslove.

5.1.1.2. *Dopunski kapital (T2)*

Dopunski kapital (Tier 2 – T 2) uključuje stavke dopunskog kapitala banke nakon što se umanje za regulatorna usklađivanja te nakon što se primjeni privremeno izuzeće od odbitaka od regulatornog kapitala. Stavke dopunskog kapitala uključuju:

- instrumente kapitala, koji ispunjavaju uslove da budu priznati u obliku instrumenta dopunskog kapitala (to su instrumenti koji ne ispunjavaju uslove za stavke CET1 ili AT1)
- premije na dionice prethodno priznatih instrumenta
- opće ispravke vrijednosti kreditnih gubitaka do 1,25% iznosa izloženosti koja je ponderisana rizikom, pri čemu taj iznos predstavlja vrijednost izloženosti pomnožen sa propisanim ponderom rizika. Naime, ponder se koristi za svaku izloženost, izuzev u slučaju kad su odbitna stavka od regulatornog kapitala. Koji ponder će se koristiti zavisi od vrste izloženosti i njene kreditne kvalitete, pri čemu se uzima u obzir kreditna procjena koju su izvršile vanjske institucije za procjenu kreditnog rejtinga (ECAI) ili agencija za kreditiranje izvoza (ECA).

Shodno činjenici da dopunski kapital također zahtijeva određena regulatorna usklađenja, od stavki dopunskog kapitala odbijaju se stavke navedene u članu 25. Odluke koja definiše kapital i kapitalne mjere.

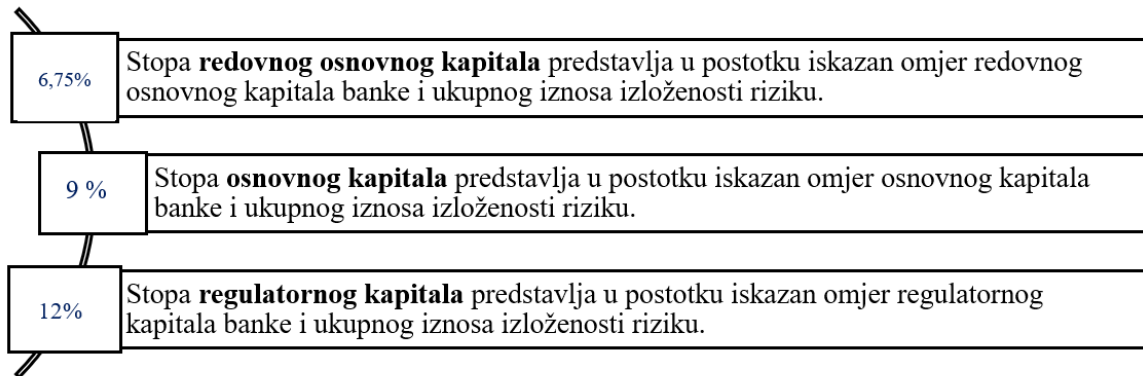
5.1.2. Kapitalni zahtjevi za banke u FBiH

Pod regulatornim kapitalnim zahtjevom podrazumijeva se zahtjev da taj kapital ne smije biti manji od iznosa osnivačkog kapitala, koji se zakonom zahtijeva prilikom izdavanja dozvole za rad. Minimalan uplaćeni osnivački kapital i minimalni osnovni kapital ne smiju da budu ispod 15.000.000 KM. Shodno navedenom te obzirom na propisane zahtjeve za odstupanje koje se tiče malog obima aktivnosti iz knjige trgovanja, banke imaju obavezu da svakog momenta ispunjavaju naredne zahtjeve za kapitalom:

- a) stopa za redovni osnovni kapital - 6,75%;

- b) stopa za osnovni kapital - 9%;
- c) stopa za regulatorni kapital - 12%.
- d) stopa finansijske poluge od 6% (podrška kapitalnim zahtjevima koji se zasnivaju na riziku.)

Grafik 5 – Propisane stope kapitala u FBiH

Izvor: Izrada autora (2023) na osnovu Odluke o izračunavanju kapitala banke („Službene novine Federacije BiH“ broj 98/23)

Demirović, Isaković-Kaplan, Jahić (2019) navode da jedna od najznačajnijih promjena koje se tiču kapitala jeste ta da je pojmom ukupna izloženost riziku zamjenjen do tada korišteni izraz rizikom ponerisana aktiva kada se obračunavaju pokazatelji za adekvatnost kapitala.

Naime, član 38. Odluke o izračunavanju kapitala banke propisuje način obračuna ukupnog iznosa izloženosti riziku.

U novembru 2018. godine donesena je Odluka o uslovima za uključenje formiranih rezervi za kreditne gubitke u redovan osnovni kapital banke („Službene novine Federacije BiH“, broj 91/18). Tom odlukom se definiše koje uslove banke trebaju ispunjavati da bi te formirane rezerve priznale u redovan osnovni kapital. Prvi uslov je da se dostavi Agenciji odluka koju je donijela skupština banke, a koja se odnosi na uključenje formirane rezerve u redovni osnovni kapital. Drugi uslov je da te rezerve prvo budu umanjene za iznos svih predvidivih troškova sukladno važećem računovodstvenom okviru.

5.1.3. Zaštitni slojevi kapitala u FBiH

Banka mora osigurati održavanje zaštitnog sloja za očuvanje kapitala iste kvalitete kao redovni osnovni kapital, i to po stopi od 2,5% od vrijednosti ukupne izloženosti, koji je izračunat sukladno kapitalnim zahtjevima banke. Ovaj zaštitni sloj obuhvata stavke koje spadaju u redovni osnovni kapital, nakon što se ispuni stopa od 6,75% za redovni osnovni kapital, pri čemu je bitno istaći da nije dozvoljeno da se koristi u svrhu održavanja stopa za osnovni i regulatorni kapital. Naime, Agenciji je dozvoljeno da u skladu sa procjenom rizika kojima su banke podložne ili bi mogle biti podložne, zahtijeva veću stopu od 6,75%, pri

čemu je u tom slučaju stopa zaštitnog sloja očuvanja kapitala iznad stope određene od strane Agencije za tu banku.

Agencija zajedno sa drugim institucijama kao što su: Centralna banka BiH, Agencija za osiguranje depozita BiH i ABRS, a u skladu sa utvrđenom metodologijom, kreira listu banaka koje su sistemski značajne. Agencija može da definiše posebne regulatorne zahtjeve za banku koja bude označena kao sistemski značajna, te se za takvu banku može da odredi stopa za zaštitni sloj kapitala od 0% do 3%. Iznos zaštitnog sloja kapitala se za banke koje su označene kao sistemski značajne treba jednom godišnje od strane Agencije preispitati i objaviti.

Kada je riječ o zahtjevu za kombinovanim zaštitnim slojem kapitala, može se istaći da on u suštini podrazumijeva uvećanje redovnog osnovnog kapitala i predstavlja procenat od ukupnog iznosa izloženosti rizicima, te mu je namjena da ispunji zahtjeve koji se tiču zaštitnog sloja za očuvanje kapitala. Naime, to uvećanje uključuje uvećanje za iznos protucikličnog zaštitnog sloja, iznos zaštitnog sloja sistemskih važnih banaka, te iznos zaštitnog sloja za sistemski rizik, u zavisnosti šta je od navedenog primjenjivo. Kada je riječ o protucikličnom zaštitnom kapitalnom sloju, te zaštitnom kapitalnom sloju za sistemske rizike, biće propisani putem posebnog akta u slučaju potrebe.

U okviru mjera očuvanja kapitala definisana su određena ograničenja. Naime, kada je riječ o banci koja ispunjava zahtjev za kombinovanim zaštitnim slojem, bitno je istaći da ona ne može vršiti alokaciju dobiti, ako će to prouzrokovati da padne redovni osnovni kapital na nivo koji banci onemogućava ispunjavanje kombinovanog zaštitnog sloja. S druge strane, banke koje uopće nisu ispunile norme takvog zahtjeva, dužne su da izračunaju najveću raspodjeljivu vrijednost, te o njemu moraju obavijesiti Agenciju.

Banke moraju kreirati plan očuvanja kapitala u slučaju kada ne ispunjavaju zahtjeve da održavaju zaštitne slojeve neophodne da bi se očuvao kapital. Postoji obaveza banke da takve planove dostavi Agenciji, a krajnji rok za dostavu je 5 radnih dana poslije utvrđivanja činjenice da ne može ispuniti navedeni zahtjev. Navedni plan se sastoji od procjene prihoda i rashoda, te planirane bilanse sume i strukture svi stavki bilansa, zatim od mjera za povećanje propisanih stopa kapitala banke. Osim toga, u okviru plana treba da bude okvir i plan aktivnosti kojima će se povećati redovni osnovni kapital u svrhu potpunog ispunjenja zahtjeva za zaštitne kapitalne slojeve. Sastavni dio plana su i sve ostale informacije koje su neophodne Agenciji za provođenje ocjene plana.

5.1.4. Finansijska poluga

Stopu finansijske poluge, izraženu u postotku, predstavlja odnos mjere kapitala banke i mjere ukupne izloženosti banke. Banka, koja posluje na području Federacije BiH, dužna je osigurati i održavati finansijsku polugu po stopi od minimalno **6%**. Stopa se računa na referentni datum izvještavanja.

Mjeru kapitala predstavlja osnovni kapital, a mjeru ukupne izloženosti banke predstavlja zbir vrijednosti izloženosti:

- (1) imovine – vrijednost izloženosti ove stavke prikazana je u vidu njene knjigovodstvene vrijednosti umanjene za ispravku vrijednosti bilansne izloženosti, te je dodatno vrijednosno usklađena i umanjena za sva propisana regulatorna smanjenja;
- (2) finansijskih derivata – vrijednost izloženosti za ove derivate se određuje korištenjem metode orginalne izloženosti, koja obavezuje banku da prilikom njenog korištenja svaku transakciju sa derivatima mora da tretira kao poseban skup za netiranje, te za svaku transakciju mora da izračuna vrijednost izloženosti;
- (3) uvećanja za kreditne rizike drugih ugovornih strana na različite vrste transakcija finansiranja hartija od vrijednosti – ova vrijednost uvećanja se utvrđuje na nivou pojedinačne transakcije na osnovu propisane formule;
- (4) vanbilansnih stavki – vrijednost izloženosti vanbilansnih stavki se odnosi na njenu knjigovodstvenu vrijednost umanjenu za rezervisanje koje je kreirano da se pokriju očekivani kreditni gubici, a tiču se vanbilansnih izloženosti, a tako dobijeni iznos se onda množi odgovarajućim faktorom u zavisnosti od izloženosti riziku:
 - 100% za pozicije/stavke koje imaju visok rizik
 - 50% za pozicije/stavke koje imaju srednji rizik
 - 20% za pozicije/stavke koje imaju srednji/nizak rizik
 - 0% za pozicije/stavke koje imaju nizak rizik.

5.2. Regulatorni okvir zahtjeva za likvidnost u FBiH

Regulatorni okvir likvidnosti banaka čije je sjedište na teritoriji Federacije BiH uključuje zapravo zakonske okvire upravljanja rizikom likvidnosti. Upravljanje likvidnosnim rizikom, zajedno sa upravljanjem kreditnom rizikom je zasigurno među najvažnijim ali i najsloženijim aspektima poslovanja banaka. Naime, banka ima stalnu obavezu da održava likvidnost, jer to čini osnovnu pretpostavku njene održivosti na finansijskim tržištima.

Demirović, Isaković-Kaplan, Piralić (2021) navode da postupak upravljanja rizikom likvidnosti zahtijeva da se isti sagleda kroz pozicije likvidnosti, ročnu usklađenost koja podrazumijeva izvore sredstava, te da se sagleda kroz deviznu poziciju banke.

Kada je riječ o regulatornom okviru za upravljanje likvidnosnim rizikom banaka čije je sjedište na teritoriji Federacije BiH, može se istaći da je prvobitno bio propisan *Odlukom o minimalnim standardima za upravljanje rizikom likvidnosti banaka* koja je donesena 2012. godine, a onda su uslijedile njene izmjene i dopune 2012. i 2014. godine. Prethodno navedenim odlukama je definisano koje minimalne standarde banke moraju ispuniti tokom

procesa upravljanja likvidnosnim rizikom. S tim u vezi, standardi su bili usmjereni ka kreiranju i provođenju politika likvidnosti. Međutim, obzirom da Basel III sa sobom donosi brojne novitete u pogledu politike likvidnosti, te predviđa uvođenje novih koeficijenta (pokazatelja) likvidnosti i to koeficijent pokrića likvidnosti – LCR i koeficijent neto stabilnih izvora finansiranja – NSFR, bilo je neophodno da Agencija izvrši izmjenju i dopunu prethodnih odluka, kako bi banke u Federaciji BiH bile u mogućnosti implementirati standarde Basela III. Shodno tome, prethodne odluke su stavljene van snage, a donesena je 2017. godine nova *Odluka o upravljanju rizikom likvidnosti banke*, a 2020. godine su uslijedile njene izmjene i dopune u vidu Odluke.

Međutim, 2021. godine, i prethodne dvije Odluke su stavljene van snage te je donesena nova *Odluka o upravljanju rizikom likvidnosti banke* koja je trenutno na snazi. Navedenom Odlukom se propisuju minimalni kvalitativni zahtjevi za upravljanje rizikom likvidnosti, a propisuju su i pravila za kvantitativne zahtjeve koji se tiču pokazatelja LCR i NSFR.

Naime, kvantitativni zahtjevi podrazumijevaju da se prethodno ispune svi propisani zahtjevi banke koji se tiču obavezne rezerve, te da se ispune sve druge norme za likvidnost banke. Pored ispunjavanja prethodno navedenih zahtjeva, obaveza svake banke je da ispuni i svaki ostali zahtjev kojeg nalažu regulatorne institucije koje se brinu o likvidnosti banaka. Osim toga, prethodno navedenom *Odlukom*, regulisano je i definisano da se koriste dodatni mehanizmi praćenja i procjena likvidnosnog rizika. U nastavku rada bit će pojašnjena navedena tematika prema pravilima i propisima navedene usvojene *Odluke* iz 2021. godine.

5.2.1. Kvalitativni zahtjevi za upravljanje rizikom likvidnosti

Svaka banka na teritoriji Federacije BiH je dužna da ispuni minimalne kvalitativne zahtjeve upravljanja rizikom likvidnosti, koji podrazumijevaju da je banka obavezna da se bavi adekvatnim politikama, procedurama, strategijama i sistemima kako bi identificirala, mjerila i pratila rizik likvidnosti, ali i efikasno upravljala istim u toku relevantnog razdoblja. Naime, to uključuje i efikasna dnevna (unutardnevna) upravljanja sa ciljem osiguranja ispunjavanja i kvantitativnih zahtjeva. Dužnost banke je i da odredi toleranciju izloženosti riziku likvidnosti. To podrazumijeva da banka utvrdi koji je prihvatljiv nivo kada je u pitanju izloženost likvidnosnom riziku. Taj definisani nivo banci treba omogućiti da efiksno upravlja likvidnošću u određenim uobičajnim situacijama, tako da bude u stanju da podnese i stresni period.

Strategije upravljanja likvidnosnim rizikom i propisani regulatorni zahtjevi i pravila moraju biti usklađeni, a osim toga strategije treba da budu usklađene i sa sveobuhvatnom strategijom za preuzimanje i upravljanje rizicima u banci. Za to preuzimanje i upravljanje je neophodno definisati ciljeve, što također predstavlja sastavni dio strategije.

Politike i procedure banke zajedno sa ostalim internim aktima koji se tiču upravljanja navedenim rizikom obuhvataju propisane zahtjeve o upravljanju istim, te podrazumijevaju:

da se ispune propisani pokazatelji likvidnosti; da se definišu imovina i obaveze i njihova struktura; da se identificiraju izvori likvidnosnih rizika; te da se kreiraju sistemi za izvještavanje za ovaj rizik. Osim toga, uključuje: aktivnosti poslovanja sa inozemnim valutama, pri čemu se prati i valutna struktura imovine i obaveza, te se prate valute čiji je efekat značajan za likvidnost banaka; mjerenje i praćenje neto novčanih tokova te projekciju novčanih priliva i odliva; različite ali stabilne izvore finansiranja, te pristup tržištu novca; testove stresne otpornosti; planove likvidnosti i izvora finansiranja, te planove postupanja banke u vanrednim situacijama kada nastupi poremećaj likvidnosti; informatičku podršku za efikasno upravljanje rizikom likvidnosti; kao i druge elemente koji su adekvatni tokom procesa upravljanja navednim rizikom.

Jako bitan kvalitativni zahtjev je i sistem upravljanja likvidnosnim rizikom, čije je uspostavljanje i provođenje na primjeren i efikasan način u skladu sa zakonom obaveza Nadzornog odbora i Uprave banke.

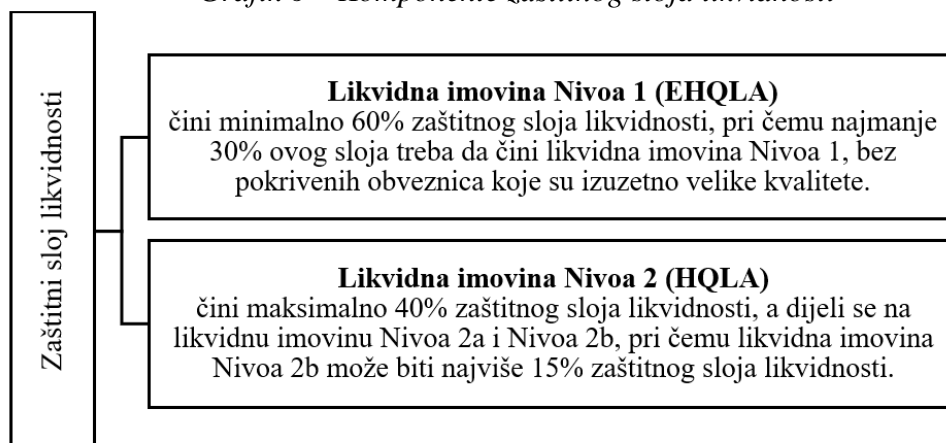
5.2.2. Kvantitativni zahtjevi za koeficijent pokrića rizika (LCR)

Banke imaju obavezu osigurati minimalni kvantitativni zahtjev u pogledu koeficijenta pokrića likvidnosti - LCR. Ovaj koeficijent stavlja u odnos zaštitni sloj likvidnosti i ukupne neto likvidne odlive tokom stresnog perioda koji traje 30 dana. S tim u vezi, kako bi banka osigurala kratkoročnu otpornost na likvidnosni rizik, ona mora osigurati dovoljan zaštitni sloj likvidnosti da bi mogla adekvatno odgovoriti na sve poteškoće i potrebe za likvidnošću kada nastane tridesetodnevno razdoblje stresa likvidnosti. Banke imaju obavezu osigurati i održati koeficijent pokrića likvidnosti na minimalno 100%.

$$\text{LCR} = \frac{\text{Zaštitni sloj likvidnosti}}{\text{Ukupni 30-dnevni neto likvidnosni odliv}} \geq 100\%$$

Zaštitni sloj likvidnosti, kao komponenta LCR-a, mora da ispunjava opće zahtjeve, a ispunjeni moraju biti i operativni zahtjevi te kriteriji koji se odnose na prihvatljivost klasifikacije imovine i to kao imovina I ili II nivoa. Banka se kod računanja ovog sloja koristi tržišnom vrijednošću imovine, koja će se u zavisnosti od potreba umanjiti za korektivni faktor, koji se primjenjuje sukladno *Uputstvu o LCR-u*. Na narednom grafiku je prikazano od čega se sastoji zaštitni sloj likvidnosti banaka u Federaciji BiH.

Grafik 6 – Komponente zaštitnog sloja likvidnosti

Izvor: Izrada autora (2023) na osnovu

Odluke o upravljanju rizikom likvidnosti banke („Službene novine Federacije BiH“ broj 32/21)

Naime, većina likvidne imovine Nivoa 1a (EHQLA) nije korigovana za korektivne faktore, jer se oni na njih ne primjenjuju. Međutim, korektivni faktori se koriste za ostalu likvidnu imovinu tog nivoa i to je propisano prethodno navedenim Uputstvom. Na koju likvidnu imovinu Nivoa 1a se ne primjenjuju korektivni faktori definisano je članom 24. *Odluke o upravljanju rizikom likvidnosti banke.*

Tržišna vrijednost imovine Nivoa 2a, koja je navedena u članu 25. *Odluke o upravljanju rizikom likvidnosti banke*, podliježe korektivnom faktoru od najmanje 15%. Izuzetak od prethodne imovine su dionice ili učešće u investicijskom fondu, koji će biti dio likvidne imovine Nivoa 2a onda kada ispune propisane uslove, pri čemu se na tržišnu vrijednost te imovine primjenjuju korektivni faktori koji su propisani *Uputstvom o LCR-u*. Kada je riječ o tržišnoj vrijednosti imovine Nivoa 2b, treba istaći da se na nju primjenjuju korektivni faktori, definisani prethodno navedenim Uputstvom.

Neto likvidnosni odlivi, kao druga komponenta LCR-a, predstavlja zbir likvidnih odliva koje je potrebno umanjiti za sve likvidne prilive, uz uslov da nisu manji od 0. Likvidne odlive banka dobije tako što pomnoži preostale obaveze i vanbilansne obaveze sa stopom koja odražava očekivanje njihovog isteka ili povlačenja (primjenjiva stopa odliva). Likvidne prilive banka procjenjuje na način da se obuhvataju isključivo ugovoreni prilivi proizašli iz nedospjelih izloženosti. Naime, za njih banke nemaju razlog očekivati neispunjenje obaveze u toku perioda od 30 dana. Zavisno od vrste imovine uključujući i vanbilansne stavke, likvidnim prilivima se dodjeljuju stope priliva.

Jako bitno je istaći i važnost primjene osnovnog principa tokom određivanja neto likvidnosnih odliva, a koji podrazumijeva da u obračunu koeficijenta pokriva likvidnosti, banke ne smiju istu stavku koristiti i za određivanje brojnika koji predstavlja zaštitni sloj likvidnosti i za određivanje nazivnika koji se odnosi na likvidnosne prilive.

Kontinuirano održavanje LCR-a je obaveza banke, a u slučaju njegovog pada ispod 100% ili u slučaju očekivanja tog pada, banka je dužna istog momenta u pismenu obliku da obavijesti Agenciju o tome, da obrazloži zašto ne može ispuniti propisani LCR, te da joj dostavi plan, koji se odnosi na postizanje pravovremenog ponovnog ispunjavanja propisanih zahtjeva. Banke imaju obavezu uspostaviti i održavati adekvatne sisteme za određivanje komponenti LCR-a.

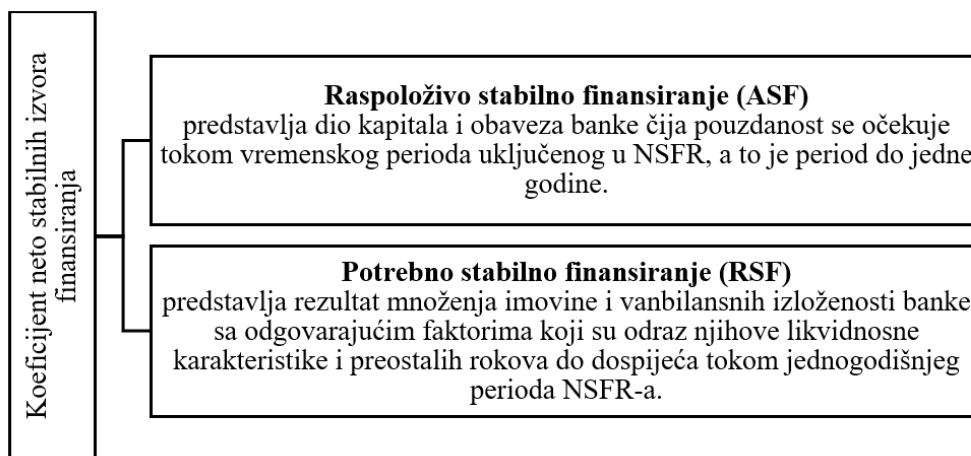
5.2.3. Kvantitativni zahtjevi za koeficijent neto stabilnih izvora finansiranja (NSFR)

Naime, kako bi se smanjio rizik finansiranja u dužem vremenskom periodu, dužnost banke jeste da osigura da se dugoročne obaveze adekvatno ispune. U vezi s tim koriste se stabilni izvori finansiranja. Shodno tome, banke moraju obezbijediti minimalni koeficijent neto stabilnih izvora finansiranja. Ovaj koeficijent prikazuje procentom iskazani odnos dvije komponente: ASF i RSF, a predstavljen je narednom formulom:

$$\text{NSFR} = \frac{\text{ASF}}{\text{RFS}} \geq 100\%$$

Uputstvom o NSFR-u propisuje se način kako da se ispune opća pravila prilikom obračuna ovog koeficijenta; postupak obračuna vrijednosti ASF-a i RSF-a; način na koji se primjenjuju konverzijski faktori u skladu sa pripadajućim stavkama (imovina, obaveze, regulatorni kapital, vanbilanse stavke) koje su uključene u obračun komponenti ovog koeficijenta. Naime, kod računanja ovog pokazatelja banka koristi bruto osnovu za navedene stavke, te na njihovu računovodstvenu vrijednost primjenjuje odgovarajuće faktore stabilnih izvora finansiranja. Međutim, postoje izuzeci poput finansijskih derivata, međuzavisne imovine i obaveza, te transakcija kojima se finansiraju vrijednosni papiri, čija se vrijednost izračunava na neto osnovi. Naredni grafik (Grafik 7) ilustruje kratko objašnjenje komponenti NSFR-a.

Grafik 7 – Komponente NSFR-a

Izvor: Izrada autora (2023) na osnovu Odluke o upravljanju rizikom likvidnosti banke („Službene novine Federacije BiH“ broj 32/21)

Vrijednost ASF-a se računa na način da se računovodstvena vrijednost za obaveze i regulatorni kapital pomnoži sa odgovarajućim ASF faktorom (0, 50, 90, 95 i 100%), a ukupan iznos ASF predstavlja zbir ponderisanih iznosa obaveza i regulatornog kapitala. Vrijednost RSF-a se računa na način da se računovodstvena vrijednost za imovinu i vanbilansne stavke pomnoži sa odgovarajućim RSF faktorom (0, 5, 7, 7.5, 10, 12, 15, 20, 30, 35, 40, 50, 55, 65, 85 i 100%), a ukupni ponderisani iznosi za imovinu i vanbilansne stavke predstavljaju ukupan RSF. Obaveza banke je da kontinuirano odražava NSFR na minimalnom nivou od 100%, a u slučaju njegovog pada ispod navedenog nivoa ili pak u slučaju očekivanja tog pada, banka ima obavezu o tome da obavijesti Agenciju, te da bez odlaganja kreira plan za postizanje ponovne usklađenosti i da isti dostavi Agenciji.

5.2.4. Dodatni mehanizmi u vezi rizika likvidnosti

Banka, osim propisanih koeficijenata (LCR i NSFR), ima obavezu da prilikom procjene rizika likvidnosti koristi dodatne alate. Dodatni mehanizmi uključuju da se definiše ročna usklađenost vezana za finansijsku aktivu i finansijske obaveze, te da se definišu izvori finansiranja, a uključuju i raspoloživost neopterećene imovine, te ostale alate za praćanje likvidnosti u vidu indikatora koji trebaju da predstavljaju upozorenje na pojavu potencijalnih problema u vezi likvidnosti.

Kada je riječ o ročnoj usklađenosti, bitno je istaći da su banke dužne da odražavaju odnos između ugovorenih dospjeća finansijske aktive i finansijskih obaveza i to u intervalima koji su propisani relevantnom odlukom koja se tiče likvidnosti, a ti intervali su prikazani u Tabeli 9.

Tabela 9 - Ročna usklađenost finansijske aktive i finansijskih obaveza

% izvora sredstva sa rokom dospjeća	Angažovanje u plasmane (instrumente aktive)
najmanje 65% izvora sredstava sa rokom dospjeća do 30 dana	Plasmani sa rokom dospjeća do 30 dana
najmanje 60% izvora sredstava sa rokom dospjeća do 90 dana	Plasmani sa rokom dospjeća do 90 dana
najmanje 55% izvora sredstava sa rokom dospjeća do 180 dana	Plasmani sa rokom dospjeća do 180 dana

Izvor: izrada autora (2023)

Demirović, Isaković-Kaplan, Piralić (2021) ističu da se ročna usklađenost analizira da bi se uvrдио nesklad u strukturi kategorija kao što su imovina, obaveze, te trajni izvori finansiranja. Osim toga cilj je da se utvrđe posljedice koje bi taj nesklad mogao da ima na poslovanje i poslovne aktivnosti banaka.

Dodatni mehanizmi uključuju i koncentraciju izvora finansiranja, što podrazumijeva da banka ima obavezu da uspostavi relevantne mehanizme u svrhu identifikacije izvora finansiranja koji su u tolikoj mjeri značajni da bi bilo kakva vrsta njihovog povlačenja mogla da izazove problem sa likvidnošću banke. U vezi s tim, banka je dužna izvršiti diverzifikaciju izvora finansiranja.

5.2.5. Izvještavanje o likvidnosti

Odlukom koja reguliše upravljanje likvidnosnim rizikom, propisano je i da se prati, te izvještava o riziku likvidnosti. U skladu s tim, banci je propisano da vrši nadzorno izvještavanje za likvidnost, te je zadužena i za uspostavljanje i vođenje sistema za interno izvještavanje o rizicima, koji treba da uključi praćenje likvidnosti prema valutama poput izvještajne valute, značajne valute, te ostalih valuta zavisno o valutnoj strukturi imovine i obaveza. Sastavni dio sistema jeste i da banka prati rezultate testova otpornosti na stres, te da mjeri i procjenjuje neto novčane tokove.

Banka treba pratiti i izvještavati o likvidnosnom riziku na različitim vremenskim osnovama - unutardnevna, dnevna, sedmična, dekadna, mjesečna, kvartalna, polugodišnja i godišnja osnova. Sve to neophodno je uskladiti sa zakonskim propisima za nadzorno izvještavanje. U skladu sa utvrđenim internim aktima banke, regulisat će se praćenje i izvještavanje za duže periode.

Izvještaje o LCR-u banka je dužna da dostavlja minimalno na mjesečnoj osnovi, pri čemu od strane Agencije može biti zatraženo da banka izvještava i učestalije – dekadno, sedmično ili dnevno i to u slučaju potrebe ili tokom krize. Kada je riječ o NSFR-u, banka izvještava Agenciju najmanje jednom kvartalno, ali se i ovdje može zahtijevati i učestalije izvještavanje ako je to potrebno ili pak tokom kriznih vremena. Banka je dužna da podnese izvještaj Agenciji o stavkama LCR-a i NSFR-a putem jedinstvenih izvještajnih obrazaca i u određenim rokovima. Metodologija i način izvještavanja o navedenim koeficijentima se popisuje pripadajućim uputstvima, kojima su detaljnije propisane smjernice za popunjavanje izvještajnih obrazaca.

5.3. ICAAP i ILAAP

Regulatorni okvir za kapital i likvidnost banaka čije je sjedište na teritoriji Federacije BiH propisan je i *Odlukom o internom procesu procjene adekvatnosti kapitala i internom procesu procjene adekvatnosti likvidnosti u banci*, te *Odlukom o izmjeni prethodno navedene odluke*. Prethodno navedenim *Odlukama*, nalaže se banci da vrši provođenje internog procesa procjene adekvatnosti kapitala – ICAAP i internog procesa procjene adekvatnosti likvidnosti – ILAAP, pri čemu se oba procesa moraju prilagoditi rizičnom profilu banke. Osim toga, propisuju se načini i rokovi izvještavanja o primjeni istih prema FBA.

Naime, dužnost je banke da kontinuirano utvrđuje i osigurava adekvatan nivo koji je određen prethodno navedenim internim procesima. Naime, kad je u pitanju taj nivo, zahtijeva se njegova usklađenost sa prirodom i obimom aktivnosti banke, te se vodi računa o rizičnom profilu, sistemu upravljanja rizicima, te tehnikama i metodama koje se koriste da se smanje rizici. Pored navedenog, prilikom utvrđivanja relevantnog nivoa, banke uzimaju u obzir i druge faktore koji uključuju: tržišnu poziciju, raspoloživost kapitala i likvidnosti, osvajanje novih tržišta, preuzimanje drugih društava, te ostale strateške ciljeve.

Faze postupka ICAAP-a i ILAAP-a su:

1. utvrditi značajne rizike, sa ciljem njihove adekvatne identifikacije i uključivanja u procese
2. mjeriti/procijeniti pojedini rizik, te odrediti pripadajuće iznose internog zahtjeva za kapitalom i likvidnošću koji predstavljaju rezultate ICAAP-a i ILAAP-a
3. odrediti ukupan kapital kao rezultat ICAAP-a
4. uporediti regulatorni kapital i kapital koji je rezultat ICAAP-a.

Ukupni interni kapitalni zahtjev uključuje interne kapitalne zahtjeve banke za svaki rizik za koji je neophodno da se izračunaju minimalni zahtjevi za kapital (za kreditne, tržišne, operativne rizike, te rizike namirenja), te interne kapitalne zahtjeve za preostale važne rizike koji nisu prethodno uključeni. Bitno je istaći da je neophodno da banka održava kapital koji je izračunala pomoću ICAAP-a i to da je minimalno jednak ukupnim internim kapitalnim zahtjevima. To podrazumijeva da taj nivo kapitala ne smije biti niži u poređenju sa ukupnim minimalnim kapitalnim zahtjevima koji su izračunati na osnovu regulatornih zahtjeva. Još jedna od obaveza banke u nizu jeste i da upoređuje kapital izračunat pomoću ICAAP-a i regulatorni kapital određen u skladu sa regulatornim zahtjevima, a nakon toga banka mora identificirati njihove sličnosti i razlike.

U okviru ILAAP-a trebaju biti jasno procijenjeni interni likvidni zahtjevi i stabilni izvori finansiranja. U interne likvidnosne zahtjeve spadaju visokokvalitetna likvidna imovina i budući likvidni prilivi za koje se smatra da su dostupna likvidnost pri procjeni adekvatne i prihvatljive likvidne pozicije banke. Prilikom definisanja tih zahtjeva treba razmotriti i uključiti raspoložive likvidne izvore. Osim toga, banka, u svrhu procjene održivosti finansiranja, dužna je da definiše koji su to izvori finansiranja stabilni, pri čemu treba da uzme u obzir raznolikost tih izvora i njihovu raspoloživost na tržištu s osvrtom na stabilne depozite.

Banka mora ICAAP i ILAAP da uključi u interni sistem upravljanja. Rezultate navednih procesa, banka mora da koristi prilikom definisanja strategija i politika upravljanja rizicima, zatim u procesima alokacije kapitala i likvidnosti na njene aktivnosti poslovanja, te prilikom donošenja bitnih strategija i u vezi njih adekvatne odluke, ali i donošenje onih odluka koje se tiču kreditiranja i usvajanja budžeta. Bitno je istaći da supervizorski pregled obuhvata ispitivanje da li su adekvatno uspostavljeni interni procesi za procjenu adekvatnosti kapitala i likvidnosti, a na osnovu ocjene pregleda Agencija će ukoliko je potrebno donijeti odluke koje se tiču nadzornih mjera i to uzimajući u obzir zakonske i podzakonske propise.

5.4. Upravljanje rizicima u FBiH

Zakon o bankama propisuje obavezu bankama da zavisno o vrsti, obimu i složenosti aktivnosti koje provodi te skladu s rizicima kojima je izložena, uspostavi efikasan i pouzdan sistem upravljanja rizicima. Navedeni sistem sa konciznom organizacionom strukturom,

treba da obuhvati prije svega efikasno upravljanje rizicima kojima su banke izložene tokom svog poslovanja. Jasna i koncizna organizaciona struktura podrazumijeva da su aktima dobro definisana ovlaštenja i odgovornosti u banci, u cilju postizanja izbjegavanja bilo koje vrste sukoba interesa. Osim toga, banka mora osigurati odvojenost preuzimanja rizika i poslove kao što su identifikacija, praćenje mjerenje i kontrola rizika. S tim u vezi, dužna je definisati organizacione dijelove, odnosno zaposlenike koji će direktno na operativnom nivou biti odgovorni za upravljanje rizicima.

Sistem upravljanja rizicima uključuje i adekvatne sisteme unutrašnjih kontrola koji pak uključuju adekvatne računovodstvene i administrativne poslove. Osiguranje nezavisne procjene funkcionisanja ovog sistema od strane interne i eksterne revizije, predstavlja obavezu svake banke u Federaciji BiH. Sastavni dio sistema upravljanja rizicima čine i politike naknada, zatim postupak i elementi interne procjene adekvatnosti kapitala i likvidnosti, te plan oporavka.

Zadatak prethodno objašnjenog sistema je da adekvatno obuhvati sve vrste rizika za koje banka smatra da su značajni. Naime, minimalno sljedeće vrste rizike banka je dužna uključiti i definisati u okviru svoje strategije i procedura upravljanja rizicima:

- kreditni rizici
- rizici likvidnosti
- operativni rizici
- tržišni rizici
 - valutni (devizni) rizik – mogućnost nastanka gubitaka zbog promjena kursa valute ili cijene zlata
 - pozicijski rizik – rizik gubitka uzrokovan promjenom cijena finansijskih instrumenata ili derivata
 - robni rizik – rizik gubitka uzrokovan promjenom cijene robe
 - drugi tržišni rizici
- kamatni rizik u bankarskoj knjizi – mogućnost da će promjena kamatnih stopa imati negativan uticaj na finansijske rezultate i kapital;
- rizik zemlje – rizik od mogućih negativnih uticaja na finansijske rezultate a i na kapital, a koji nastaju ako banka ne može da izvrši naplatu svojih potraživanja od stranke iz razloga političke, socijalne ili ekonomske prirode u državi porijekla te stranke;
- rizik usklađenosti – moguće pojave značajnog finansijskog gubitka jer ne postoji usklađenost sa zakonom, standardima i internim propisima, a predstavlja i rizik mogućnosti izricanja mjera i kazni;
- rizik namirenja – mogućnost negativnog uticaja na finansijske rezultate banke i njen kapital zbog razlike između ugovorenih cijena namirenja određenog vlasničkog, dužničkog, deviznog i robnog instrumenta i njihovih sadašnjih tržišnih vrijednosti;
- koncentracijski rizik – predstavlja svaku pojedinačnu, direktnu ili indirektnu izloženost koja obuhvata jedno lice ili grupu povezanih lica, ili pak predstavlja skup

izloženosti povezane zajedničkim faktorima rizika poput istovrsnih aktivnosti i proizvoda, istog privrednog sektora, istog geografskog područja, pri čemu se posebno uključuju rizici koji se tiču velikih indirektnih kreditnih izloženosti prema pojedincu koji daje kolateral i koji može da ugrozi poslovanje banke ili koji može izazvati materijalno značajne promjene profila rizika banke;

- strateški rizik – rizik mogućeg gubitka koji nastaje zbog nepostojanja dugoročne strategije razvoja banke, te zbog pogrešno donesenih odluka u poslovanju, kao i zbog neprilagođavanja promjenama koje se dešavaju u okruženju i slično;
- reputacijski rizik – mogućnost da će negativni događaji te negativno javno mišljenje i percepcije o poslovanju i poslovnoj praksi banke ugroziti njenu reputaciju, te će dovesti do gubljenja povjerenja u njen integritet, pri čemu takvo mišljenje proizlazi zbog aktivnosti banke, njenih veza sa klijentima, nezavisno od toga postoji li osnova za takvo mišljenje;
- ostali rizici.

U svrhu adekvatnog upravljanja rizicima, banka ima obavezu donijeti i kontinuirano provoditi različite vrste adekvatnih politika i procedura za upravljanje različitim vrstama rizika. Minimalni zahtjevi za upravljanje rizicima u bankama, koje propisuje Agencija, između ostalog obuhvataju identifikaciju rizika, zatim praćenje istih u cilju njihovog mjerenje i na kraju kontrole.

5.5. Stub II – Supervizija u FBiH

Supervizija predstavlja postupak čija je svrha da provjeri sigurnost i solidnost/bonitet banke na način da ocijeni njeno finansijsko stanje, sistem za upravljanje rizikom te usklađenost sa regulacijom koja obuhvata različite zakone i podzakonske akte. Osnovu regulatornog okvira supervizije u Federaciji BiH čini FBA, koja je formirana kako bi kontrolisala i nadzirala odnosno vršila superviziju subjekata bankarskog sistema. *Zakon o bankama* u okviru poglavlja VIII detaljnije razrađuje Superviziju, kroz opće odredbe (odjeljak A), supervizorske mjere (odjeljak B), superviziju na konsolidovanoj osnovi (odjeljak C), te mjere za ranu intervenciju (odjeljak D). Regulatorni okvir za superviziju u Federaciji BiH propisan je i odlukama koje su navedene u Tabeli 10.

Tabela 10 - Supervizija u Federaciji BiH

ODLUKA	„Službene novine Federacije BiH“
Odluka o superviziji banaka i postupcima Agencije za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine	broj 90/17
Odluka o izmjenama i dopunama Odluke superviziji banaka i postupcima Agencije za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine	broj 94/21
Odluka o postupku supervizorskog pregleda i procjene banke	broj 94/21

Izvor: izrada autora (2023)

5.5.1. Supervizija banaka i postupci Agencije

Zakonom o bankama i Odlukom koja reguliše superviziju, određuju se uslovi i načini vršenja kontrola i supervizije, supervizorske mjere, te obaveze banaka u toku i poslije supervizije izvršene od strane Agencije. Osnovni ciljevi supervizije, prema navedenim podzakonskim propisima su: očuvati povjerenje u bankarski sistem Federacije BiH, te očuvati njegovu stabilnost i sigurnost, kao i zaštititi deponente.

Agencija kao supervizor, provjerava zakonitost, efikasnost, kvalitet i stabilnost poslovnih aktivnosti banke. S tim u vezi, Agencija vrši nadzor organizacije, korporativnog upravljanja, strategija, politika, postupaka i procedura koje banka donosi kako bi uskladila poslovanje sa standardima i propisima. Osim toga, ona ocjenjuje različite vrste rizika s kojima se banke suočavaju, te procjenjuje njihove uticaje na cjelokupni sistem banaka. U toku supervizije, vrši se ocjena finansijskog stanja i solventnosti banaka od strane Agencije, zatim ona ocjenjuje koliko je kvalitetno upravljanje u bankama, te da li su adekvatni sistemi za upravljanje rizicima, sistemi za unutrašnje kontrole i ocjenu organizacione strukture. Ocjenjuje se i kvalitet aktive i upravljanja kreditnim rizikom pri čemu Agencija posebno razmatra date kredite, akreditive i garancije, te primljene instrumente osiguranja po osnovu tih datih kredita. Praćenje da li su ispunjeni standardi kada je riječ o dozvoljenim nivoima rizika tokom poslovanja banaka je također zadatak Agencije. Ona također vrši i analizu kapitala banke, te adekvatnost likvidnosti i izvora finansiranja. Osim prethodno navedenog, ocjenjuje i plan oporavka banke, zatim podatke i informacije koje je banka dužna objavljivati, te ocjenjuje sve druge bitne faktore koji utiču na poslovanje banke. Prilikom vršenja aktivnosti supervizije, Agencija poštuje Osnovna načela efikasne supervizije banaka i standarde Baselskog komiteta te direktive Europske unije. Neophodno je da Agencija najmanje jednom godišnje izradi i plan supervizije banaka.

Obavljanje supervizije banaka od strane Agencije uključuje: vršenje posrednog i neposrednog nadzora; zatim nalaganje supervizorskih mjera i praćenje izvršenja istih; te davanje mišljenja, saglasnosti i odobrenja, kao i vršenje procjene banke u skladu sa *Zakonom o bankama*.

Obavljanje posrednog nadzora podrazumijeva prikupljanje i analizu informacija, razne dokumentacije i izvještaja na način da se kontinuirano prati poslovanje i rad banaka. Na osnovu analize prethodno navedenog, Agencija provodi supervizorski pregled i procjenu banke (SREP) koji obuhvata procjenu profitabilnosti banke, zatim sistema za interno upravljanje i upravljanje različitim vrstama rizika, sa fokusom na rizike koji su povezani sa kapitalom i likvidnošću.

Obavljanje neposrednog nadzora podrazumijeva pregled djelatnosti unutar ili van sjedišta banke u okviru kojeg se obavljaju bankarski poslovi pri čemu ovaj nadzor uključuje da se pregledaju knjigovodstvene isprave, poslovne knjige, finansijski i drugi izvještaji te razne evidencije i druga dokumentacija u vezi poslovanja. Ovaj nadzor uključuje i provjeru

organizacione, tehničke i stručne opremljenosti banke, te prikupljanje usmenih i pismenih obavještenja od nadzornog odbora i uprave banke ali i njenih radnika. Bitno je istaći da je 15 dana prije nego što započne nadzor, Agencija dužna dostaviti Obavještenje o neposrednom nadzoru, a po njegovom završetku neophodno je da se sastavi zapisnik.

Supervizorske mjere provodi Agencija kada ustanovi da banka nije postupila u skladu sa propisima koje nalažu Zakon i Agencija, te ukoliko je pak na neki drugi način narušila bonitet banke. Ove mjere uključuju: izdavanje pisanog upozorenja ili naloga da otkloni utvrđene nezakonitosti i nedostatke u poslovanju; zatim izricanje opomene članu uprave; poduzimanje mjere rane intervencije; ocjenjivanje ispunjenosti uslova za pokretanje restrukturiranja; ili u krajnjoj instanci oduzimanje dozvole za rad ili pokretanje prinudne likvidacije ili donošenje odluke o otvaranju stečajnog postupka. Koju mjeru će Agencija poduzeti zavisi o težini nepravilnosti i da li banka spremna i sposobna da istu otkloni, te zavisi od stepena kojim banka ugrožava finansijsku disciplinu. U slučaju da nijedna navedena mjera nije dovoljna da popravi pogoršanu situaciju, Agencija donošenjem rješenja može oduzeti saglasnost za obavljanje funkcije svih ili pojedinih članova uprave i nadzornog odbora, te može zatražiti da se razriješe oni ili pak više rukovodstvo.

5.5.2. Supervizorski pregled i procjena banke - SREP

Odluka o postupku supervizorskog pregleda i procjene banke predstavlja regulatorni okvir koji uređuje supervizorski pregled i procjenu (SREP) koji podrazumijeva postupak u okviru kojeg Agencija vrši procjenjivanje i ocjenjivanje izloženosti individualne banke određenim vrstama rizika, pri čemu obuhvata i ispitivanje da li su adekvatno uspostavljeni postupci za internu procjenu adekvatnosti kapitala i likvidnosti. SREP se vrši sukladno internoj metodologiji propisanoj za ove vrste pregleda i procjene, tzv. SREP Metodologija, a njegovi rezultati služe da se odrede supervizorske mjere.

Grafik 8 - Elementi SREP-a

Izvor: izrada autora (2023)

Procjena svakog pojedinačnog elementa koji čine SREP zasniva se na raznim analizama. Te analize obuhvataju kvalitativne i kvantitativne karakteristike elementa, te povezanost određenog pojedinačnog elementa i ostalih elemenata kako bi procjena bila što dosljednija.

Tri faze procjene su: (1) prikupljanje podataka i informacija; (2) automatsko ocjenjivanje, koje predstavlja polaznu osnovu da se donese završna ocjena za nivo i kontrolu rizika u okviru posljednje treće faze; (3) detaljna procjena - podrazumijeva stručnu procjenu u skladu sa SREP Metodologijom, pri čemu je bitno istaći da postoji mogućnost da se ocjena iz prethodne faze (faze 2) pogorša za dvije ili pak poboljša za jednu ocjenu u okviru ove faze.

Za ocjenjivanje nivoa rizika pojedinih elemenata SREP-a koriste se ocjene u zavisnosti od postojanja rizika od značajnog uticaja na banku i obzirom na nivo, i to ocjene od 1 do 4:

- (1) = nizak nivo rizika - nije identifikovan rizik
- (2) = srednje - nizak nivo rizika
- (3) = srednje - visok nivo rizika
- (4) = visok nivo rizika.

Za ocjenjivanje kontrole rizika individualnih elemenata SREP-a, također se koriste ocjene od 1 do 4, a detaljnije objašnjenje istih je prikazano u Tabeli 11.

Tabela 11 - Ocjene kontrole rizika

	Kontrola rizika	Rizik koji ima značajan uticaj na banku	Definisanost sistema za upravljanje rizicima i vršenje kontrole	Srazmjeranost sistema upravljanja rizicima prema vrsti, obimu i složenosti poslova banke
Ocjena 1	Jaka	Nizak rizik/nije identifikovan rizik	Jasno definisan	U potpunosti srazmjeran
Ocjena 2	Adekvatna	Postoji srednje-nizak rizik	Definisan na adekvatan način	U dovoljnoj mjeri srazmjeran
Ocjena 3	Slaba	Postoji srednje-visok rizik	Loše definisan	Nije u dovoljnoj mjeri srazmjeran
Ocjena 4	Neadekvatna	Postoji visok rizik	Nije definisan	Nije srazmjeran

Izvor: izrada autora (2023)

Prilikom određivanja intenziteta obavljanja SREP postupka, Agencija uzima u obzir veličinu i značaj banke za bankarski sistem u FBiH, osim ukoliko zbog značajnih promjena u poslovanju i rizičnom profilu ne odredi drugačije. Agencija jednom godišnje vrši raspodjelu banaka u jednu od tri vrste kategorija u zavisnosti od veličine i to:

- velike banke – kategorija 1,
- srednje banke – kategorija 2 i
- male banke – kategorija 3.

Bitno je istaći da prethodno izložena podjela ne predstavlja ocjenu rizičnog profila banke, nego predstavlja parametar za odlučivanje obima i intenziteta supervizorske aktivnosti. Praćenje ključnih indikatora poslovanja za sve tri kategorije se vrši kvartalno, a procjena svih SREP elemenata se vrši godišnje za kategoriju 1, svake dvije godine izuzev ako postoje značajne promjene za kategoriju 2, svake tri godine izuzev ako postoje značajne promjene za kategoriju 3. Supervizorski angažman za kategoriju 1 podrazumijeva kontinuirani angažman sa upravom banke pri čemu se saraduje s bankom prilikom procjene svakog elementa. Za druge dvije kategorije – kategoriju 2 i 3, vrši se angažman s bankom koji se zasniva na riziku i u skladu sa značajnim promjenama.

Agencija vrši procjenu adekvatnosti kapitala banke da bi ustanovila da li je njen regulatorni kapital dovoljan da pokrije rizike koji su povezani sa kapitalom, pod uslovom da ti rizici važe za značajne. Procjenom se analizira kvantitet i kvalitet kapitala, tj. nivo i struktura istog. Prilikom te procjene, vrši se upoređivanje identifikovanog nivoa i kvaliteta kapitala sa procjenjenim kapitalnim potrebama gdje se vrši analiza potrebnog kapitala za minimalno trogodišnji vremenski period, a pri tome je bitno istaći da se uključuje i planiranje kapitala.

Predmet analize pri procjeni adekvatnosti kapitala su osnovni indikatori u koje spadaju stope i to za regulatorni kapital, osnovni kapital i finansijsku polugu, te dodatni indikatori koji uključuju stopu za redovni osnovni kapital, strukturu za regulatorni kapital, itd. U procjenu spada i procjenjivanje pouzdanosti ICAAP-a, a ocjenjuje se ocjenama 1, 2, 3 i 4 koje označavaju redom jak, adekvatan, slab i neadevatan proces.

Agencija vrši procjenu likvidnosnog rizika, te procjenjuje izvore finansiranja pri čemu treba odrediti da li će likvidnosne rezerve koje stoje na raspolaganju banci biti dovoljne da adekvatno pokriju rizik koji se odnosi na kratkoročnu likvidnost. Osim toga utvrđuje jesu li obezbijeđeni adekvatni dugoročni izvori finansiranja neophodni za održivo poslovanje u srednjem i dugom roku. Shodno tome, Agencija će razmotriti potrebu uvođenja dodatnih likvidnosnih zahtjeva kako bi se pokrio rizik koji se odnosi na kratkoročnu likvidnost i održivost finansijskih izvora.

Procjena rizika likvidnosti uključuje dvije procjene i to se procjenjuje: (1) rizik kratkoročne likvidnosti i (2) rizik održivosti izvora finansiranja; pri čemu se te dvije ocjene integrišu u jednu. Predmet analize prve procjene su: LCR, neosigurani kratkoročni izvori finansiranja i najveći izvori finansiranja (top 10), pri čemu se i jedni i drugi izvori stavljaju u omjer sa ukupnim obavezama. Među indikatore za drugu procjenu ubrajamo: NSFR, ukupne neto kredite (od kojih su oduzeti svi krediti koji su dati bilo kojoj finansijskoj instituciji) i ukupne stabilne izvore finansiranja i njihov omjer. Osim prethodno navedenih indikatora, vrši se analiza i dodatnih indikatora, indikatora koji se odnose na uporedive banke, te na cjelokupni bankarski sistem Federacije BiH.

Kada se vrši procjenjivanje da li banka adekvatno likvidna, ujedno se vrši i procjena pouzdanosti ILAAP-a, koji može biti ocjenjen sa ocjenom 1, 2, 3 ili 4, što označava redom jak, adekvatan, slab i neadekvatan proces.

Ukupna SREP ocjena, tj. sveobuhvatna ocjena rizičnog profila i održivosti banke je rezultat (aritmetička sredina) svih ocjena određenih za četiri SREP elementa dajući pri tome isti značaj svakom elementu. Ukupna SREP ocjena predstavlja jednu od osnova za poduzimanje supervizorskih mjera u cilju poboljšanja sigurnosti i stabilnosti poslovanja banke, te radi uklanjanja utvrđenih nedostataka i nepravilnosti. Na ovakav način određena ukupna ocjena predstavlja poslovnu tajnu.

Nakon što izvrši procjenu svakog elementa SREP-a pojedinačno, te nakon što donese ukupnu SREP ocjenu, Agencija može da poduzme sljedeće supervizorske mjere:

- mjere u vezi dodatnih kapitalnih zahtjeva s obzirom na minimalne zahtjeve regulisane i utvrđene zakonom i adekvatnom odlukom,
- mjere u vezi dodatnih zahtjeva za likvidnost s obzirom na minimalne zahtjeve regulisane i uvrđene adekvatnom odlukom,
- druge kvalitativne i kvantitativne mjere supervizije.

5.6. Stub III – Javna objava i tržišna disciplina u FBiH

U cilju ispunjenja stuba III Basela III, bankama u Federaciji BiH se nalaže putem *Zakona o bankama*, te putem određenih podzakonskih akata - Odluka, da vrše javnu objavu informacija i podataka, te da vrše adekvatno i transparentno izvještavanje.

Zakon o bankama, članom 111. Objavljivanje podataka, članom 113. Objavljivanje općih uslova poslovanja, te članom 124. Dostava izvještaja Agenciji i njihovo objavljivanje, direktno reguliše ovaj stub Basela III, a indirektno i brojnim drugim članovima navedenog Zakona. Regulatorni okvir za objavljivanje podataka i informacija i tržišnu disciplinu u Federaciji BiH propisan je i *Odlukom o objavljivanju podataka i informacija banke*. U nastavku rada, tematika o objavljivanju bit će obrađena u skladu sa navedenom Odlukom.

Bitno je istaći da postoje i odluke koje se tiču izvještavanja banke, koje su navedene u prethodnom dijelu ovog rada u okviru tabele 9, a to su odluke koje se tiču obaveze banke o obavještavanju Agencije, izvještaja koje se dostavljaju Agenciji prema COREP-u i u nadzorne i statističke svrhe. Te odluke bit će predmet obrade u nastavku ovog poglavlja rada.

5.6.1. Objavljivanje podataka i informacija

Zakon o bankama, članom 111. *Objavljivanje podataka*, definiše obavezu svakoj banci da minimalno jedanput u godini objavi kvalitativne i kvantitativne podatke i informacije, kako bi se informisala javnost o finansijskom stanju banke i njenom poslovanju. Naime, objavljuju se podaci za: kapital i njegovu adekvatnost; vlasničku strukturu i članove uprave i nadzorni odbor banke, te druge činjenice pridržavajući se propisa Agencije.

Članom 113. prethodno navedenog Zakona propisano je *Objavljivanje općih uslova poslovanja*, u okviru kojeg je definisano da će Agencija propisati uslove i način ovog objavljivanja. Opći uslovi poslovanja, u ovom kontekstu, obuhvataju sve dokumente koji se tiču standardnih uslova za poslovanje za svakog klijenta. U okviru ovih općih uslova su i uslovi uspostave odnosa klijent-banka, te opći uslovi za postupak komunikacije i obavljanje transakcija između njih. Osim ovih dokumenata, u opće uslove uključeni su i akti koji predstavljaju temelj za određivanje naknada i drugih troškova koje imaju klijenti, a koje im banke naplaćuju.

Odlukom koja reguliše objavljivanje, propisani su zahtjevi u vezi sadržaja informacija i podataka koje je banka dužna objaviti, vodeći računa da objavljivanje bude u harmoniji sa zakonima. U vezi s tim propisan je i način, uslovi te rokovi objavljivanja istih. Osim osnovnih podataka koji uključuju naziv, sjedište i organizacione dijelove, neophodno je da se objave i kvalitativni i kvantitativni podaci poslovanja banke, te da ona objavi informacije o svojoj organizacionoj strukturi, zatim svoj rizični profil. Naime, neophodno je objavljivanje i drugih informacija koje prema regulativi nisu povjerljive ali su značajne jer pružaju sliku finansijskog stanja i poslovanja banaka.

Tabela 12 - Objava podataka i informacija

PODACI I INFORMACIJE KOJE JE BANKA DUŽNA DA OBJAVI odnose se na:
1. vlasničku strukturu i članove nadzornog odbora i uprave banke
2. politiku naknada
3. obuhvat primjene regulatornih zahtjeva, na pojedinačnoj ili na konsolidovanoj osnovi
4. strategiju, ciljeve i politike upravljanja rizicima banke
5. regulatorni kapital, zaštitne slojeve kapitala, kapitalne zahtjeve i adekvatnost regulatornog kapitala
6. stopu finansijske poluge
7. likvidnosne zahtjeve
8. izloženosti po osnovu vlasničkih ulaganja banke
9. kamatni rizik u bankarskoj knjizi
10. interni proces procjene adekvatnosti kapitala (ICAAP)
11. interni proces procjene adekvatnosti likvidnosti (ILAAP)
12. neopterećenu (nezaloženu) i opterećenu (založenu) imovinu banke
13. nekvalitetne i restrukturirane izloženosti i kolateral stečen preuzimanjem i provedbom izvršnog postupka

Izvor: Izrada autora (2023) na osnovu Odluke o objavljivanju podataka i informacija banke („Službene novine FBiH“, broj 39/21)

U Tabeli 12 prikazani su podaci i informacije za koje postoji obaveza banke da objavi. U slučaju da objavljeni podaci i informacije, prikazani u prethodno navedenoj tabeli, ne odražavaju cjelokupan rizični profil banke, banci se tad nameće obaveza objave i dodatnih materijalno značajnih informacija i podataka, koje nisu zaštićene ili povjerljive. Svrha toga se ogleda u tome da učesnicima na tržištu pruži cjelokupnu sliku rizičnog profila banke.

Naime, banka ima obavezu da internim aktom propiše i uredi kriterije za utvrđivanje podataka i informacija, te da tim aktom uredi način procjene adekvatnosti objavljenih podataka i informacija, te tačnosti istih. Internim aktom treba da se odredi u koje vrijeme i koliko često vršiti objavu, te se treba odrediti način na koji će se procijeniti da li objava daje sliku rizičnog profila banke učesnicima na finansijskom tržištu.

Međutim, bitno je istaći da ima i izuzetaka kada je riječ o obavezi objavljivanja, a to su podaci i informacije navedeni u Tabeli 12 ako nisu materijalno značajni što podrazumijeva da njihovo izostavljanje ili pogrešno prikazivanje ne utiče na procjenjivanje i odlučivanje lica koje koristi te podatke/informacije prilikom donošenja svojih odluka. Banke nisu dužne objaviti ni podatke i informacije čija bi javna objava mogla imati negativan uticaj na njihov konkurentski položaj ili koji bi mogli negativno da se odraze na sigurnost zaposlenih i članove uprave i nadzornog odbora, izuzev podataka u vezi sistema za interno upravljanje, odnosno podatke koji bi mogli negativno uticati na kapital i naknade.

Bilo koja informacija i podatak koji su zaštićeni i povjerljivi, odnosno koji predstavljaju bankarsku tajnu, banka može izostaviti prilikom objave, osim u slučaju kada je riječ o objavi u vezi regulatornog kapitala i politika naknada. Naime, one važe za zaštićene ukoliko bi njihovo objavljivanje dovelo do ugrožavanja konkurentskog položaja banke na tržištu, dok se povjerljivim smatraju u slučaju postojanja obaveza u odnosu na klijente i druge ugovorne stranke koje stvaraju obavezu banci da zaštiti povjerljivost.

Svi podaci i informacije koji su propisani adekvatnom Odlukom moraju se objaviti u tačno određenom dijelu službene internet stranice. Taj dio podrazumijeva ili početnu stranicu ili dio u okviru kojeg se objavljuju finansijski izvještaji sukladno računovodstvenim i revizorskim pravilima. To je banka dužna učiniti na način koji je lako uočljiv zainteresovanim učesnicima finansijskog tržišta. Te podatke i informacije, banka ima obavezu da objavi minimalno jedanput u godini, i to stanje na dan 31.12. prethodne godine najkasnije do 31.05. tekuće godine. Najmanje jednom godišnje, banke moraju procijeniti treba li podatke i informacije objavljivati češće. Uputstvom za objavljivanje podataka i informacija je određen način javne objave podataka i informacija propisanih Odlukom, sa pripadajućim sadržajem i opisima.

5.6.2. Izvještaji banke

Banke na području Federacije BiH, osim prema *Zakonu o bankama*, dužne su da obavještavaju Agenciju za bankarstvo FBiH i u skladu sa *Odlukom o obavezi banke o obavještavanju FBA*.

Zakonom o bankama, propisana je obaveza banci da vrši dostavu godišnjih finansijskih izvještaja Agenciji do 28. februara tekuće godine za prethodnu, te ih je zajedno sa revidiranim godišnjim finansijskim izvještajima dužna objaviti na internetskoj stranici. Kada je riječ o revizorskom izvještaju društva za reviziju, bitno je istaći da ga je banka dužna

dostaviti do 31. maja u tekućoj godini, a u skraćenom obliku ga je dužna u roku 15 dana od njegovog prijema, objaviti na svojoj internetskoj stranici te u okviru jednog ili više dnevnih listova koji su dostupni u čitavoj Bosni i Hercegovini.

Osim što je obaveza objaviti revidirane godišnje izvještaje, postoji i obaveza da se objave nerevidirani izvještaji i to polugodišnji. Podaci o članovima uprave i nadzornog odbora te informacije o svim dioničarima sa 5% ili više dionica sa pravom glasa, također je neophodno objaviti i učiniti dostupnim javnosti. Revidirani konsolidovani godišnji finansijski izvještaji te konsolidovani godišnji izvještaji za grupu su također predmet objave od strane banaka sa sjedištem u FBiH i to temeljem pravila i propisa kojima su uređeni računovodstvo i revizija.

Odlukom o obavezi banke o obavještavanju FBA su propisana pravila o rokovima, te način izvještavanja Agencije. Shodno navedenoj Odluci, banka obavještava o raznim informacijama koje se tiču održane skupštine i svih odluka koje su donesene; zatim koje se tiču svake planirane promjene kapitala od 10% ili više, te prestanka vršenja određenih aktivnosti banke. Osim o prethodno navedenim činjenicama, banke su dužne da obavještavaju o informacijama vezanim za dioničare i za lica koja su povezana sa bankom. Sastav grupe koju čine povezana lica banke, banka je također dužna da objavi, navodeći pri tome razlog povezanosti, te njihovo kvartalno učešće u regulatornom kapitalu iskazano procentualno.

Odlukom o izvještajima koje banka dostavlja FBA prema standardizovanom regulatornom izvještajnom okviru (COREP) nalaže se banci da dostavlja Agenciji izvještaje prema standardizovanom regulatornom izvještajnom okviru, te su ovom Odlukom propisani način i rokovi tog izvještavanja. Ti izvještaji tiču se: kapitalne adekvatnosti, kreditnog, operativnog i tržišnog rizika, rizika likvidnosti, stope za finansijsku polugu, te velikih izloženosti, a predaju se u obliku obrazaca. Navedenom Odlukom i Odlukama o izmjeni i dopunama te Odluke propisane su vrste Obrazaca (prikazani u Tabeli 13) za svaku navedenu kategoriju za koju se dostavlja izvještaj, a izvještaji se dostavljaju Agenciji u skladu sa uputstvima za popunjavanje izvještaja.

Izvještaji o kapitalnoj adekvatnosti, kreditnom, operativnom i tržišnom riziku, stopi za finansijsku polugu, te izvještaji o velikim izloženostima, dostavljaju se najkasnije krajem narednog mjeseca po isteku svakog kvartala, dok 31. januar tekuće godine predstavlja krajnji rok za dostavu izvještaja koji se tiču prehodne godine, a koji su pripremljeni koristeći preliminarne podatke. Izvještaje za rizik likvidnosti koji obuhvataju likvidnosnu pokrivenost, banke su dužne dostavljati Agenciji mjesečno, zaključno sa 10-tim tekućeg mjeseca a koji se tiču prethodnog mjeseca, a za izvještaje za rizik likvidnosti koji se odnose na RSF, ASF i NSFR, banka ima obavezu dostavljati kvartalno i to zaključno sa narednim mjesecom sa istekom kvartala za koji se izvještava. Sve prikazane izvještaje u Tabeli 13, koje usvaja nadzorni odbor banke, a koje banka mora da dostavlja samo elektronski putem informacionog sistema Agencije, a na izvještajni datum 31.12. i u papirnoj formi, moraju nadležna lica banaka potpisati, uz uslov da je jedan od potpisnika član uprave koji ima nadležnost za regulatorno izvještavanje.

Bitno je ukazati na činjenicu da kada su u pitanju izvještaji koji se dostavljaju na izvještajni datum, banka ima obavezu da uz te izvještaje dostavlja „Obrazac BFBIH-FBA“, koji predstavlja dokaz da je nadzorni odbor banke prihvatio izvještaje.

Tabela 13 - Izvještaji koje banka dostavlja Agenciji prema COREP-u

IZVJEŠTAJI
a) Izvještaji za ADEKVATNOST KAPITALA
1. Obrazac C 01.00 - Regulatorni kapital
2. Obrazac C 02.00 - Kapitalni zahtjevi
3. Obrazac C 03.00 - Stope kapitala i nivoi kapitala
4. Obrazac C 04.00 - Bilješke
b) Izvještaji za KREDITNI RIZIK
1. Obrazac C 07.00.a - Kreditni rizik
2. Obrazac C 07.00.b - Kreditni rizik druge ugovorne strane
3. Obrazac C 07.00.c - Kreditni rizik: Izloženosti osigurane nekretninama
4. Obrazac C 07.00.d - Kreditni rizik: Izloženosti u statusu neizmirenja obaveza
5. Obrazac C 11.00 - Rizik namirenja i slobodnih isporuka
c) Izvještaji za OPERATIVNI RIZIK
1. Obrazac C 16.00 - Operativni rizik
2. Obrazac C 17.00 - Operativni rizik: bruto gubici i povrati prema poslovnim linijama i vrsti događaja u prethodnoj godini
d) Izvještaji za TRŽIŠNI RIZIK
1. Obrazac C 18.00 - Tržišni rizik: Standardizovani pristup za rizik pozicije dužničkih vrijednosnih papira kojima se trguje
2. Obrazac C 21.00 - Tržišni rizik: Standardizovani pristup za rizik pozicije vlasničkih vrijednosnih papira kojima se trguje
3. Obrazac C 22.00 - Tržišni rizik: Standardizovani pristup za valutni rizik
4. Obrazac C 23.00 - Tržišni rizik: Standardizovani pristup za robni rizik
e) Izvještaj za STOPU FINANSIJSKE POLUGE
1. Obrazac C 47.00 - Izračun stope finansijske poluge
f) Izvještaji za VELIKE IZLOŽENOSTI
1. Obrazac C 26.00 - Ograničenja velikih izloženosti
2. Obrazac C 27.00 - Identifikacija druge ugovorne strane
3. Obrazac C 28.00 - Izloženosti u bankarskoj knjizi i knjizi trgovanja
4. Obrazac C 29.00 - Podaci o izloženostima prema pojedinačnim licima iz grupa povezanih lica
g) Izvještaji za RIZIK LIKVIDNOSTI
1. Obrazac C 72.00 - Likvidnosna pokrivenost: Likvidna imovina
2. Obrazac C 73.00 - Likvidnosna pokrivenost: Odlivi
3. Obrazac C 74.00 - Likvidnosna pokrivenost: Prilivi
4. Obrazac C 75.00 - Likvidnosna pokrivenost: Razmjena kolaterala
5. Obrazac C 76.00 - Likvidnosna pokrivenost: Izračuni
6. Obrazac C 80.00 – RSF: Potrebno stabilno finansiranje
7. Obrazac C 81.00 – ASF: Raspoloživo stabilno finansiranje
8. Obrazac C 84.00 – NSFR: Koeficijent neto stabilnog izvora finansiranja

Izvor: izrada autora (2023) na osnovu relevantnih Odluka i izmjena i dopuna Odluka za izvještavanje prema COREP-u

Odlukom o izvještajima koje banka dostavlja FBA u nadzorne i statističke svrhe nalaže se banci da Agenciji dostavlja izvještaje u svrhu nadzora nad poslovanjem, te za svrhe statističko-informativne prirode. Ovom Odlukom se propisuju vrste tih izvještaja, način i rokovi izvještavanja.

Nadzor nad poslovanjem se vrši kako bi se efikasno spovala supervizija na temelju propisa kojima je regulisan rad i aktivnosti nadzora. Izvještavanje u statističko-informativne svrhe se vrši kako bi se spovele potrebne propisane nadležnosti, a čiji je cilj provođenje mjera i aktivnosti kako bi se očuvala i jačala stabilnost sistema banaka, te s ciljem kooperacije između domaćih ali i međunarodnih institucija. Cilj uključuje i saradnju sa institucijama i tijelima čija je svrha poslovanja supervizija, a cilj obuhvata i restrukturiranje, kao i izvještavanje o poslovnim aktivnostima i analizu stanja sistema banaka u Federaciji BiH.

Izvještaji koji su propisani prethodno navedenom Odlukom tiču se nadzornih i statističkih izvještaja o: segmentima poslovnih aktivnosti i izloženostima rizicima; mjenjačkim poslovima; platnim transakcijama te kupoprodaji plasmana banke; sprečavanju aktivnosti vezanih za pranje novca i vezanih za finansiranje terorizma; upravljanju sistema za eksternalizaciju i informacionim sistemima.

Prema *Odluci o upravljanju eksternalizacijom u banci* („Službene novine FBiH“, broj 75/22), pod eksternalizacijom se podrazumijeva da određene aktivnosti koje bi banka sama obavila, ugovorno povjeri da ih obavljaju pružaoci usluga.

U članu 2. u Odluci koja se odnosi na izvještaje za nadzorne i statističke svrhe navedene su sve vrste izvještaja o nadzoru poslovanja svake banke, koji su neophodni za statistiku i za analizu i izvještavanje o stanju bankarskog sistema u Federaciji BiH. Ti izvještaji su prikazani u Tabeli 14 u ovom završnom radu. Sve prikazane izvještaje u navedenoj tabeli, koje je banka dužna da dostavlja samo elektronski putem informacionog sistema Agencije, a na izvještajni datum 31.12. i u papirnoj formi, moraju nadležna lica banke da potpišu, uz uslov da je jedan od potpisnika član uprave nadležan za regulatorno izvještavanje. Kvartalne i godišnje nadzorne i statističke izvještaje usvaja nadzorni odbor banke.

I kod ovih vrsta izvještaja treba ukazati na činjenicu da kada su u pitanju izvještaji koji se dostavljaju na izvještajni datum 31.12., banka ima obavezu da uz te izvještaje dostavlja „Obrazac BFBIH-FBA“, koji kao što je već navedeno u prethodnom dijelu rada, predstavlja dokaz da je nadzorni odbor prihvatio izvještaje.

Bitno je istaći da na osnovu dostavljenih izvještaja, Agencija sastavlja *Informaciju o subjektima bankarskog sistema Federacije BiH* na relevantni datum, koja daje prikaz stanja bankarskog sistema, uključujući bankarski sektor.

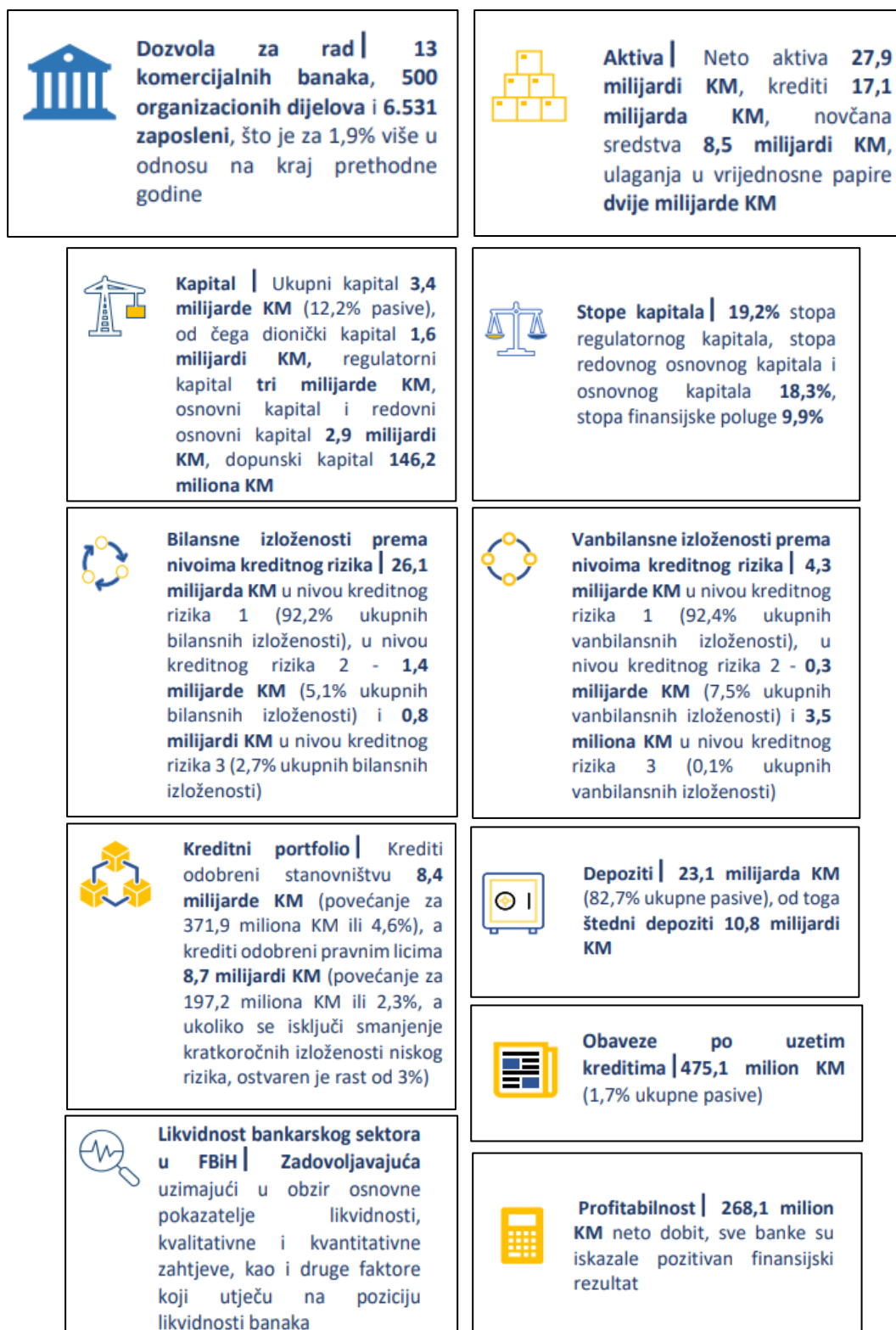
Tabela 14 - Nadzorni i statistički izvještaji koje banka dostavlja Agenciji

NADZORNI I STATISTIČKI IZVJEŠTAJI	
1.	Obrazac BA 40.00 – Bilans stanja - Izvještaj o finansijskom položaju na kraju perioda
2.	Obrazac BA 41.00 – Gotovina, gotovinski ekvivalenti i obavezna rezerva kod CBBiH
3.	Obrazac BA 42.00 – Potraživanja po kreditima i finansijskim najmovima
4.	Obrazac BA 43.00 – Krediti stanovništva po namjeni
5.	Obrazac BA 44.00 – Valutna struktura kredita
6.	Obrazac BA 45.00 – Struktura depozita
7.	Obrazac BA 46.00 – Struktura depozita stanovništva
8.	Obrazac BA 47.00 – Statistički podaci
9.	Obrazac BA 48.00 – Vanbilans
10.	Obrazac BA 70.00 – Bilans uspjeha - Izvještaj o ukupnom rezultatu za period
11.	Obrazac BA 71.00 – Struktura kamatnih prihoda i rashoda po sektorima
12.	Obrazac BA 72.00 – Struktura prihoda i rashoda od naknada i provizija
13.	Obrazac BA 60.00 – Ročna usklađenost finansijske imovine i finansijskih obaveza do 180 dana
14.	Obrazac BA 61.00 – Ročna usklađenost finansijske imovine i finansijskih obaveza
15.	Obrazac BA 62.00 – Izvještaj o deviznoj poziciji banke
16.	Obrazac DMG – Depoziti od „majke“ i članica grupacije
17.	Obrazac KMG – Krediti od „majke“ i članica grupacije
18.	Obrazac AP-UK – Obaveze po uzetim kreditima
19.	Obrazac AP-NSD – Novčana sredstva i depoziti kod drugih banaka
20.	Obrazac SD-HSK – Subordinisani dug i hibridne stavke kapitala
21.	Obrazac VP – Vrijednosni papiri
22.	Obrazac NZK - Nenamjenski i zamjenski krediti
23.	Obrazac DL – Dnevna likvidnost i međubankarske pozajmice
24.	Obrazac BA 63.00 – Mjesečni izvještaj o ponderisanim nominalnim i efektivnim kamatnim stopama po kreditima
25.	Obrazac BA 64.00 – Mjesečni izvještaj o ponderisanim nominalnim i efektivnim kamatnim stopama po depozitima
26.	Obrazac BA 65.00 – Mjesečni izvještaj o ponderisanim nominalnim i efektivnim kamatnim stopama po kreditima - prekoračenja po računima i po depozitima po viđenju
27.	Obrazac BA 01.00 – Promjena ekonomske vrijednosti bankarske knjige za pozicije sa fiksnom kamatnom stopom
28.	Obrazac BA 02.00 – Promjena ekonomske vrijed. bankarske knjige za pozicije sa promjenjivom kamatnom stopom
29.	Obrazac BA 03.00 – Promjena ekonomske vrijednosti bankarske knjige za pozicije sa kamatnim stopama koje su promjenjive na osnovu odluke organa banke, u skladu sa propisima
30.	Obrazac BA 04.00 – Ukupna ponderisana pozicija
31.	Obrazac BA 05.00 – Utjecaj kamatnog rizika u bankarskoj knjizi na neto kamatni prihod
32.	Obrazac BA 30.00 – Knjiga trgovanja - dnevna stanja
33.	Obrazac BA 31.00 – Detaljni izvještaj o poslovima knjige trgovanja
34.	Obrazac BA 80.00 – Podaci o dioničkom kapitalu
35.	Obrazac BA 81.00 – Struktura dioničkog kapitala prema tipu vlasništva
36.	Obrazac BA 82.00.a – Struktura stranog dioničkog kapitala: prema zemlji porijekla dioničara
37.	Obrazac BA 82.00.b – Struktura stranog dioničkog kapitala: prema zemlji porijekla krajnjeg vlasnika
38.	Obrazac BA 83.00.a – Lista 15 najvećih dioničara/grupe dioničara
39.	Obrazac BA 83.00.b – Lista 15 najvećih dioničara/grupe dioničara: podaci o pojedinačnim licima iz grupe dioničara
40.	Obrazac BA 84.00 – Finansijska imovina
41.	Obrazac BA 85.00 – Vanbilansne izloženosti
42.	Obrazac BA 86.00 – Sektorska struktura kredita prema NACE šifarniku djelatnosti
43.	Obrazac BA 87.00 – Kretanje kredita u nivou kreditnog rizika 3
44.	Obrazac BA 88.00.a – Kretanje računovodstvenog otpisa
45.	Obrazac BA 88.00.b – Trajni otpis
46.	Obrazac BA 89.00 – Stanje i kretanje očekivanih kreditnih gubitaka za finans. imovinu po amortizovanom trošku
47.	Obrazac BA 90.00 – Podaci o kolateralima
48.	Obrazac BA 06.00– Bilansna i vanbilansna potraživanja od Vlade BiH, Vlade FBiH, Vlade RS, Vlade Brčko Distrikta
49.	Obrazac BA 07.00 – Petnaest najvećih dužnika po osnovu kreditno garancijskih poslova
50.	Obrazac BA 08.00 – Petnaest najvećih izvora sredstava
51.	Obrazac BA 20.00 – Kvalifikaciona struktura zaposlenih

Izvor: izrada autora (2023) na osnovu na osnovu relevantnih Odluka i izmjena i dopuna Odluka za izvještavanje u nadzorne i statističke svrhe

5.7. Analiza bankarskog sektora u Federaciji BiH

5.7.1. Analiza poslovanja za bankarski sektor u Federaciji BiH

Izvor: Informacija o subjektima bankarskog sistema Federacije BiH sa stanjem na dan 30.06.2023. godine (Sarajevo, septembar 2023.)

Agencija za bankarstvo FBiH, na svojoj službenoj stranici, u okviru odjeljka Publikacije – Subjenti bankarskog sistema Federacije Bosne i Hercegovine, objavljuje kvartalno Informacije koje se tiču subjekata sistema banaka na teritoriji FBiH. U okviru *Informacije o subjektima bankarskog sistema Federacije BiH sa stanjem na dan 30.06.2023. godine*, u nastavku rada *Informacija*, iskazani su gore navedeni podaci u vezi bankarskog sektora u FBiH. Navedena *Informacija* sastavljena je na način da su se koristili izvještajni podaci i informacije dostavljene od strane subjekata bankarskog sistema, pri čemu isti služe za redovni nadzor tih subjekata. Ova *Informacija* bit će predmet ovog poglavlja rada, pri čemu, kada se kaže referentni/posmatrani datum smatra se 30.06.2023. godine, a posmatrano područje je bankarski sektor FBiH, dok uporedni period predstavlja 2022. godina (informacije na kraju 2022. godine). U nastavku rada, sve navedene informacije i podaci ticat će navedenog područja na navedeni referentni datum.

Na posmatrani datum u FBiH, 13 komercijalnih banaka ima dozvolu za poslovanje, te je svaka banka članica Agencije za osiguranje depozita Bosne i Hercegovine. Poredeći te podatke i podatke koji se tiču kraja 2022. godine, uočava se da je broj banaka ostao nepromijenjen. Kada je riječ o ukupnom kapitalu na posmatranom području na referentni datum, navodi se da je povećan za 162,1 milion KM ili 5% u odnosu na uporedni period, te iznosi 3,4 miliona KM. Do navedenog povećanja najviše je došlo zbog toga što je povećan tekući finansijski rezultat, zatim po osnovu dokapitalizacije te zbog porasta fer vrijednosti za imovinu i nekretnine, uzimajući u obzir i smanjenja po osnovu isplate dividende.

Vrijednost ukupne neto aktive na posmatrani datum je 27,9 milijardi KM i u odnosu na uporedni period veća je za 726,2 miliona KM (2,7%). Struktura aktive je takva da neto kreditima pripada najveće učešće i to 57,8%, a potom slijedi učešće novčanih sredstava sa 30,4% i vrijednosnih papira sa 7,2%, dok su u pasivi depoziti (82,7%) i kapital (12,2%). Podaci iz *Informacije* pokazuju da je u odnosu na 2022. godinu zabilježeno da su porasla novčana sredstva, krediti, poslovni prostor i ostala fiksna aktiva, ostala aktiva, depoziti i ukupni kapital, a da je s druge strane evidentirano smanjenje plasmana drugim bankama, te da je smanjeno ulaganje u vrijednosne papire. Osim toga, smanjile su se i obaveze u vezi uzetih kredita te ostale obaveze.

Depoziti, kao najznačajniji izvori finansiranja banaka dosegli su 23,1 milijarde KM, te su u poređenju sa uporednim periodom veći za 643,7 miliona KM (2,9%). Sa posmatranog datuma učešće depozita, uvećalo se za 0,2 procentna poena s obzirom na uporedni period i iznosilo je 82,7%, a kada je riječ o kreditnim obavezama, njihovo učešće je smanjeno za 0,2 procenta i iznosilo je 1,7%.

Iznos ukupnog kapitala bankarskog sektora u FBiH je 3,4 milijarde KM na posmatrani datum i u poređenju sa uporednim periodom, došlo je do povećanja istog za 162,1 milion KM (za 5%). S tim u vezi, regulatorni kapital banaka u FBiH iznosi 3 milijarde KM, a iznos osnovnog kapitala i redovnog osnovnog kapitala je 2,9 milijardi KM, a dopunskog kapitala 146,2 miliona KM. Posmatrajući ove podatke u odnosu na 2022. godinu, može se reći da je došlo do povećanja svake kategorije kapitala. U okviru strukture za regulatorni kapital,

učešće osnovnog kapitala je 95,2% (95,1% na kraju 2022.godine), dok je učešće dopunskog kapitala 4,8% (4,9% na kraju 2022. godine).

5.7.2. Rizici bankarskog sektora Federacije BiH

Ukupan iznos izloženosti riziku sektora banaka u Federaciji BiH, podrazumijeva sumu izloženosti koja je ponderisana rizicima i to kreditnim, operativnim, tržišnim, rizikom namirenja te rizikom velikih izloženosti koji nastaju zbog pozicija knjige trgovanja, iznosi 15,8 milijardi KM na referentni datum.

U posmatranom periodu (01.01.-30.06.2023.), u poređenju sa uporednim periodom, izloženost koja je ponderisana kreditnim rizikom je povećana za 637,1 milion KM, izloženost koja je ponderisana tržišnim rizikom za 43,8 miliona KM, a izloženost koja se tiče operativnog rizika povećana je za 55,8 miliona KM.

Naime, rizik pod čijim su uticajem banke najviše je kreditni rizik. U okviru bankarskog sektora FBiH, on predstavlja dominantni rizik čije učešće iznosi 91,6%, a posmatrajući uporedni period, kada govorimo o učešću ovog rizika u strukturi ukupne izloženosti, on je smanjen za 0,3 procentna poena, dok se za isti procentni poen povećalo učešće izloženosti tržišnom riziku. Kada je riječ o učešću izloženosti operativnom riziku, možemo istaći da je u odnosu na 2022. godinu ostalo nepromijenjeno.

5.7.2.1. Kreditni rizik

Kreditni rizik važi za preovladavajući rizik bosansko-hercegovačkog bankarskog sektora. Obzirom da je kreditni rizik najdominantniji, Agencija je *Odlukom o upravljanju kreditnim rizikom i utvrđivanju kreditnih gubitaka* propisala standarde njegovog upravljanja. Ovom Odlukom definisan je i način na koji će se izvršiti raspoređivanje izloženosti u pripadajući nivo za kreditni rizik, a koji podrazumijeva da se sve izloženosti klasificiraju u 3 nivoa i to: nivo kreditnog rizika 1, 2 i 3, pri čemu prvi predstavlja nizak, drugi povećan nivo ovog rizika, dok se treći odnosi na izloženost koja ima status neizmirenje obaveza. Prethodno navedenom *Odlukom*, definisan je i način utvrđivanja očekivanog kreditnog gubitka (ECL-a), te vrste prihvatljivih kolaterala i ostalo.

Globalna ekonomska nestabilnost i rast inflacije, koji su praćeni rastom kamatnih stopa potakli su Agenciju da donese *Odluku o privremenim mjerama za ublažavanja rizika rasta kamatnih stopa* u septembru 2022. godine, te da istu dopuni u aprilu naredne godine, a cilj je da se pravovremeno i adekvatno upravlja kreditnim rizikom, te da se zaštite korisnici finansijskih usluga. Shodno tome, ovom *Odlukom* se projicira povećanje koje se odnosi na minimalne stope za koje postoji obaveza banaka da ih primjenjuju za očekivani kreditni gubitak (ECL) kada značajno porastu kamatne stope.

Zaštiti korisnike finansijske usluge znači da kamatne stope od strane banaka neće biti povećane preko nivoa koji važi za značajan, onda kada procijene da će se tim većim kamatnim stopama dovesti u pitanje kreditna sposobnost tih klijenata. Cilj donošenja prethodno navedene *Odluke* o kamatnim stopama, jeste i da pozitivno djeluju na kvalitet kreditnog porfolija banaka, te da doprinese postizanju makroekonomske ravnoteže. Također, cilj te *Odluke* je stimulirati banke da pronađu adekvatne načine da zadrže kamatne stope u okviru razumnih nivoa kako bi se uspješno mogao izbjeći bilo koji negativan efekt na stanovništvo i privredu.

5.7.2.2. Rizik kapitala

Rizik kapitala podrazumijeva kapitalnu adekvatnost. Kada je riječ o adekvatnosti kapitala bankarskog sektora FBiH, treba istaći da je posljednjih nekoliko godina, ona održavana kontinuirano preko 15%, a to predstavlja zadovoljavajuću kapitaliziranost.

Tabela 15 - Pokazatelji kapitalne adekvatnosti

	STOPE KAPITALA	% i iznos viška ili manjka od propisanog minimuma		
		31.12.2021.	31.12.2022.	30.06.2023.
1.	Stopa redovnog osnovnog kapitala	18,9%	18,4%	18,3%
2.	Višak(+)/manjak(-) redovnog osnovnog kapitala	1.757.430	1.763.723	1.825.287
3.	Stopa osnovnog kapitala	18,9%	18,4%	18,3%
4.	Višak(+)/manjak(-) osnovnog kapitala	1.431.916	1.424.078	1.469.069
5.	Stopa regulatornog kapitala	19,7%	19,4%	19,2%
6.	Višak(+)/manjak(-) regulatornog kapitala	1.116.816	1.115.126	1.140.286

Izvor: Informacija o subjektima bankarskog sistema Federacije BiH sa stanjem na dan 30.06.2023. godine (Sarajevo, septembar 2023.)

Naime, uzimajući u obzir regulatorne propise vezane za stope kapitala za banke u FBiH, te statističke podatke Agencije, prikazane u Tabeli 15, možemo reći da banke u FBiH ispunjavaju propisane stope kapitala.

Stopa regulatornog kapitala na posmatrani datum iznosi 19,2%, tako da možemo zaključiti da je znatno veća u poređenju sa zakonskim propisanim minimumom koji iznosi 12%. Kapitalni zahtjev u vezi stope za redovni osnovni kapital je 6,75%, dok je za stopu osnovnog kapitala 9%. Kada je riječ o ostvarenoj stopi za redovni osnovni kapital i redovni kapital, ona je iznosila na referentni datum 18,3%, tako da možemo zaključiti da su sve ove stope značajno iznad zakonom propisanih zahtjeva.

5.7.2.3. Rizik likvidnosti

Rizik likvidnosti pripada grupi rizika sa najvećim brojem kvantitativnih pokazatelja, a najznačajniji su: LCR i NSFR, te ročna usklađenost finansijskih obaveza i imovine. Posmatrajući dostupne statističke podatke u vezi likvidnosti, možemo reći da je ona za posmatrani period u Federaciji BiH na zadovoljavajućem nivou, i to nakon uzimanja u obzir osnovnih pokazatelja likvidnosti, kvalitativnih i kvantitativnih zahtjeva te drugih faktora koji na nju utiču. Naime, među najvažnije i najsloženije aspekte poslovanja banaka ubraja se upravljanje likvidnosnim rizikom zajedno sa kreditnim.

Na referentni datum gledajući bankarski sektor Federacije BiH, 228% iznosi LCR, što je znatno više u poređenju sa zakonskim minimumom. Svaka banka na teritoriji FBiH ispunjava zahtjev vezan za LCR. Zaštitni sloj likvidnosti iznosi 6,1 milijardu KM, a u njegovoj strukturi jedino učešće pripada likvidnoj imovini prvog nivoa i to: 41% se odnosi na vrijednost iznad obavezne rezerve koju održavaju banke u Centralnoj banci BiH; 22,7% se odnosi na gotovinu; 19,7% na imovinu koja pripada centralnim vladama, te 16,2% se odnosi na imovinu koja pripada regionalnim vladama.

Kada se računaju neto likvidni odlivi na posmatrani datum, na osnovu statističkih podataka može se reći da su kod 10 banaka ukupni prilivi oduzeti od ukupnih odliva, dok je za 3 banke karakteristična ograničenost priznavanja, što podrazumijeva da se likvidni prilivi priznaju na 75% likvidnih odliva. U strukturi odliva koji su na posmatrani datum, prije nego se primijenila stopa odliva, iznosili 26 milijarde KM, najviše su zastupljeni odlivi za depozite stanovništvu, nakon toga slijede depoziti drugih klijenata, pa drugi proizvodi i usluge. Struktura ukupnih priliva, koji su na posmatrani datum iznosili 3,3 milijarde KM je takva da najveći dio pripada novčanim potraživanjima koje banke imaju od finansijskih klijenata (na njih primjenjena stopa priliva 100%), a potom slijedi učešće priliva od bilo kojeg finansijskog derivata (na njih primjenjena stopa priliva 100%), te potraživanja od nefinansijskih klijenata (primjenjena stopa priliva na njih je od 50%).

Odlukom koja se tiče upravljanja likvidnosti, propisuje se obaveza bankama da moraju da stalno održavaju minimalnu stopu NSFR-a kako bi smanjile rizik finansiranja tokom dužeg vremenskog perioda. NSFR na nivou FBiH sa 30.06.2023. iznosi 159%. Kao što možemo zaključiti, znatno je viši u poređenju sa propisanom regulacijom. Zahtjeve u pogledu ovog koeficijenta ispunjavaju sve banke na teritoriji FBiH.

Jako bitan segment za analizu likvidnosti tiče se i ročne usklađenosti. Naime, u vezi s tim, jako bitno je vremenski uskladiti preostalo dospijeće za finansijsku imovinu i obaveze, pri čemu je ta vremenska linija kreirana za period od 180 dana. Kada je uvedena obaveza koja se tiče kontinuiranosti održavanja propisanog minimalnog NSFR-a, tada je prestala obaveza da banke ispunjavaju ročnu usklađenost koja se odnosi na preostale rokove do dospijeca koji su ugovoreni za finansijsku imovinu i obaveze. Međutim, uprkos tome, neophodno je da banke kontinuirano prate i vrše kontrolu ročne usklađenosti izvora i plasmana.

5.7.2.4. Devizni rizik

Banke, u skladu sa regulatornim zahtjevima prate tržišni rizik putem valutnog (deviznog) rizika. Devizni rizik predstavlja rizik prouzrokovan promjenom deviznih kurseva, a koji nastaje i zbog toga što nije usklađen nivo za aktivu, pasivu i vanbilansne stavke u istoj valuti i to predstavlja individualnu deviznu poziciju. Ukoliko se neusklađenost tih nivoa veže za sve valute u kojima banka posluje onda je riječ o ukupnoj deviznoj poziciji.

Odluka o upravljanju deviznim rizikom banke, definiše kako se izračunava devizna pozicija, te propisuje pravila o najvećoj dopuštenoj izloženosti ovom riziku koja predstavlja ograničenje otvorene individualne i ukupne devizne pozicije, izračunate prema prizatom kapitalu. Ograničenja deviznog rizika za sljedeće devizne pozicije su:

- individualna devizna pozicija preko-noći banke, izuzev u eurima – maksimalno 20%
- individualna devizna pozicija preko-noći banke u eurima - maksimalno 40%
- devizna pozicija banke - maksimalno 40%.

Ukoliko posmatramo izloženost banaka i bankarskog sektora deviznom riziku možemo zaključiti da je na referentni datum bila unutar propisanih granica. Naime, posmatrajući sektor možemo reći da riječ o iskazanoj dugoj deviznoj poziciji od 3,3% u odnosu na ukupni priznati kapital, a ukoliko uzmemo u obzir propisano ograničenje, vidimo da je ta pozicija za 36,7 procentnih poena manja od one koja je dozvoljena. Kada je riječ o individualnoj poziciji za euro, možemo reći da je 3,2% što je također manje od dozvoljene i to za 36,8% procentnih poena, pri čemu je bitno istaći da je aktiva veća od obaveza što predstavlja dugu poziciju.

5.7.2.5. Kamatni rizik

Odluka o upravljanju kamatnim rizikom u bankarskoj knjizi reguliše ovaj rizik, koji u suštini podrazumijeva rizik da nastanu negativni efekti koji će dovesti do promjene finansijskog rezultata i kapitala banke zbog stavki u bankarskoj knjizi, pri promjeni kamatnih stopa. Ovom Odlukom su propisana pravila uspostavljanja sistema za upravljanje ovim rizikom, izvori ovog rizika u okviru bankarske knjige, te načini obračuna koji se koriste kada se promijeni ekonomska vrijednost koja proističe iz te knjige, te kvartalno izvještavanje Agencije.

Naime, bitno je promjenu ekonomske vrijednosti bankarske knjige staviti u odnos sa regulatornim kapitalom i isti pratiti obzirom da postoji propisano ograničenje za ovaj odnos koje podrazumijeva da nivo istog nije veći od 20%. Ekonomska vrijednost bankarske knjige predstavlja zbir stavki u valutama: konvertibilna marka, euro, američki dolar, te u ostalim valutama. Izvještavanje o izloženosti prema ovoj vrsti rizika podrazumijeva obavezu banke da se prilikom izračuna ponderisane vrijednosti, koristi jednostavnim izračunom tokom procjene ekonomske vrijednosti bankarske knjige. Uzimajući u obzir navedeno, pri tom

izračunu banka se koristi standardnim kamatnim šokom koji ima 200 baznih poena i isti primjenjuje na stavke u bankarskoj knjizi pojedinačno uzimajući u obzir sve značajne valute, i ukupno prema svim ostalim valutama. Banka je dužna da obuhvati sve stavke u knjizi na koje promjena kamatne stope ima uticaja.

Kada je riječ o stopi promjene ekonomske vrijednosti stavki u bankarskoj knjizi i regulatornom kapitalu, na osnovu dostupnih podataka, možemo reći da je na posmatrani datum 8,2%, te ne prelazi propisano ograničenje. U slučaju kada je vrijednost ovog pokazatelja manja od zakonski regulisanog, to pokazuje koliki period banci stoji na raspolaganju da pregovara u vezi kamatnih stopa za aktivu. U okviru bankarskog sektora u FBiH vidimo da je to znatno ispod ograničenja, što ukazuje da je riječ o dužem periodu koji stoji banci na raspolaganju.

5.7.2.6. Rizik prekomjerene finansijske poluge

Regulatorni kapital i ukupna izloženost banke stavljeni u odnos, te izraženi procentualno, predstavljaju stopu finansijske poluge. Ova stopa se izračunava u skladu sa Odlukom koja definiše kapital i kapitalne mjere, prema kojoj banka ima obavezu istu održavati na nivou od minimalno 6%. Iz tog ograničenja proizlazi pokazatelj koji se koristi da se izmjeri navedena stopa, a čiji rezultat omogućuje banci da ocijeni značajnost rizika prekomjerene finansijske poluge. Demirović, Isaković-Kaplan, Pirić (2022) navode da u slučaju da je pokazatelj blizu propisane granice, tad će se ovaj rizik ocijeniti i smatrati značajnim, iz razloga što on može biti ograničavajući faktor planiranog rasta kreditno – garancijskog potencijala.

Stopa finansijske poluge za bankarski sektor u Federaciji BiH na referentni datum je 9,9%, što je zadovoljavajuće, a za 0,1 procentni poen je veća u odnosu na 2022. godinu kada je iznosila 9,8%.

5.7.2.7. Rizik profitabilnosti

Na profitabilnost banaka u FBiH najveći uticaj ima kvaliteta aktive, a prisutan je uticaj i ostalih faktora poput: ostalih rizika, diverzificiranosti i troškova izvora finansiranja; troškovne efikasnosti; eksternih faktora (obilježja regulacije, finansijski sistem i njegov razvoj, industrijske koncentracije) i eksternih makroekonomskih faktora (inflacija, stopa zaposlenosti i nezaposlenosti, ekonomski razvoj i rast, kretanje plata, kamatne stope na tržištu).

Ukupni prihodi, prema podacima iz *Informacije*, iznosili su 739,4 miliona KM, dok su ukupni rashodi iznosili 462,9 miliona KM. Kad je riječ o strukturi ukupnih prihoda, prema izvještajnim podacima, može se zaključiti da najveće učešće od 57,9% pripada prihodima od kamata i sličnim prihodima, dok je 42,1% učešće operativnih prihoda. Nekamatni rashodi dominiraju strukturom ukupnih rashoda sa čak 90,8% učešća, dok ostatak od 9,2% otpada na rashode od kamata i slične rashode.

6. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE

6.1. Metodologija istraživanja

Metodologija ovog empirijskog istraživanja uključuje korištenje anketnog upitnika, koji predstavlja osnovni instrument korišten prilikom prikupljanja podataka. Shodno tome, istraživački dio rada se bazira na podacima koji su prikupljeni putem online ankete, koja se sprovodila u web formatu - Google Forms. Prilikom prikupljanja podataka, ispitanicima je naglašeno da će anketa biti anonimna. Direktan pristup prikupljanja podataka je korišten, što podrazumijeva da je upitnik distribuiran izravno putem različitih sredstava komunikacije.

Cilj anketnog upitnika jeste prikupljanje informacija o stavovima zaposlenika banaka vezanim za uticaj implementacije Basel III standarda. Anketni upitnik se sastoji od pitanja općeg dijela, te pitanja koja su vezane za datu tematiku. Naime, on je koncipiran na način da prvi dio obuhvata opća pitanja o banci, poput naziva banke, zatim pitanja o spolu, dobi, stručnom obrazovanju ispitanika, te radnom iskustvu i poziciji na kojoj ispitanik radi u banci, dok drugi dio obuhvata pitanja koja se odnose na implementaciju Basela III. Tačnije, u drugom dijelu ankete postavljene su tvrdnje ispitanicima koje smo izvukli iz 5 hipoteza, a koje se odnose na uticaj implementacije Basel III standarda na upravljanje rizicima u bankama, na kapital i likvidnost, na superviziju i finansijsko izvještavanje banaka. Kroz ovo istraživanje, nastojali smo kroz hipoteze obuhvatiti sva tri stuba Basela III, te prikazati uticaj primjene standarda novog Baselskog sporazuma na iste. Naime, drugi dio anketnog upitnika se sastoji od pet pitanja u okviru kojih su postavljene po četiri tvrdnje, ukupno 20 tvrdnji, za koje ispitanici trebaju dati svoje mišljenje.

Prilikom našeg istraživanja, veliki dio našeg upitnika se bazirao na pitanjima koja su bila koncipirana na način da se odgovori prikupljaju na Likertovoj skali, koja predstavlja jedan od najpouzdanijih načina za prikupljanje i mjerenje mišljenja i percepcija ispitanika. Naime, Likertova skala omogućava pojedincu da izrazi koliko se slaže ili pak ne slaže sa određenom tvrdnjom. Ova skala, poznata je kao skala od pet tačaka, obzirom da nudi pet mogućih odgovora na tvrdnju/pitanje koji ispitanicima pružaju mogućnost da izraze svoju pozitivnu ili negativnu snagu slaganja. Opcije odgovora uključuju dva ekstrema, dva srednja i jedno neutralno mišljenje.

Prilikom istraživanja ključno je bilo osigurati da su podaci potpuni tokom faze prikupljanja, te da se prikupljaju zakonito i etički. Obzirom na činjenicu da je proces anketiranja bio anonimn, a odgovori su bili dobrovoljni, neophodno je zbog toga razmotriti i mogućnost pristrasnosti tokom odgovaranja na pitanja iz anketnog upitnika, pa se shodno navedenom ovaj aspekt istraživanja može smatrati kao jedno od ograničenja, iako bi generalno, nuđenje anonimnosti na upitnicima trebalo da dodatno smanji društveni pritisak, a samim tim i pristrasnost. Dakle, podaci koji su korišteni tokom ovog istraživanja su anonimni odgovori ispitanika i kao takvi se ne mogu zasebno provjeravati.

6.2. Dizajn istraživanja

Analiza istraživanja zasnovana je na definisanim istraživačkim pitanjima i hipotezama rada, te je izvršena u skladu sa prikupljenim podacima. Naime, riječ je o analizi uticaja implementacije Basel III standarda na računovodstvo i finansijsko izvještavanje banaka na teritoriji Federacije BiH. Ispitano je na koji način implementacija propisa i standarda Basela III utiče na kapital, likvidnost, upravljanje rizicima u bankama, superviziju banaka, te na finansijsko izvještavanje banaka.

6.2.1. Zavisne i nezavisne varijable

Nezavisna varijabla u ovom istraživanju je implementacija standarda Basela III. Zavisne varijable istraživanja su kapital, likvidnost, upravljanje rizicima, supervizija i finansijsko izvještavanje banaka. Za potrebe analize prikupljenih podataka, koristili smo studentovu t distribuciju, mali uzorak – banke sa sjedištem u Federaciji BiH. Podaci prikupljeni kroz kvantitativno istraživanje analizirani su primjenom statističkog programa SPSS (Statistical Package of Social Sciences), koji predstavlja program za obradu podataka koji spada u najčešće korištene programe danas.

Implementacija Basel III regulative može dovesti do značajnih promjena u oblasti kapitala i likvidnosti, obzirom da novi propisi sa sobom donose brojne izmjene, te uvođenje novih parametara u okviru navedenih oblasti. Shodno navedenom, kapital i likvidnost su svrstane kao dvije zavisne varijable.

Obzirom na brojnost rizika kojima je izložen bankarski sektor, svaka banka ima cilj da uspješno upravlja rizicima kojima je izložena. Naime, nema načina koji će uticaj rizika svesti na „nulu“ i banka ne može zasigurno da tvrdi da rizik ne postoji, ali postoje načini kojima će što efikasnije upravljati svim vrstama rizika, te će nastojati ublažiti njihov uticaj. Implementacija standarda Basela III može doprinijeti boljem upravljanju rizicima u bankama iz razloga što samo razumijevanje i primjena novih standarda mogu voditi ka efikasnijem definisanju strategije koja je neophodna za adekvatno preuzimanje i upravljanje rizicima. Iz tog razloga, upravljanje rizicima je odabrana kao jedna od zavisnih varijabli.

Implementacija Basel III standarda također može djelovati na superviziju banaka, kao i poboljšati nadzor nad poslovanjem banaka kako bi se očuvalo povjerenje u bankarski sistem, te kako bi se očuvala njegova stabilnost i sigurnost, što je razlog zašto je supervizija banaka odabrana kao jedna od zavisnih varijabli ovog istraživanja.

Primjena propisa Basel III standarda se može odraziti i na finansijsko izvještavanje banaka. Naime, može se povećati transparentnost poslovanja banke kroz pružanje raznih informacija i podataka banaka, što dovodi do većeg povjerenja klijenata, a primjena adekvatnog izvještavanja može uticati i na jačanje tržišne discipline. Iz tog razloga, finansijsko izvještavanje je svrstano kao jedna od zavisnih varijabli istraživanja.

6.2.2. Definisanje i testiranje hipoteze

Testiranje hipoteze predstavlja oblik statističkog zaključivanja koji koristi podatke iz uzorka kako bi došao do zaključka o parametru populacije ili distribuciji vjerovatnoće populacije. Naime, privremena pretpostavka o parametru ili distribuciji se naziva nultom hipotezom (H_0). Definiše se i alternativna hipoteza (H_a) koja je suprotna od onoga što je navedeno u nultoj hipotezi. Nulta hipoteza ukazuje na to da ne postoji veza između dvije varijable koje se proučavaju, tj. da jedna varijabla ne utiče na drugu. U ovoj hipotezi se navodi da su rezultati slučajni i da nisu značajni u smislu podrške teoriji koja se istražuje. Alternativna hipoteza predstavlja onu hipotezu u koju se vjeruje ako se zaključi da je nulta hipoteza neistinita. Alternativna hipoteza ukazuje da je nezavisna varijabla uticala na zavisnu varijablu, a rezultati su značajni u smislu podrške ideji koja se istražuje.

Prilikom testiranja hipoteza koristi se koncept poznat kao p-vrijednost, koji daje pogodnu osnovu za izvlačenje zaključaka u aplikacijama za testiranje hipoteza, a često se naziva uočenim nivoom značajnosti za test. Naime, p-vrijednost predstavlja broj koji opisuje kolika je vjerovatnoća da su se podaci pojavili slučajno, tj. da je nulta hipoteza tačna. Nivo za statističku značajnost uobičajno se iskazuje kao p-vrijednost između 0 i 1, a što je ova vrijednost manja, tad je jači dokaz da nulta hipoteza treba da se odbaci.

- P-vrijednost koja je manja od 0,05 ($\leq 0,05$) je statistički značajna, što znači da postoji jak dokaz protiv nulte hipoteze, ozbirom da postoji manje od 5% vjerovatnoće da je nulta hipoteza tačna. U tom slučaju odbacujemo nultu hipotezu, a prihvatamo alternativnu hipotezu. Dobijeni rezultat je statistički značajan ili signifikantan.
- P-vrijednost koja je veća od 0,05 ($> 0,05$) nije statistički značajna, što znači da postoji jak dokaz za nultu hipotezu, tako da nju prihvatamo, a alternativna hipoteza se odbacuje.

U okviru prikupljanja podataka za istraživački dio rada, bit će korištena Likertova skala od pet tačaka koja se koristi kako bi izmjerili stepen slaganja sa navedenim tvrdnjama. U svrhu prikupljanja podataka, koji se tiču ispitivanja hipoteza, ispitanicima se postavljaju pitanja ili tvrdnje i niz mogućih odgovora, obično sa pet opcija. Svaka opcija ima numeričku ocjenu kako bi se podaci mogli kvantitativno analizirati. Likertova skala od ukupno pet tačaka nudi ispitanicima izbor od pet različitih opcija.

Obzirom da se podaci Likertove skale ne mogu normalno distribuirati jer su njihove vrijednosti i sa desne i sa lijeve strane distribucije, a i diskretne su prirode, to znači da mogu poprimiti samo određene vrijednosti, a u ovom slučaju to su cijeli brojevi. Shodno navedenom, korišten je sljedeći princip modeliteta: vrijednost 1, koja na Likertovoj skali predstavlja odgovor „U potpunosti se ne slažem“ sa navedenom tvrdnjom, vrijednost 2 za odgovor „Ne slažem se“, vrijednost 3 za odgovor „Nit se slažem, nit se ne slažem“, vrijednost 4 za odgovor „Slažem se“, te vrijednost 5 za odgovor „U potpunosti se slažem“.

U skladu sa prethodno navedenim, obzirom da smo dodijelili vrijednosti odgovorima na Likertovoj skali, moguće je pronaći i prosječnu vrijednost. U svrhu testiranja hipoteza i izvođenja zaključaka, korištena je prosječna vrijednost, pa smo shodno tome u nastavku rada istu obradili. Naime, u vezi s tim, izračunali smo prosječnu vrijednost odgovora za svaku tvrdnju pojedinačno, a zatim smo utvrdili ukupni prosjek za svaku grupu, gdje jedna grupa predstavlja tvrdnje hipoteze 1, druga grupa tvrdnje hipoteze 2, treća grupa tvrdnje hipoteze 3, četvrta grupa tvrdnje hipoteze 4, te peta grupa tvrdnje hipoteze 5.

Naime, koristeći t-test testirali smo da li je prosječna vrijednost za svaku varijablu – tvrdnju značajno veća od 3. Vrijednost 3 predstavlja hipotetski model (specificiranu konstantu), tj. „Test Value“ u *One-Sample t-testu*, koji će se porediti sa prosječnim vrijednostima, kako bi došli do zaključaka. Vrijednost 3 je uzeta iz razloga što modaliteti 1, 2 i 3 ne podrazumijevaju pozitivne stavove, prema kojima implementacija Basela III nije uticala na druge varijable, te kojima nije došlo do poboljšanja u poslovanju implementacijom Basela III. To znači da nezavisna varijabla nije uticala na zavisne varijable.

Definisane hipoteze u okviru ovog istraživačkog rada bit će testirane sljedećim testom:

- Nulta hipoteza H_0 : *Prosječna vrijednost varijable nije veća od 3.*
- Alternativna hipoteza H_a : *Prosječna vrijednost varijable je veća od 3.*

Analizom nastojimo da pronađemo što više dokaza protiv nulte hipoteze. Shodno tome, nadamo se da će rezultati testa dati dovoljnu malu p-vrijednost koja će biti niža od našeg nivoa značajnosti, kako bismo odbacili nultu hipotezu. S druge strane, alternativna hipoteza predstavlja tvrdnju koju nastojimo da dokažemo na indirektan način uz korištenje statističkog testa. Ova hipoteza ukazuje da će postojati značajan uticaj za naše istraživanje.

U nastavku rada, t-testom testirali smo nultu hipotezu. Ukoliko je p vrijednost manja od odabranog nivoa značajnosti (konvencionalni nivoi značajnosti su 1%, 5% i 10%), odbijamo nultu hipotezu i zaključujemo kako je prosječna vrijednost značajno veća od specificirane konstante. Ako je p-vrijednost veća od odabranog nivoa značajnosti, ne odbacuje se nulta hipoteza, što ukazuje da nema dovoljno dokaza da se zaključi da se prosječna vrijednost razlikuje od specificirane konstante.

Anketni upitnik je dizajniran tako da su tvrdnje/pitanja povezana sa hipotezama istraživanja na sljedeći način:

HIPOTEZA	TVRDNJE/PITANJA
<p>H1: Implementacija Basel III standarda značajno je djelovala na upravljanje rizicima u bankama.</p>	<p>Molim Vas da ocjenom od 1 do 5 označite stepen slaganja sa dolje navednim tvrdnjama vezano za uticaj implementacije Basel III standarda na <i>upravljanje rizicima</i> u banci.</p> <p>1. Pokrivenost rizika je proširena i ojačana implementacijom Basel III standarda.</p> <p>(1) – u potpunosti se ne slažem (2) – ne slažem se (3) – nit se slažem, nit se ne slažem (4) – slažem se (5) – u potpunosti se slažem</p> <p>2. Implementacija Basel III standarda značajno je ojačala regulaciju i nadzor nad upravljanjem rizicima.</p> <p>(1) – u potpunosti se ne slažem (2) – ne slažem se (3) – nit se slažem, nit se ne slažem (4) – slažem se (5) – u potpunosti se slažem</p> <p>3. Implementacija Basel III standarda utiče na poboljšanje i jačanje sistema za upravljanje rizicima.</p> <p>(1) – u potpunosti se ne slažem (2) – ne slažem se (3) – nit se slažem, nit se ne slažem (4) – slažem se (5) – u potpunosti se slažem</p> <p>4. Implementacija Basel III standarda utiče na bolje kreiranje i razvijanje strategije preuzimanja i upravljanja rizicima.</p> <p>(1) – u potpunosti se ne slažem (2) – ne slažem se (3) – nit se slažem, nit se ne slažem (4) – slažem se (5) – u potpunosti se slažem</p>
<p>H2: Implementacija Basel III standarda značajno je uticala na kapital banaka.</p>	<p>Molim Vas da ocjenom od 1 do 5 označite stepen slaganja sa dolje navednim tvrdnjama vezano za uticaj implementacije Basel III standarda na <i>kapital</i> banke.</p> <p>1. Implementacija Basel III standarda utiče na znatno povećanje kvalitete kapitala.</p> <p>(1) – u potpunosti se ne slažem</p>

	<p>(2) – ne slažem se (3) – nit se slažem, nit se ne slažem (4) – slažem se (5) – u potpunosti se slažem</p> <p>2. Implementacija Basel III standarda utiče na povećanje zahtjevanog nivoa kapitala. (1) – u potpunosti se ne slažem (2) – ne slažem se (3) – nit se slažem, nit se ne slažem (4) – slažem se (5) – u potpunosti se slažem</p> <p>3. Uvođenje dodatnih kapitalnih zahtjeva prema Baselu III pomaže u zaštiti bankarskog sektora. (1) – u potpunosti se ne slažem (2) – ne slažem se (3) – nit se slažem, nit se ne slažem (4) – slažem se (5) – u potpunosti se slažem</p> <p>4. Finansijska poluga kao dio Stuba I Basela III predstavlja kredibilnu dopunsku mjeru zahtjevima za kapitalom, tj. služi kao zaštitni mehanizam uz kapitalne zahtjeve. (1) – u potpunosti se ne slažem (2) – ne slažem se (3) – nit se slažem, nit se ne slažem (4) – slažem se (5) – u potpunosti se slažem</p>
<p>H3: Implementacija Basel III standarda značajno je uticala na likvidnost banaka.</p>	<p>Molim Vas da ocjenom od 1 do 5 označite stepen slaganja sa dolje navednim tvrdnjama vezano za uticaj implementacije Basel III standarda na <i>likvidnost</i> banke.</p> <p>1. Regulatorni okvir Basela III je u poređenju sa prethodnim Baselskim standardima više posvećen riziku likvidnosti. (1) – u potpunosti se ne slažem (2) – ne slažem se (3) – nit se slažem, nit se ne slažem (4) – slažem se (5) – u potpunosti se slažem</p> <p>2. Implementacija Basel III standarda utiče na jačanje i pooštavanje okvira za upravljanje likvidnošću. (1) – u potpunosti se ne slažem (2) – ne slažem se (3) – nit se slažem, nit se ne slažem (4) – slažem se</p>

	<p>(5) – u potpunosti se slažem</p> <p>3. Implementacijom Basel III standarda uvedeni koeficijent pokriva likvidnosti (LCR) i koeficijent pokriva neto stabilnih izvora finansiranja (NSFR) utiču na povećanje otpornosti i stabilnosti bankarskog sektora.</p> <p>(1) – u potpunosti se ne slažem (2) – ne slažem se (3) – nit se slažem, nit se ne slažem (4) – slažem se (5) – u potpunosti se slažem</p> <p>4. Uvođenje novog globalnog okvira u području likvidnosti kroz dva indikatora (LCR i NSFR) zahtijeva uspostavu internog procesa procjene likvidnosti.</p> <p>(1) – u potpunosti se ne slažem (2) – ne slažem se (3) – nit se slažem, nit se ne slažem (4) – slažem se (5) – u potpunosti se slažem</p>
<p>H4: Implementacija Basel III standarda značajno je uticala na superviziju banaka.</p>	<p>Molim Vas da ocjenom od 1 do 5 označite stepen slaganja sa dolje navednim tvrdnjama vezano za uticaj implementacije Basel III standarda na <i>superviziju</i> banke.</p> <p>1. Implementacija Basel III standarda utiče na jačanje regulatornog okvira supervizije banaka.</p> <p>(1) – u potpunosti se ne slažem (2) – ne slažem se (3) – nit se slažem, nit se ne slažem (4) – slažem se (5) – u potpunosti se slažem</p> <p>2. Implementacija Basel III standarda utiče na efikasnije obavljanje posrednog i neposrednog nadzora.</p> <p>(1) – u potpunosti se ne slažem (2) – ne slažem se (3) – nit se slažem, nit se ne slažem (4) – slažem se (5) – u potpunosti se slažem</p> <p>3. Implementacija Basel III standarda utiče na efikasnije nalaganje supervizorskih mjera i praćenje izvršenja naloženih mjera.</p> <p>(1) – u potpunosti se ne slažem (2) – ne slažem se (3) – nit se slažem, nit se ne slažem (4) – slažem se</p>

	<p>(5) – u potpunosti se slažem</p> <p>4. Implementacija Basel III standarda utiče na pooštavanje postupka supervizorskog pregleda i procjene (SREP).</p> <p>(1) – u potpunosti se ne slažem</p> <p>(2) – ne slažem se</p> <p>(3) – nit se slažem, nit se ne slažem</p> <p>(4) – slažem se</p> <p>(5) – u potpunosti se slažem</p>
<p>H5: Implementacija Basel III standarda značajno se odrazila na finansijsko izvještavanje banaka.</p>	<p>Molim Vas da ocjenom od 1 do 5 označite stepen slaganja sa dolje navednim tvrdnjama vezano za uticaj implementacije Basel III standarda na <i>finansijsko izvještavanje</i> banke.</p> <p>1. Implementacija Basel III standarda utiče na povećanje transparentnosti poslovanja banke.</p> <p>(1) – u potpunosti se ne slažem</p> <p>(2) – ne slažem se</p> <p>(3) – nit se slažem, nit se ne slažem</p> <p>(4) – slažem se</p> <p>(5) – u potpunosti se slažem</p> <p>2. Implementacija Basel III standarda dovodi do detaljnijeg informisanja javnosti o finansijskom položaju i uspjehu banke.</p> <p>(1) – u potpunosti se ne slažem</p> <p>(2) – ne slažem se</p> <p>(3) – nit se slažem, nit se ne slažem</p> <p>(4) – slažem se</p> <p>(5) – u potpunosti se slažem</p> <p>3. Implementacija Basel III standarda utiče na redovnije i efikasnije dostavljanje i objavljivanje finansijskih izvještaja.</p> <p>(1) – u potpunosti se ne slažem</p> <p>(2) – ne slažem se</p> <p>(3) – nit se slažem, nit se ne slažem</p> <p>(4) – slažem se</p> <p>(5) – u potpunosti se slažem</p> <p>4. Uvođenje novih zahtjeva u pogledu objavljivanja podataka i informacija može negativno uticati na konkurentski položaj banke.</p> <p>(1) – u potpunosti se ne slažem</p> <p>(2) – ne slažem se</p> <p>(3) – nit se slažem, nit se ne slažem</p> <p>(4) – slažem se</p> <p>(5) – u potpunosti se slažem</p>

6.3. Rezultati istraživanja - statistička analiza

U svrhu postizanja ciljeva istraživanja definisanih u ovom završnom radu, koristit ćemo se statistikom, odnosno naučnom oblasti o prikupljanju, identificiranju, analiziranju i tumačenju podataka. Podaci koji će biti predmet analize ovog istraživanja moraju biti tačni, pouzdani, relevantni i reprezentativni. U okviru statističke analize, statistički postupci se dijele u dvije grupe i to: deskriptivni i inferencijalni. Prilikom našeg istraživanja koristit ćemo i jednim i drugim statističkim postupcima kako bismo došli do krajnjih rezultata istraživanja, te kako bismo iste na adekvatan način prezentirali. U vezi s tim, u nastavku rada, rezultate našeg istraživanja smo analizirali koristeći deskriptivnu i inferencijalnu statistiku.

6.3.1. Deskriptivna statistička analiza

Deskriptivna statistika predstavlja analizu i prikaz prikupljenih podataka uključujući njihov kratki opis uz pomoć numeričkih i grafičkih prikaza. Korištenje deskriptivne statističke analize podrazumijeva određene metode koje se koriste da se izvrši izračun, prikaz i opis glavnih obilježja za statističke serije, a koje predstavljaju skup varijacija obilježja posmatrane statističke serije.

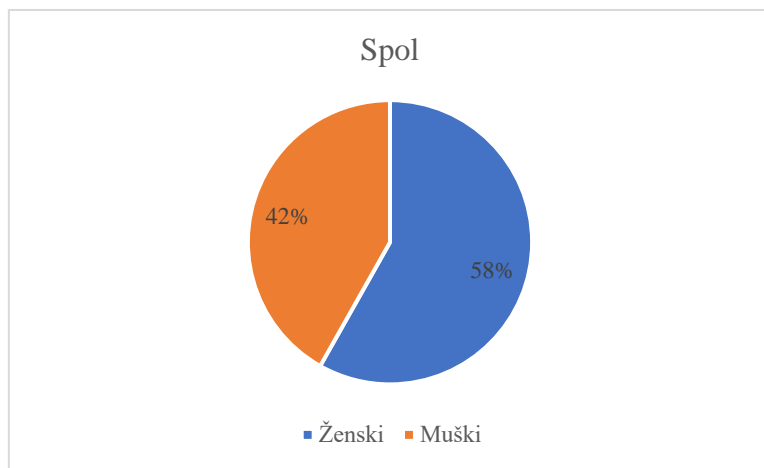
U ovom istraživanju, populaciju, kao skup stavki iz kojih se uzimaju podaci za statističku analizu, predstavljat će zaposlenici banaka na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine. Uzorak predstavlja nepristrasni podskup populacije koji najbolje i najreprezentativnije predstavlja cijele podatke. Uzorak je grupa od interesa iz populacije koja se koristi za predstavljanje podataka.

Istraživanje u ovom radu je bazirano na statističkom uzorku koji obuhvata 110 ispitanika zaposlenih u 12 komercijalnih banaka iz Federacije BiH i to:

- Addiko Bank d.d.
- ASA banka d.d.
- BOSNA BANK INTERNATIONAL d.d.
- INTESA SANPAOLO BANKA d.d.
- NLB banka d.d.
- ProCredit Bank d.d.
- Privredna banka Sarajevo d.d.
- Raiffeisen bank d.d.
- Sparkasse Bank d.d.
- UniCredit Bank d.d.
- UNION banka d.d.
- ZiraatBank BH d.d.

Prilikom analiziranja spolne strukture ispitanika našeg anketnog upitnika, možemo istaći da su 58% ispitanika pripadnice ženskog spola, a 42% su pripadnici muškog spola.

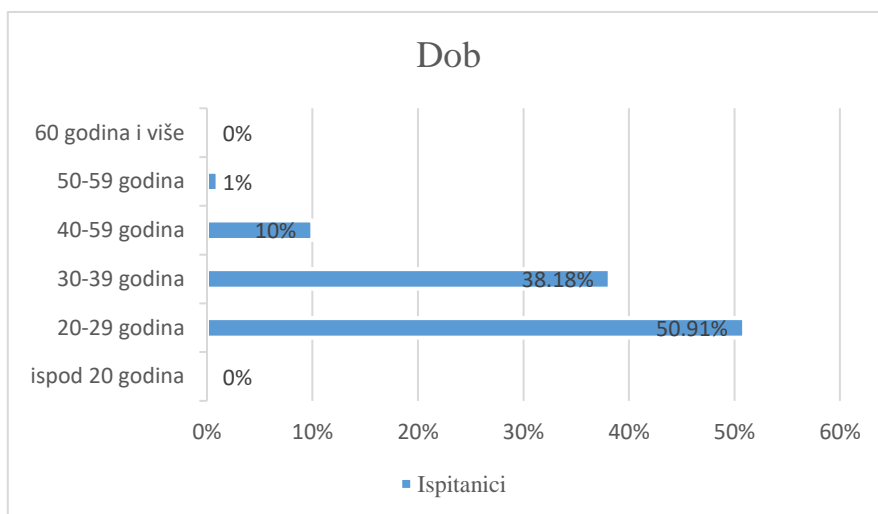
Grafik 9 - Spolna struktura ispitanika

Izvor: izrada autora (2024)

Analizom starosne strukture ispitanika, možemo zaključiti da u okviru našeg istraživanja, najveći procenat ispitanika je u dobi od 20-29 godina, čiji procenat učešća u anketi iznosi 50,91%, a zatim slijede osobe od 30-39 godina sa 38,18% učešća, te 10% ispitanika starosne dobi od 40-49 učestvuje u uzorku ankete, dok 1% otpada na osobe od 50-59 godina.

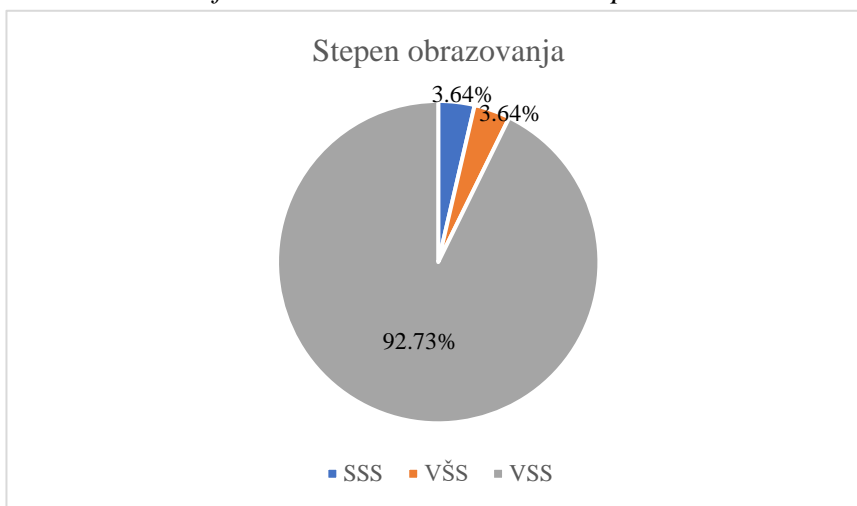
Grafik 10 - Starosna struktura ispitanika

Izvor: izrada autora (2024)

Analiza stepena obrazovanja pokazuje da značajan broj ispitanika ima VSS - visoku stručnu spremu i to sa čak 92,73% učestvuju u našoj anketi, a mali procenat ispitanika ima SSS – srednju stručnu spremu i VŠS – višu stručnu spremu, pri čemu je učešće i sa jednom i sa drugom navedenom stručnom spremom sa po 3,64%.

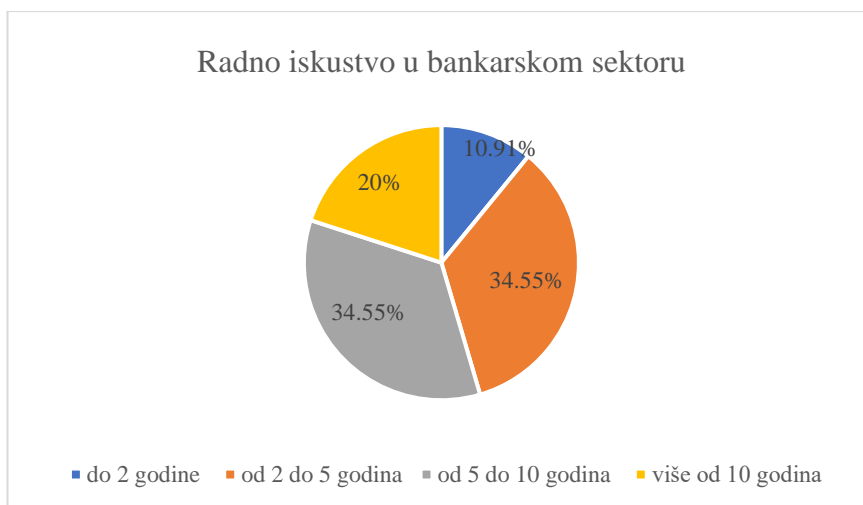
Grafik 11 - Obrazovna struktura ispitanika

Izvor: izrada autora (2024)

Prilikom analize radnog iskustva u bankarskom sektoru, možemo zaključiti na osnovu prikupljenih podataka iz anketnog upitnika, da sa istim procentom učestvuju u anketi ispitanici koji posjeduju 2 do 5 godina radnog iskustva i ispitanici koji posjeduju 5 do 10 godina radnog iskustva. Oni u uzorku učestvuju sa 34,55%, a zatim sa 20% učestvuju ispitanici koji imaju više od 10 godina radnog iskustva, dok 10,91% ispitanika ima manje od 2 godine radnog iskustva.

Grafik 12 - Radno iskustvo ispitanika u bankarskom sektoru

Izvor: izrada autora (2024)

6.3.1.1. Analiza anketnog upitnika - One-Sample Statistics

U ovom dijelu rada analizirat ćemo rezultate anketnog upitnika. Naime, koristeći *One-Sample t-test* u SPSS programu dobit ćemo rezultate koje ćemo pojasniti u nastavku rada. Za potrebe analize, SPSS program generiše dvije tabele kao izlazne podatke, koje sadrže sve informacije koje su neophodne da bi protumačili rezultate primjene *One-Sample t-testa*.

Prvu tabelu predstavlja tabela *One-Sample Statistics*, koja sadrži podatke o deskriptivnoj statistici varijable za koju smo izvršili testiranje. Navedena tabela je u prikazana kroz Tabelu 16 u nastavku rada. Broj N u tabeli predstavlja broj opservacija testirane varijable, što u našem slučaju predstavlja 110 ispitanika, zaposlenika banaka koje posluju na teritoriji Federacije BiH. Kolona Minimum i Maximum predstavlja koji su to odgovori minimalni a koji maksimalni u okviru datih tvrdnji. Preostale dvije kolone predstavljaju prosječnu vrijednost i standardnu devijaciju testirane varijable.

Drugu tabelu predstavlja tabela *One-Sample Test*, koja će biti obrađena i pojašnjena u nastavku rada.

Naime, u okviru našeg istraživačkog rada, analizirat ćemo rezultate anketnog upitnika kroz prosječnu vrijednost, obzirom da će nam ista biti potrebna prilikom izvođenja zaključaka. U svrhu adekvatne analize t-testa koji će biti predstavljen u nastavku rada, jako je bitno da izračunamo i prosjek prosjeka svake grupe, tj. prosjek odgovora svih tvrdnji u okviru date hipoteze.

U Tabeli 16 – *One Sample Statistics* dat je prikaz iz SPSS programa, koji između ostalog daje i prikaz prosječne vrijednosti. U tabeli su dati redni brojevi 7.1., 7.2., 7.3., 7.4., gdje broj 7 označava pitanje sedam iz anketnog upitnika (dat u Prilogu rada) koji se odnosi na hipotezu 1, dok brojevi 1, 2, 3, 4 označavaju redni broj tvrdnje u okviru navedene hipoteze. Isti princip važi i za ostala pitanja: pitanje pod rednim brojem 8 u anketnom upitniku u okviru kojeg su četiri tvrdnje za hipotezu 2, pitanje 9 u okviru kojeg su četiri tvrdnje za hipotezu 3, pitanje 10 u okviru kojeg su četiri tvrdnje za hipotezu 4, te pitanje 11 u okviru kojeg su također četiri tvrdnje za hipotezu 5.

Najveća prosječna vrijednost odgovora iznosi 4.04 i odnosi se na prvu tvrdnju H1 hipoteze koja glasi da je pokrivenost rizika proširena i ojačana implementacijom Basel III standarda. Nakon toga najveću prosječnu vrijednost odgovora ima treća tvrdnja također H1 hipoteze a koja govori o tome da implementacija Basel III standarda utiče na poboljšanje i jačanje sistema za upravljanje rizicima.

Najmanju prosječnu vrijednost odgovora nosi posljednja tvrdnja posljednje hipoteze, tj. H5 hipoteze i iznosi 3.54, a govori o tome da uvođenje novih zahtjeva u pogledu objavljivanja podataka i informacija može negativno uticati na konkurentski položaj banke. Obzirom da je to najmanja prosječna vrijednost, to nam govori da su ispitanici najmanje pozitivnih odgovora dali na ovo pitanje.

U nastavku rada, obradit ćemo svaku pojedinačnu hipotezu u okviru anketnog upitnika, te dati grafički prikaz rezultata ankete.

Tabela 16 - Rezultati iz SPSS programa – One-Sample Statistics (deskriptivna statistika)

One-Sample Statistics					
	N	Minimum	Maximum	Prosječna vrijednost	Standardna devijacija
TVRDNJA /PITANJE					
7.1.	110	2	5	4.04	.812
7.2.	110	2	5	3.96	.845
7.3.	110	2	5	4.02	.801
7.4.	110	2	5	3.93	.875
8.1.	110	1	5	3.84	1.054
8.2.	110	1	5	3.95	1.044
8.3.	110	2	5	3.84	.934
8.4.	110	2	5	3.77	.905
9.1.	110	1	5	3.91	.953
9.2.	110	1	5	3.89	.912
9.3.	110	1	5	3.78	.882
9.4.	110	1	5	3.80	.975
10.1.	110	2	5	3.94	.860
10.2.	110	2	5	3.76	.801
10.3.	110	1	5	3.74	.864
10.4.	110	2	5	3.91	.863
11.1.	110	2	5	3.92	.879
11.2.	110	2	5	3.67	.940
11.3.	110	2	5	3.74	.925
11.4.	110	1	5	3.54	.964

Izvor: izrada autora (2024)

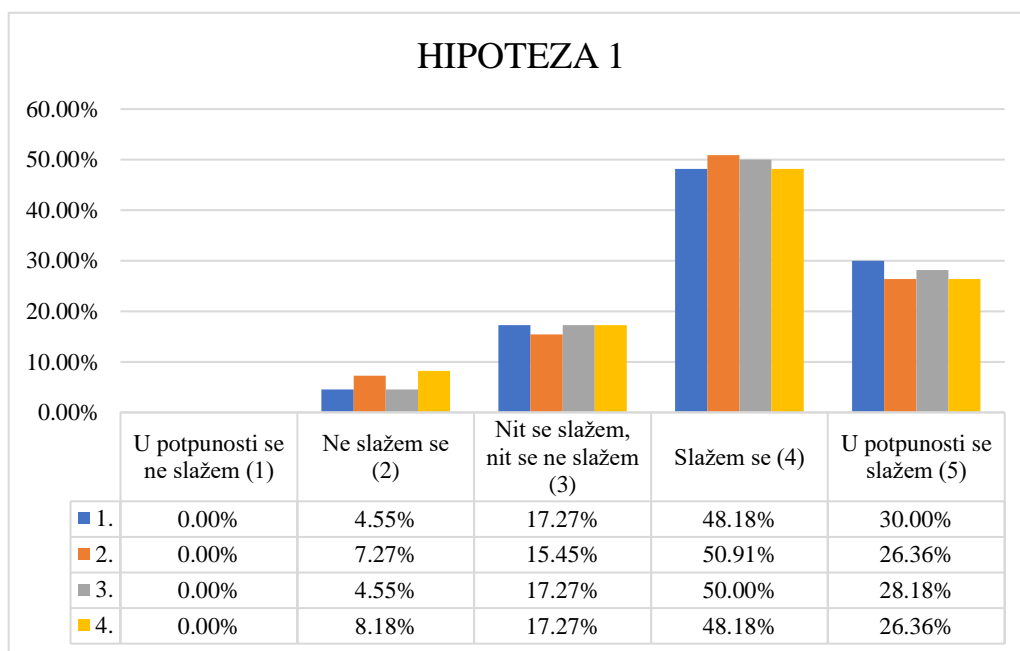
HIPOTEZA 1: Implementacija Basel III standarda značajno je djelovala na upravljanje rizicima u bankama.

U okviru ove hipoteze postavljene su četiri tvrdnje, na koje su ispitanici iskazali svoj stepen slaganja sa istim. Na grafiku 13 prikazani su stavovi ispitanika o svakoj narednoj tvrdnji:

1. Pokrivenost rizika je proširena i ojačana implementacijom Basel III standarda.
2. Implementacija Basel III standarda značajno je ojačala regulaciju i nadzor nad upravljanjem rizicima.
3. Implementacija Basel III standarda utiče na poboljšanje i jačanje sistema za upravljanje rizicima.
4. Implementacija Basel III standarda utiče na bolje kreiranje i razvijanje strategije preuzimanja i upravljanja rizicima.

Kao što možemo vidjeti iz grafika 13 koji ilustruje rezultate anketnog upitnika, najveći procenat ispitanika se slaže i apsolutno se slaže sa navedenim tvrdnjama u okviru H1 hipoteze. Za tvrdnju pod rednim brojem dva i tri, čak 50% ispitanika se slaže, što predstavlja najveći procenat kad je u pitanju pozitivno slaganje. Ni za jednu tvrdnju nije bilo odgovora „1 – u potpunosti se ne slažem“. Prosječna vrijednost za svaku tvrdnju je veća od 3, kao što možemo vidjeti u Tabeli 16 (za prvu tvrdnju je 4.04 prosječna vrijednost, dok je za drugu 3.96, za treću 4.02, a za četvrtu 3.93). Kao što smo već istakli, bitno je izračunati prosjek prosjeka za svaku hipotezu. U vezi s tim, prosječna vrijednost za tvrdnje koje označavaju H1 je 3.98, a navedeni rezultat smo dobili sabiranjem prosječne vrijednosti za svaku tvrdnju, a zatim smo dobijeni zbir podijelili sa 4. Na osnovu ovoga se već vidi da je prosječna vrijednost odgovora po svim pitanjima jako visoka, preko 3 u svakom ispitanom slučaju.

Grafik 13 - Stavovi ispitanika o tvrdnjama H1 hipoteze

Izvor: izrada autora (2024)

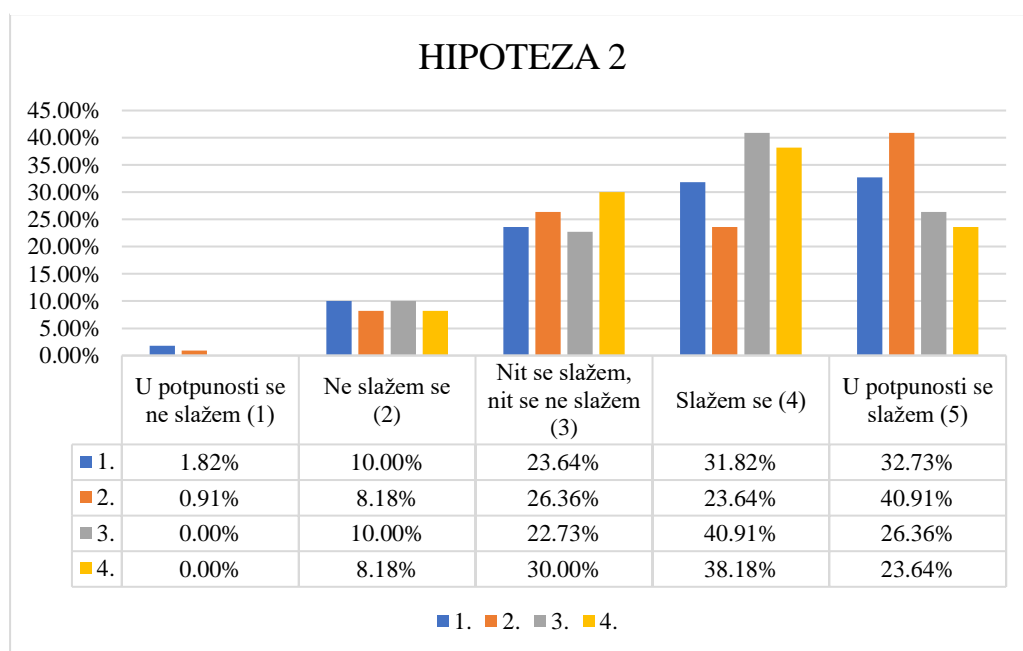
HIPOTEZA 2: Implementacija Basel III standarda značajno je uticala na kapital banaka.

Na grafiku 14 prikazani su stavovi ispitanika o sljedećim tvrdnjama u okviru H2 hipoteze:

1. Implementacija Basel III standarda utiče na znatno povećanje kvalitete kapitala.
2. Implementacija Basel III standarda utiče na povećanje zahtjevanog nivoa kapitala.
3. Uvođenje dodatnih kapitalnih zahtjeva prema Baselu III pomaže u zaštiti bankarskog sektora.
4. Finansijska poluga kao dio Stuba I Basela III predstavlja kredibilnu dopunsku mjeru zahtjevima za kapitalom, tj. služi kao zaštitni mehanizam uz kapitalne zahtjeve.

Na navedenom grafiku možemo vidjeti da najveći procenat ispitanika se slaže i apsolutno se slaže sa navedenim tvrdnjama u okviru H2 hipoteze. Najveći procenat, i to 40.91% ispitanika se u potpunosti slaže sa tvrdnjom pod rednim brojem dva, a isti procenat ispitanika se slaže sa tvrdnjom pod rednim brojem tri. Posmatrajući sveukupno slaganje ispitanika sa tvrdnjama, možemo istaći da najveći stepen slaganja postoji kada je riječ o trećoj tvrdnji, da uvođenje dodatnih kapitalnih zahtjeva prema Baselu III pomaže u zaštiti bankarskog sektora. Govoreći o neutralnom stavu, najveći procenat ispitanika, čak 30% njih nit se slaže nit se ne slaže sa tvrdnjom pod rednim brojem četiri. Za tvrdnje pod rednim brojem tri i četiri nije bilo odgovora „1 – u potpunosti se ne slažem“. Kada je riječ o prosječnoj vrijednosti za tvrdnje koje označavaju H2, ona iznosi 3.85 a navedeni rezultat smo dobili sabiranjem prosječne vrijednosti za svaku tvrdnju (3.84+3.95+3.84+3.77), a zatim dijeljenjem dobijenog zbira sa 4. Naime, vidimo da je prosječna vrijednost odgovora po svim pitanjima i kod druge hipoteze jako visoka, preko 3 za svaku tvrdnju.

Grafik 14 - Stavovi ispitanika o tvrdnjama H2 hipoteze

Izvor: izrada autora (2024)

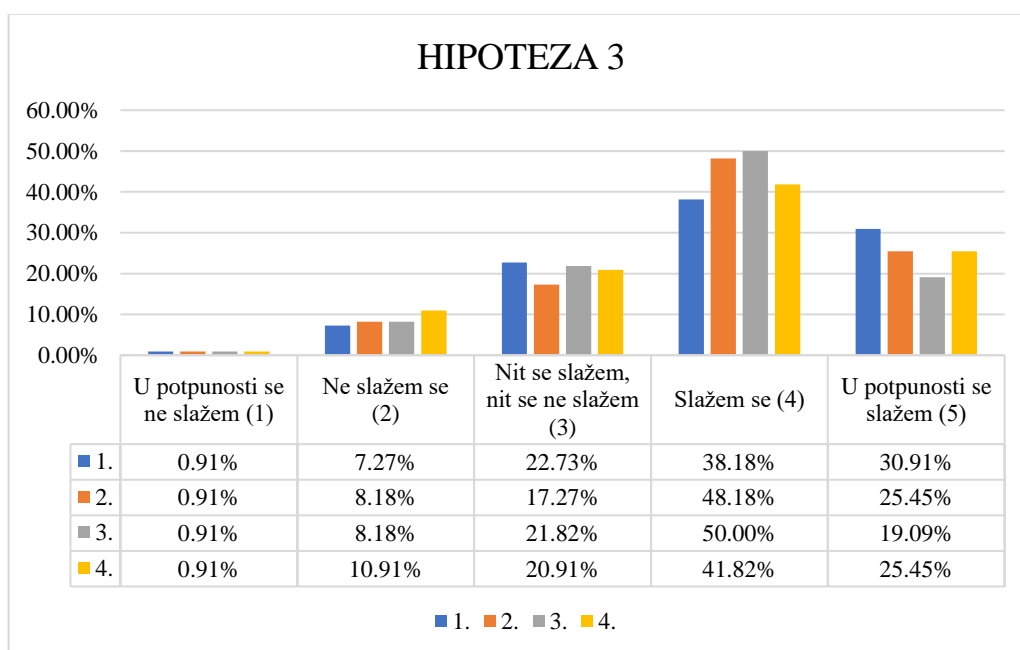
HIPOTEZA 3: Implementacija Basel III standarda značajno je uticala na likvidnost banaka.

Na grafiku 15 prikazani su stavovi ispitanika o svakoj narednoj tvrdnji u okviru H3 hipoteze:

1. Regulatorni okvir Basela III je u poređenju sa prethodnim Baselskim standardima više posvećen riziku likvidnosti.
2. Implementacija Basel III standarda utiče na jačanje i pooštavanje okvira za upravljanje likvidnošću.
3. Implementacijom Basel III standarda uvedeni koeficijent pokrića likvidnosti (LCR) i koeficijent pokrića neto stabilnih izvora finansiranja (NSFR) utiču na povećanje otpornosti i stabilnosti bankarskog sektora.
4. Uvođenje novog globalnog okvira u području likvidnosti kroz dva indikatora (LCR i NSFR) zahtijeva uspostavu internog procesa procjene likvidnosti.

Zaposlenici banke koji su ispitani u ovoj anketi većinom su se slagali ili u potpunosti se slagali sa navedenim tvrdnjama. Najviše ispitanika je dalo odgovor „4 – slažem se“ za svaku navedenu tvrdnju. Nakon toga, najviše ispitanika je dalo odgovor „5- u potpunosti se slažem“ u okviru ove hipoteze, a potom slijedi procenat ispitanika sa neutralnim stavom. Za svaku tvrdnju, isti procenat ispitanika, njih 0.91% je odgovorilo „1 – u potpunosti se ne slažem“. Prosječna vrijednost za prvu tvrdnju je 3.91, za drugu 3.89, za treću 3.78, dok je za četvrtu 3.80, a dati rezultati nam omogućavaju da izračunamo prosjek prosjeka tvrdnji koje označavaju H3, a koji iznosi 3.845, gdje zaključujemo da je i prosječna vrijednost za H3 hipotezu veća od tri, što ukazuje na pozitivno slaganje ispitanika sa navednim tvrdnjama.

Grafik 15 - Stavovi ispitanika o tvrdnjama H3 hipoteze

Izvor: izrada autora (2024)

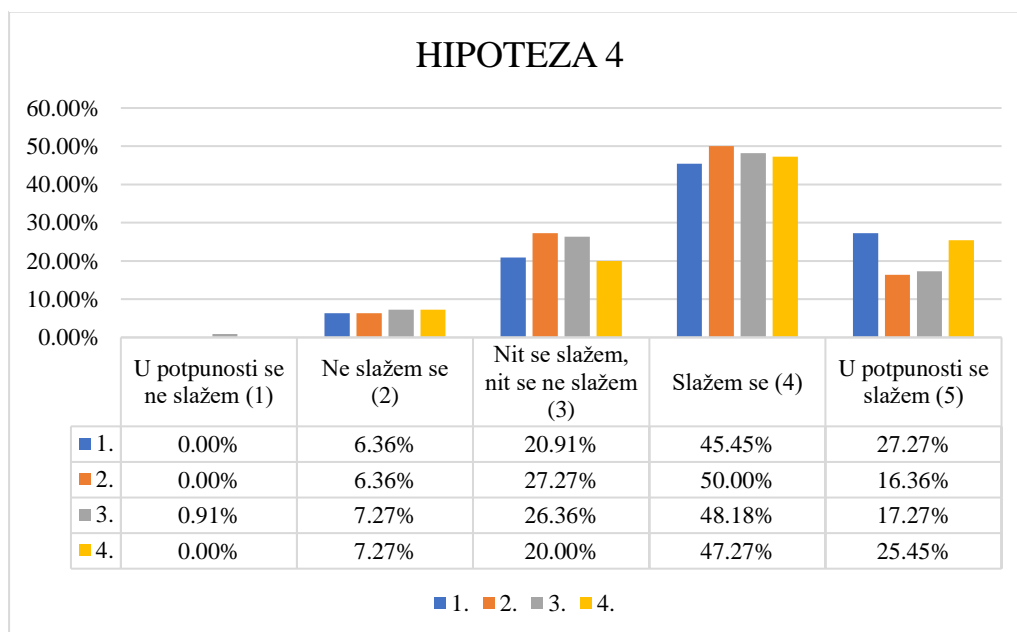
HIPOTEZA 4: Implementacija Basel III standarda značajno je djelovala na superviziju banaka.

Na grafiku 16 prikazani su stavovi ispitanika o tvrdnjama u okviru H4 hipoteze i to:

1. Implementacija Basel III standarda utiče na jačanje regulatornog okvira supervizije banaka.
2. Implementacija Basel III standarda utiče na efikasnije obavljanje posrednog i neposrednog nadzora.
3. Implementacija Basel III standarda utiče na efikasnije nalažanje supervizorskih mjera i praćenje izvršenja naloženih mjera.
4. Implementacija Basel III standarda utiče na pooštavanje postupka supervizorskog pregleda i procjene (SREP).

Većina ispitanika je u okviru ove hipoteze odgovorila sa „4 - slažem se“ i to redom 45.45%, 50%, 48.18% i 47.27% ispitanika je dalo navedeni odgovor za prethodno nabrojane tvrdnje. Neutralan stav, tačnije odgovor „3 – nit se slažem, nit se ne slažem“ imalo je 20.91% ispitanika za prvu tvrdnju, 27.27% za drugu, 26.36% za treću tvrdnju, dok je 20% ispitanika imalo navedeni stav za četvrtu tvrdnju. Za tvrdnje pod rednim brojem jedan, dva i četiri nije bilo odgovora „1 – u potpunosti se ne slažem“, dok je 0.91% ispitanika dalo navedeni odgovor na tvrdnju tri. Prosječne vrijednosti za navedene četiri tvrdnje su redom: 3.94, 3.76, 3.74, 3.91, te zaključujemo da prosječna vrijednost za tvrdnje koje označavaju H4 iznosi 3.84, što je veće od 3 i ukazuje na pozitivno slaganje ispitanika sa navednim tvrdnjama.

Grafik 16 - Stavovi ispitanika o tvrdnjama H4 hipoteze

Izvor: izrada autora (2024)

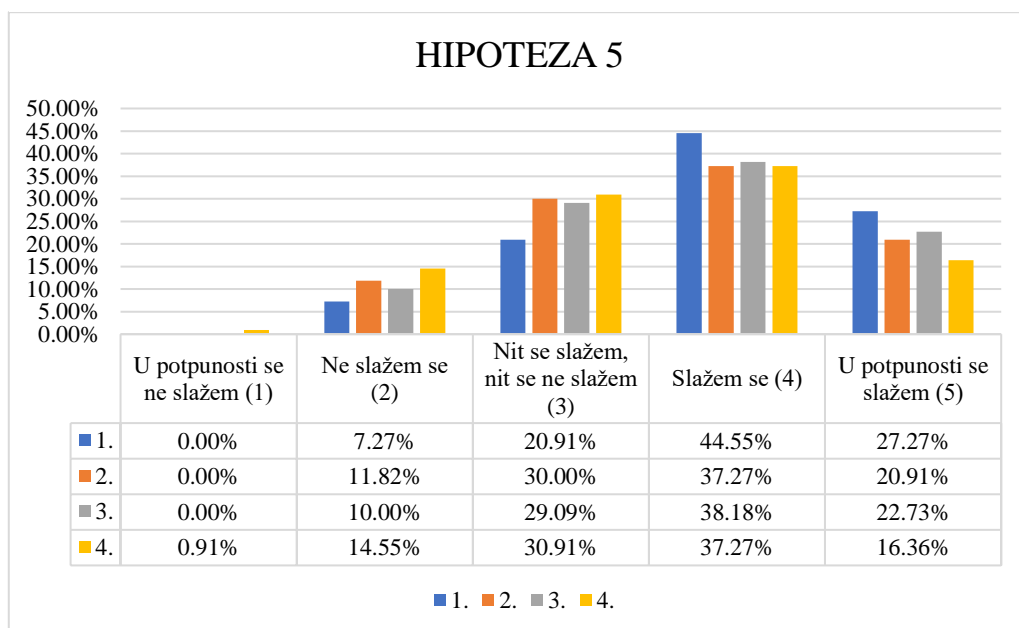
H5: Implementacija Basel III standarda značajno se odrazila na finansijsko izvještavanje banaka.

Na grafiku 17 prikazani su stavovi ispitanika o sljedećim tvrdnjama u okviru H5 hipoteze:

1. Implementacija Basel III standarda utiče na povećanje transparentnosti poslovanja banke.
2. Implementacija Basel III standarda dovodi do detaljnijeg informisanja javnosti o finansijskom položaju i uspjehu banke.
3. Implementacija Basel III standarda utiče na redovnije i efikasnije dostavljanje i objavljivanje finansijskih izvještaja.
4. Uvođenje novih zahtjeva u pogledu objavljivanja podataka i informacija može negativno uticati na konkurentski položaj banke.

Od 110 ispitanika – zaposlenika banke, najveći procenat po svakoj tvrdnji otpada na odgovor „4 – slažem se“, i to njih 44.55% se slaže sa prvom tvrdnjom, 37.27% ispitanika se slaže sa drugom, 38.18% sa trećom, a 37.27% se slaže sa četvrtom tvrdnjom. Bitno je istaći da značajan dio ispitanika ima neutralan stav i to njih 20.91%, 30%, 29.09.% i 30.91% za navedene četiri tvrdnje redom, kao što možemo vidjeti na grafiku 17. Za tvrdnje pod rednim brojem jedan, dva i tri nije bilo odgovora „1 – u potpunosti se ne slažem“, dok je 0,91% ispitanika dalo navedeni odgovor na tvrdnju četiri. Prosječne vrijednosti za navedene četiri tvrdnje su redom: 3.92, 3.67, 3.74, 3.54, te zaključujemo da prosječna vrijednost za tvrdnje koje označavaju H5 iznosi 3.72, što je takođe veće od 3 i ukazuje na pozitivno slaganje ispitanika sa navednim tvrdnjama i kod ove posljednje hipoteze.

Grafik 17 - Stavovi ispitanika o tvrdnjama H5 hipoteze

Izvor: izrada autora (2024)

6.3.2. Inferencijalna statistička analiza

Inferencijalna statistika uključuje statističke postupke koji nam daju mogućnost da testiramo istraživačke hipoteze, odnosno da dođemo do zaključaka. Naime, u okviru ove analize, na osnovu podataka koje smo dobili iz pojedinačnih slučajeva (uzorka), donosimo zaključke koji vrijede za čitavu populaciju. Inferencijalna statistika se odnosi na upoređivanje hipotetskog modela sa dobijenim podacima. Statistički modeli obuhvataju: t-test, regresijsku analizu, analizu traga, itd.

6.3.2.1. Analiza anketnog upitnika – *One-Sample Test*

Naime, kada je riječ o statističkim testovima, bitno je istaći da postoji nekoliko njih koji koriste t-raspodjelu, a koji se jednim imenom nazivaju t-testovi. Među te testove spada i *Studentov t-test* ili *One-Sample t-test* koji predstavlja najčešće korišteni parametarski test značajnosti za nulte hipoteze, a koji vrši testiranje da li uzorak dolazi iz populacije sa specifičnom prosječnom/srednjom vrijednošću. U okviru našeg istraživanja, koristeći se podacima o prosječnim vrijednostima i p-vrijednostima, došli smo do zaključaka koji vrijede za čitavu populaciju, pri čemu smo koristili *One-Sample t-test* kao statistički model.

Za provođenje navedenog testa, koristili smo SPSS program, koji generiše dvije tabele kao izlazni podatak, a koje sadrže sve neophodne informacije za analizu rezultata *One-Sample t-testa*. Prva tabela – *One Sample Statistics* je predstavljena i objašnjena u prethodnom dijelu rada, a drugu tabelu – *One Sample Test* pojasnit ćemo u nastavku rada.

Naime, SPSS program po default-u uzima da je nivo povjerenja 95%, što odgovara nivou značajnosti manjem od 0.05. Nivo za statističku značajnost se iskazuje kao p-vrijednost između 0 i 1, a što je ova vrijednost manja, to je jači dokaz protiv nulte hipoteze, tj. ona treba da se odbaci. Shodno tome, ukoliko je p-vrijednost manja od odabranog nivoa značajnosti, odbacujemo nultu hipotezu. U vezi s tim, nadamo se da će rezultati testa dati dovoljno malu p-vrijednost koja će biti niža od našeg nivoa značajnosti, kako bismo odbacili nultu hipotezu. U slučaju da je p-vrijednost veća od odabranog nivoa značajnosti, nećemo odbaciti nultu hipotezu, nego istu prihvatamo, a odbacujemo alternativnu hipotezu.

Na osnovu prezentiranih podataka u prethodnom dijelu rada, možemo zaključiti da je prosječna vrijednost za svaku tvrdnju u okviru svake hipoteze našeg istraživačkog rada veća od 3. Iako je očigledno kako je prosječna vrijednost za svaku tvrdnju u korist poboljšanja koje donosi implementacija Basela III, neophodno je ispitati da li su ta poboljšanja statistički značajna. Naime, neophodno je utvrditi da li je dobijeni rezultat statistički signifikantan ili ne. Navedeno ispitivanje smo sproveli korištenjem t-testa, koji nam je neophodan da bismo pokazali da li su razlike statistički značajne. U svrhu dobijanja zaključaka potrebno je izračunati p-vrijednosti.

Naime, koristeći *One-Sample t-test* testirali smo da li je prosječna vrijednost za svaku varijablu – tvrdnju značajno veća od 3. Kao što smo naveli u prethodnom dijelu rada, vrijednost 3 predstavlja hipotetski model, tj. „Test Value“ u *One-Sample t-testu*, kako bi došli do zaključka da li je taj rezultat statistički značajan ili pak nije. Bitno je istaći da je vrijednost 3 uzeta iz razloga što modaliteti 1, 2 i 3 podrazumijevaju stav prema kojem nije došlo do poboljšanja u poslovanju implementacijom Basel III. Naime modelitet 1 predstavlja odgovor „U potpunosti se ne slažem“, modelitet 2 „Ne slažem se“, dok modelitet 3 predstavlja odgovor „Niti se slažem, niti ne slažem.“ Ti modeliteti ne predstavljaju pozitivne stavove ispitanika, tj. ne predstavljaju potvrdu.

Kao što smo već istakli, navedene hipoteze ovog empirijskog istraživanja bit će testirane sljedećim testom:

- Nulta hipoteza H_0 : *Prosječna vrijednost varijable nije veća od 3.*
- Alternativna hipoteza H_a : *Prosječna vrijednost varijable je veća od 3.*

One-Sample t-testom smo testirali nultu hipotezu, a rezultati testa za sva pitanja/tvrdnje su dati u Tabeli 17. Tabela 17 daje prikaz tabele *One-Sample Testa* kao drugog izlaznog podatka SPSS programa u okviru koje su date najbitnije informacije o rezultatu testa. U zaglavlju tabele je pretpostavljena vrijednost srednje/prosječne vrijednosti za koju testiramo datu varijablu (Test Value), koja kao što smo naveli iznosi 3 u našem istraživačkom radu.

Kolona „t“ u Tabeli 17 daje podatke o t-vrijednosti. T-vrijednost se računa kao rezultat primjene t-testa na uzorak podataka koji se analiziraju. To je statistička mjera koja daje prikaz koliko se srednja vrijednost razlikuje od neke pretpostavljene vrijednosti. T-vrijednost se koristi kako bi se izračunala p-vrijednost, koja se zatim koristi da se donesu zaključci o statističkoj značajnosti rezultata. Naime, što je t-vrijednost veća, to znači da su veće razlike između srednje vrijednosti i pretpostavljene vrijednosti, što može da ukazuje na statistički značajne rezultate. Kao što vidimo, u analizi našeg istraživanja, najveću t-vrijednost prva i treća tvrdnja H_1 hipoteze, dok najmanju t-vrijednost ima četvrta tvrdnja H_5 hipoteze.

U koloni „df“ nalaze se vrijednosti koje predstavljaju broj stepeni slobode. Stepeni slobode su statistički parametri koji predstavljaju broj nezavisnih komponenti podataka koji mogu da variraju. Naime, što je veći broj stepena slobode, to statistički test ima veću snagu da prepozna značajne razlike u podacima. Broj stepeni slobode u okviru našeg istraživanja je 109.

Nakon toga, najznačajnija kolona za analizu našeg empirijskog istraživanja je kolona Sig.(2-tailed), koja sadrži vrijednost nivoa dvostrane značajnosti. Ova kolona je jer predstavlja p-vrijednosti koje koristimo za donošenje krajnjih zaključaka o odbacivanju ili prihvatanju hipoteza. U našem istraživanju, u Sig.(2-tailed) koloni dobili smo vrijednosti 0, pri čemu je bitno istaći da nije u pitanju tačno vrijednost 0, već SPSS program zaokružuje sve vrijednosti manje od 0.005 na 0, što zasigurno je manje od pretpostavljenog nivoa značajnosti (0.05).

Posljednje kolone daju informacije o razlikama između pretpostavljene i stvarne prosječne vrijednosti varijable. Naime, Mean Difference daje vrijednosti o razlici između stvarne i pretpostavljene prosječne vrijednosti varijable. U našem slučaju, ova kolona predstavlja prosječnu vrijednost u odgovorima u odnosu na broj 3. Kao što vidimo u tabeli ta razlika je najveća za prvu i treću tvrdnju H1 hipoteze i iznosi 1.036 i 1.018 redom, dok je najmanja za četvrtu tvrdnju H5 hipoteze i iznosi 0.536.

Posljednje dvije kolone Lower i Upper u okviru 95% Confidence Interval of the Difference predstavljaju intervale povjerenja za prosječnu vrijednost razlike. Naime, one daju prikaz donje i gornje granice 95% intervala povjerenja u kojem se nalazi data razlika. Tako, na primjer, za prvu tvrdnju, sa nivoom pouzdanosti od 95% možemo zaključiti kako je stvarna vrijednost između 3.88 (Lower) i 4.19 (Upper), pri čemu treba istaći da obzirom da je Test Value = 3, na ove intervale iz tabele 17 je dodata vrijednost 3, kako bi reprezentativnije objasnili rezultat.

Tabela 17- Rezultati iz SPSS programa – One-Sample Test

One-Sample Test						
Test Value = 3						
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
7.1.	13.387	109	.000	1.036	.88	1.19
7.2.	11.959	109	.000	.964	.80	1.12
7.3.	13.329	109	.000	1.018	.87	1.17
7.4.	11.117	109	.000	.927	.76	1.09
8.1.	8.324	109	.000	.836	.64	1.04
8.2.	9.591	109	.000	.955	.76	1.15
8.3.	9.393	109	.000	.836	.66	1.01
8.4.	8.953	109	.000	.773	.60	.94
9.1.	10.000	109	.000	.909	.73	1.09
9.2.	10.244	109	.000	.891	.72	1.06
9.3.	9.298	109	.000	.782	.62	.95
9.4.	8.606	109	.000	.800	.62	.98
10.1.	11.424	109	.000	.936	.77	1.10
10.2.	10.005	109	.000	.764	.61	.91
10.3.	8.939	109	.000	.736	.57	.90
10.4.	11.054	109	.000	.909	.75	1.07
11.1.	10.953	109	.000	.918	.75	1.08
11.2.	7.510	109	.000	.673	.50	.85
11.3.	8.345	109	.000	.736	.56	.91
11.4.	5.834	109	.000	.536	.35	.72

Izvor: izrada autora (2024)

Kao što možemo vidjeti iz Tabele 17, rezultati t-testa su pokazali da su p-vrijednosti (Sig. 2-tailed) 0,000 za sve varijable. Na osnovu toga, obzirom da je p-vrijednost manja od 0.05, odbacujemo nultu hipotezu i zaključujemo kako je prosječna vrijednost odgovora statistički značajno veća od testirane vrijednosti (3) na svim konvencionalnim nivoima značajnosti. Zaključujemo da je p-vrijednost statistički značajna, što implicira postojanje jakih dokaza protiv nulte hipoteze, te je odbacujemo, a prihvatamo alternativnu hipotezu, obzirom da je dobijeni rezultat statistički signifikantan.

Naime, u prethodnom dijelu rada izračunali smo i prosječne vrijednosti za svaku grupu, tj. prosječne vrijednosti za tvrdnje koje označavaju svaku pojedinačnu hipotezu i to prosjek za hipotezu 1 je 3.98, 3.85 za hipotezu 2, 3.845 za hipotezu 3, 3.84 za hipotezu 4, 3.72 za hipotezu 5. Za posljednju grupu – hipotezu 5 prosječna vrijednost je najmanje iznad 3 kao specificirane konstante, međutim, razlika je opet statistički značajna. Obzirom da je prosječna vrijednost u svakoj grupi pitanja veća od 3, a p-vrijednost za svaku grupu je 0.000, zaključili smo da se nulta hipoteza odbacuje.

HIPOTEZA 1: Implementacija Basel III standarda značajno je djelovala na upravljanje rizicima u bankama.

U cilju dokazivanja prve hipoteze, ispitanicima su postavljena pitanja koja se odnose na upravljanje rizicima u bankama. U svrhu testiranja prve hipoteze proveli smo t-test kako bismo zaključili da li je dobijeni rezultat statistički značajan. U okviru testiranja hipoteza empirijskog istraživanja, prvo hipotetsko pitanje je: „Implementacija Basel III standarda značajno je djelovala na upravljanje rizicima u bankama.“

Za interpretiranje dobijenih rezultata statističkih testova, najprije je neophodno da formulišemo nultu i alternativnu hipotezu. U vezi s tim, za naše prvo hipotetsko pitanje, definisane su sljedeće hipoteze:

- Ho: Implementacija Basel III standarda značajno nije djelovala na upravljanje rizicima u bankama.
- Ha: Alternativnu hipotezu smo definisali kao hipotezu rada odnosno da je implementacija Basel III standarda značajno djelovala na upravljanje rizicima u bankama.

Uzimajući u obzir da je prosječna vrijednost svake tvrdnje u okviru H1 hipoteze veća od tri, te da je prosječna vrijednost grupe H1, koja obuhvata sve tvrdnje u okviru ove hipoteze 3.98, što je također veće od 3, te posmatrajući dobijene rezultate korištenjem *One-Sample t-testa*, a koje smo dobili na osnovu analize četiri tvrdnje u sklopu izvođenja dokaza naše H1 hipoteze, možemo vidjeti u Tabeli 18 da su sve p-vrijednosti u okviru testa 0.000, što je manje od 0.05. To ukazuje da postoji manje od 5% vjerovatnoće da je nulta hipoteza tačna. U tom slučaju odbacujemo nultu hipotezu, a prihvatamo alternativnu hipotezu, da je implementacija Basel III standarda značajno djelovala na upravljanje rizicima u bankama. Shodno tome, statistički je značajan dobijeni rezultat.

U okviru navedene tabele možemo vidjeti da je analiza prve tvrdnje pokazala da je pokrivenost rizika značajno proširena i ojačana implementacijom Basel III standarda. Druga i treća tvrdnja su dokazale da je implementacija ovog standarda značajno ojačala regulaciju i nadzor nad upravljanjem rizicima, te je dovela do kreiranja boljeg i jačeg sistema za upravljanje rizicima. Analizom četvrte tvrdnje možemo zaključiti da je implementacija Basela III uticala i na bolje kreiranje i razvijanje strategije preuzimanja i upravljanja rizicima.

Ta saznanja su nam pokazala da su uvođenje pravila i propisa, te regulatornog okvira i prakse vezane za Basel III, donijele sa sobom poboljšanje na polju upravljanja rizicima u Federaciji Bosne i Hercegovine. To je jako značajno obzirom da efikasno upravljanje rizicima doprinosi jačanju kapaciteta za efikasno suočavanje sa rizicima u različitim segmentima bosansko-hercegovačke ekonomije, a osim toga predstavlja i važan element poslovanja banaka i doprinosi stabilnosti i održivosti bankarskog sistema.

Tabela 18 - Rezultati t-testa za H1 hipotezu

R.br.	Tvrdnja	Nulta hipoteza	Signifikantnost	Odluka
1.	„Pokrivenost rizika je proširena i ojačana implementacijom Basel III standarda.“	Prosječna vrijednost odgovora tvrdnje 1 nije veća od 3.	.000	Odbiti nultu hipotezu.
2.	„Implementacija Basel III standarda značajno je ojačala regulaciju i nadzor nad upravljanjem rizicima.“	Prosječna vrijednost odgovora tvrdnje 2 nije veća od 3.	.000	Odbiti nultu hipotezu.
3.	„Implementacija Basel III standarda utiče na poboljšanje i jačanje sistema za upravljanje rizicima.“	Prosječna vrijednost odgovora tvrdnje 3 nije veća od 3.	.000	Odbiti nultu hipotezu.
4.	„Implementacija Basel III standarda utiče na bolje kreiranje i razvijanje strategije preuzimanja i upravljanja rizicima.“	Prosječna vrijednost odgovora tvrdnje 4 nije veća od 3.	.000	Odbiti nultu hipotezu.

Izvor: izrada autora (2024)

HIPOTEZA 2: Implementacija Basel III standarda značajno je uticala na kapital banaka.

U cilju dokazivanja druge hipoteze, ispitanicima su postavljena pitanja koja se odnose na kapital banaka. U sklopu testiranja hipoteza ovog istraživanja, drugo hipotetsko pitanje je: „Implementacija Basel III standarda značajno je uticala na kapital banaka.“ I za ovo hipotetsko pitanje, definisat ćemo nultu i alternativnu hipotezu na sljedeći način:

- Ho: Implementacija Basel III standarda nije značajno uticala na kapital banaka.
- Ha: Alternativna hipoteza je definisana kao hipoteza rada odnosno da je implementacija Basel III standarda značajno uticala na kapital banaka.

Na osnovu podataka o izračunatim prosječnim vrijednostima mogli smo vidjeti da je prosječna vrijednost svake tvrdnje u okviru H2 hipoteze veća od 3, a osim toga prosječna vrijednost grupe H2 hipoteze je također veća od 3 i iznosi 3.85. Analiza dobijenih rezultata korištenjem One Sample Testa, a koje smo dobili na osnovu četiri tvrdnje kreirane u okviru naše hipoteze H2, prikazane u Tabeli 19, dovodi nas do zaključka da su p-vrijednosti manje od našeg nivoa značajnosti. U vezi s tim, vidimo da su sve p-vrijednosti manje od 0.05, te zaključujemo da imamo dovoljno dokaza protiv nulte hipoteze, pa je stoga, odbacujemo, a prihvatamo prethodno navedenu alternativnu hipotezu. Možemo zaključiti da je rezultat statistički signifikantan.

Na osnovu analize prosječne vrijednosti tvrdnji u okviru drugog hipotetskog pitanja, dolazimo do spoznaje da implementacija Basela III utiče na znatno povećanje i kvalitete kapitala i zahtjevanog nivoa kapitala. Poštujući i ispunjavajući propise i smjernice ovog standarda, banke u Federaciji BiH nastojat će osigurati stabilnost i održivost bankarskog sistema, što je svakako jak temelj za cjelokupnu ekonomsku stabilnost i razvoj naše zemlje.

Analizom dobijenih podataka, možemo vidjeti da uvođenje dodatnih kapitalnih zahtjeva prema Baselu III doprinosi i pomaže u zaštiti bankarskog sektora. Naime, ta saznanja nam pokazuju da u bankama u Federaciji BiH dodatni kapitalni zahtjevi predstavljaju dodatne mjere sigurnosti uz osnovne zahtjeve definisane propisima Basela III. Bankama dodatni zahtjevi mogu osigurati veću otpornost na rizike, a osim toga banke mogu bolje zaštititi depozite klijenata.

Tabela 19 - Rezultati t-testa za H2 hipotezu

R.br.	Tvrdnja	Nulta hipoteza	Signifikantnost	Odluka
1.	„Implementacija Basel III standarda utiče na znatno povećanje kvalitete kapitala.“	Prosječna vrijednost odgovora tvrdnje 1 nije veća od 3.	.000	Odbiti nultu hipotezu.
2.	„Implementacija Basel III standarda utiče na povećanje zahtjevanog nivoa kapitala.“	Prosječna vrijednost odgovora tvrdnje 2 nije veća od 3.	.000	Odbiti nultu hipotezu.
3.	„Uvođenje dodatnih kapitalnih zahtjeva prema Baselu III pomaže u zaštiti bankarskog sektora.“	Prosječna vrijednost odgovora tvrdnje 3 nije veća od 3.	.000	Odbiti nultu hipotezu.
4.	„Finansijska poluga kao dio Stuba I Basela III predstavlja kredibilnu dopunsku mjeru zahtjevima za kapitalom, tj. služi kao zaštitni mehanizam uz kapitalne zahtjeve.“	Prosječna vrijednost odgovora tvrdnje 4 nije veća od 3.	.000	Odbiti nultu hipotezu.

Izvor: izrada autora (2024)

Osim prethodno navedenog, bitno je istaći da se analizom rezultata došlo do spoznaje da je finansijska poluga kao dio Stuba I Basela III kredibilna mjera zahtjevima za kapitalom, tj. ona služi također kao zaštitni mehanizam uz kapitalne zahtjeve. Kada je riječ o finansijskoj

poluzi u Federaciji BiH, možemo istaći da depoziti banke, kao izvor finansiranja, predstavljaju osnovu finansijske poluge banke. Osim depozita klijenata, u Federaciji BiH banke koriste i druge izvore finansiranja kako bi postigle povećanje finansijske poluge. Ti drugi izvori uključuju izdavanje obveznica, pozajmice koje daju druge finansijske institucije, te prikupljanje kapitala od različitih investitora. Naime, veliki je značaj finansijske poluge u bankarskom sektoru, a možemo zaključiti da je jedna od njenih ključnih uloga podržati ekonomsku aktivnost i razvoj ekonomije.

HIPOTEZA 3: Implementacija Basel III standarda značajno je uticala na likvidnost banaka.

Kako bismo došli do dokaza za treću hipotezu, ispitanicima smo postavili pitanja u vezi likvidnosti. Shodno tome, u okviru testiranja hipoteza ovog istraživačkog rada, treće hipotetsko pitanje glasi: „Implementacija Basel III standarda značajno je uticala na likvidnost banaka.“ I za ovo hipotetsko pitanje prvo ćemo definisati nultu i alternativnu hipotezu i to:

- Ho: Implementacija Basel III standarda nije značajno uticala na likvidnost banaka.
- Ha: Alternativnu hipotezu ćemo definisati kao hipotetsko pitanje: „Implementacija Basel III standarda značajno je uticala na likvidnost banaka.“

Analiza prosječnih vrijednosti sve četiri tvrdnje u okviru dokazivanja ove H3 hipoteze pokazala je da je prosječna vrijednost svake od navedene tvrdnje prikazanih u Tabeli 20 veća od 3. Izračunavanjem prosječne vrijednosti za treću grupu, u okviru koje su tvrdnje treće hipoteze, pokazano je da ona također iznosi iznad 3, i to 3.845. Uzimajući u obzir navedeno, te interpretacijom rezultata dobijenih korištenjem *One-Sample t-testa*, a koje smo dobili na osnovu četiri tvrdnje u sklopu dokazivanja naše H3 hipoteze, možemo zaključiti da su, u okviru provedenog testa, sve p vrijednosti tj. pokazatelj signifikantnosti manje od 0.05.

Na osnovu dobijenih rezultata *One Sample Testa*, zaključujemo da imamo dovoljno dokaza da odbacimo nultu hipotezu, te da prihvatimo alternativnu hipotezu u okviru koje je navedeno da je implementacija Basel III standarda značajno uticala na likvidnost banaka.

Analizom prosječne vrijednosti naših tvrdnji datog pitanja, vidimo da je Basel III u poređenju sa prethodnom Baselskim standardima više posvećen riziku likvidnosti. Naime, ovaj Baselski standard stavlja veći naglasak na likvidnost, te uvodi strožije zahtjeve kako bi se osiguralo da banke raspolažu sa dovoljnom količinom likvidnih sredstava u različitim uslovima poslovanja. U svrhu postizanja tog cilja, primjena propisa i standarda Basela III dovodi do jačanja i pooštavanja okvira za upravljanje likvidnošću. Uvođenjem dodatnih zahtjeva za kapitalom nastoji se pokriti rizik likvidnosti. U vezi s tim, od banaka se zahtijeva da održavaju određeni nivo kapitala kao rezervu za likvidnost kako bi se obezbijedilo da imaju dovoljno sredstava da podmire sve svoje dospjele obaveze.

Analiza tvrdnji pokazala je da Baselom III uvedeni koeficijent pokrića likvidnosti – LCR i koeficijent pokrića neto stabilnih izvora finansiranja – NSFR dovode do povećanja

otpornosti i stabilnosti bankarskog sektora. Da bi se adekvatno uveo novi globalni okvir u području likvidnosti kroz implementaciju navedena dva koeficijenta (LCR i NSFR), neophodno je da se uspostavi interni proces procjene likvidnosti.

Zasigurno je da je Basel III, strožijim regulatornim zahtjevima poboljšao likvidnost u Federaciji BiH. Zahtjevi za održivom likvidnošću banaka su unaprijeđeni nakon prethodnih kriza, a kreirani su i uvedeni dodatni aranžmani brze podrške koji su upravljani od strane vodećih centralnih banaka. Brojne analize izvještaja banaka pokazuju da je likvidnost bankarskog sektora u Federaciji BiH zadovoljavajuća, pri čemu su se uzeli u obzir osnovni pokazatelji likvidnosti, kvantitativni i kvalitativni zahtjevi, kao i drugi faktori koji utiču na likvidnost banaka. Naime, to implicira da su vidljivi pozitivni efekti primjene zahtjeva i propisa Baselskog standarda III.

Tabela 20 - Rezultati t-testa za H3 hipotezu

R.br.	Tvrdnja	Nulta hipoteza	Signifikantnost	Odluka
1.	„Regulatorni okvir Basela III je u poređenju sa prethodnim Baselskim standardima više posvećen riziku likvidnosti.“	Prosječna vrijednost odgovora tvrdnje 1 nije veća od 3.	.000	Odbiti nultu hipotezu.
2.	„Implementacija Basel III standarda utiče na jačanje i pooštavanje okvira za upravljanje likvidnošću.“	Prosječna vrijednost odgovora tvrdnje 2 nije veća od 3.	.000	Odbiti nultu hipotezu.
3.	„Implementacijom Basel III standarda uvedeni koeficijent pokrića likvidnosti (LCR) i koeficijent pokrića neto stabilnih izvora finansiranja (NSFR) utiču na povećanje otpornosti i stabilnosti bankarskog sektora.“	Prosječna vrijednost odgovora tvrdnje 3 nije veća od 3.	.000	Odbiti nultu hipotezu.
4.	„Uvođenje novog globalnog okvira u području likvidnosti kroz dva indikatora (LCR i NSFR) zahtijeva uspostavu internog procesa procjene likvidnosti.“	Prosječna vrijednost odgovora tvrdnje 4 nije veća od 3.	.000	Odbiti nultu hipotezu.

Izvor: izrada autora (2024)

HIPOTEZA 4: Implementacija Basel III standarda značajno je djelovala na superviziju banaka.

Četvrta hipoteza sa sobom donosi četiri tvrdnje u vezi supervizije banaka. U skladu s tim, ispitanicima su postavljena pitanja o navedenoj tematici, a hipotetsko pitanje glasi: „Implementacija Basel III standarda značajno je djelovala na superviziju banaka.“ Kao i prethodno što smo uradili, prvo ćemo definisati nultu i alternativnu hipotezu, koje glase:

- Ho: Implementacija Basel III standarda nije značajno djelovala na superviziju banaka.
- Ha: Alternativnu hipotezu ćemo definisati kao hipotetsko pitanje: „Implementacija Basel III standarda značajno je djelovala na superviziju banaka.“

Analizirajući prosječne vrijednosti tvrdnji u okviru dokazivanja H4 hipoteze, možemo zaključiti da je prosječna vrijednost svake tvrdnje veća od 3, ističući da je i prosječna vrijednost grupe H4 hipoteze veća od 3 i iznosi 3.84. Uzimajući u obzir navedeno, te p-vrijednosti prezentovane u Tabeli 21, dobijene *One-Sample t-testom*, a koje su kao što možemo vidjeti manje od našeg pretpostavljenog nivoa značajnosti od 0.05, možemo zaključiti da imamo na raspolaganju dovoljno dokaza da odbacimo nultu hipotezu. U vezi s tim, prihvatamo alternativnu hipotezu, da primjena Basel III standardna značajno djeluje na superviziju banaka.

Na osnovu analize tvrdnji u okviru četvrtog hipotetskog pitanja, možemo primijetiti da je implementacija Basel III standarda implicirala da dođe do jačanja regulatornog okvira za superviziju banaka. Analiza prosječnih vrijednosti nam je također pokazala da primjena propisa i standarda Basela III implicira efikasnije obavljanje posrednog i neposrednog nadzora, te efikasnije nalažanje supervizorskih mjera, kao i u konačnici praćenje realizacije naloženih mjera.

Osim toga, poštivanje Baselskih propisa trećeg Baselskog standarda dovelo je do pooštavanja postupka supervizorskog pregleda i procjene. Naime, takvi rezultati nisu iznenađujući obzirom da pozitivni efekti primjene implementacije Basel III standarda su vidljivi u svim ekonomijama.

U skladu sa međunarodnim propisima i standardima Bosne i Hercegovine, Agencija za bankarstvo Federacije BiH uspostavlja superviziju banaka na ovom području. Pozitivni efekti primjene propisa Basela III odražavaju se i na činjenicu da Agencija vrši redovan nadzor nad poslovanjem banaka, kako bi provjerila da li poštuju regulatorne zahtjeve, te da li posluju u skladu sa važećim propisima zakonskih i podzakonskih akata.

Supervizija banaka na području Federacije BiH je od vitalnog značaja za uspostavljanje i održavanje povjerenja u bankarski sektor, a služi i da zaštiti interese štediša, ali i ostale učesnike na tržištu. Osiguranje integriteta i stabilnosti finansijskog sistema kroz rigoroznu superviziju treba da bude cilj svake banke na području Federacije BiH, ali je čitave Bosne i Hercegovine.

Tabela 21 - Rezultati t-testa za H4 hipotezu

R.br.	Tvrdnja	Nulta hipoteza	Signifikantnost	Odluka
1.	„Implementacija Basel III standarda utiče na jačanje regulatornog okvira supervizije banaka.“	Prosječna vrijednost odgovora tvrdnje 1 nije veća od 3.	.000	Odbiti nultu hipotezu.
2.	„Implementacija Basel III standarda utiče na efikasnije obavljanje posrednog i neposrednog nadzora.“	Prosječna vrijednost odgovora tvrdnje 2 nije veća od 3.	.000	Odbiti nultu hipotezu.
3.	„Implementacija Basel III standarda utiče na efikasnije nalažanje supervizorskih mjera i praćenje izvršenja naloženih mjera.“	Prosječna vrijednost odgovora tvrdnje 3 nije veća od 3.	.000	Odbiti nultu hipotezu.
4.	„Implementacija Basel III standarda utiče na pooštavanje postupka supervizorskog pregleda i procjene (SREP).“	Prosječna vrijednost odgovora tvrdnje 4 nije veća od 3.	.000	Odbiti nultu hipotezu.

Izvor: izrada autora (2024)

HIPOTEZA 5: Implementacija Basel III standarda značajno se odrazila na finansijsko izvještavanje banaka.

Kako bismo kompletirali stavove ispitanika o svim stubovima Baselskog standarda III, postavili smo im pitanja i u vezi finansijskog izvještavanja. Za testiranje hipoteza za naše empirijsko istraživanje, postavili smo, u vezi navedene tematike, peto hipotetsko pitanje koje glasi: „Implementacija Basel III standarda značajno se odrazila na finansijsko izvještavanje.“

Kao i za analizu prethodnih hipotetskih pitanja, najprije ćemo definisati nultu i alternativnu hipotezu:

- Ho: Implementacija Basel III standarda nije se značajno odrazila na finansijsko izvještavanje banaka.
- Ha: Alternativna hipoteza glasi: „Implementacija Basel III standarda se značajno odrazila na finansijsko izvještavanje banaka.“

Posmatrajući prosječne vrijednosti za svaku od navedenih tvrdnji u okviru H5 hipoteze, možemo vidjeti da je svaka veća od naše postavljene specificirane konstante (koja iznosi 3). Osim toga, posmatrajući prosjek prosječnih vrijednosti za cjelokupnu grupu koja podrazumijeva prosjek prosjeka svih tvrdnji u okviru date hipoteze, također dolazimo do zaključka da ona iako najmanja od svih ukupno prosjeka grupe, ipak je veća od tri, i iznosi 3.72. Interpretacijom rezultata *One-Sample t-testa* koje smo dobili na osnovu četiri tvrdnje u okviru date hipoteze, možemo vidjeti da su p-vrijednosti za svaku od tvrdnji manje od našeg nivoa pouzdanosti. Obzirom da su svi pokazatelji signifikantnosti manji od 0.05 dolazimo do zaključka da odbacivanjem nulte hipoteze, mi prihvatamo alternativnu hipotezu.

Analiza prosječnih vrijednosti tvrdnji u sklopu ove hipoteze, pokazala nam je da primjena Basela III implicira povećanje transparentnosti poslovanja banke, te dovodi do detaljnijeg informisanja javnosti o finansijskom položaju i uspjehu banke. Obzirom da postoje rokovi koji se moraju poštovati prilikom dostavljanja i objavljivanja finansijskih izvještaja, neminovno je da će to dovesti do redovnijeg i efikasnijeg objavljivanja istih.

Postavilo se pitanje i o tome da li uvođenje novih zahtjeva u pogledu objavljivanja podataka i informacija može negativno uticati na konkurentski položaj banke. Kod ove tvrdnje, prosječna vrijednost odgovora je bila najniža u poređenju sa svim ostalim postavljenim tvrdnjama. Međutim, analiza je ipak pokazala da ispitanici smatraju da novi zahtjevi o objavljivanju ipak mogu izazvati negativne efekte na konkurentski položaj banke. Uzimajući u obzir da je to zaista tako, u bosansko-hercegovačkim propisima je istaknuto da banke nisu dužne da objave one podatke i informacije čija bi javna objava mogla da ima negativni uticaj na njihov konkurentski položaj. Sve takve informacije se smatraju povjerljivima i nisu predmet javnog objavljivanja, a sve u svrhu zaštite položaja banaka na tržištu.

Tabela 22 - Rezultati t-testa za H5 hipotezu

R.br.	Tvrdnja	Nulta hipoteza	Signifikantnost	Odluka
1.	„Implementacija Basel III standarda utiče na povećanje transparentnosti poslovanja banke.“	Prosječna vrijednost odgovora tvrdnje 1 nije veća od 3.	.000	Odbiti nultu hipotezu.
2.	„Implementacija Basel III standarda dovodi do detaljnijeg informisanja javnosti o finansijskom položaju i uspjehu banke.“	Prosječna vrijednost odgovora tvrdnje 2 nije veća od 3.	.000	Odbiti nultu hipotezu.
3.	„Implementacija Basel III standarda utiče na redovnije i efikasnije dostavljanje i objavljivanje finansijskih izvještaja.“	Prosječna vrijednost odgovora tvrdnje 3 nije veća od 3.	.000	Odbiti nultu hipotezu.
4.	„Uvođenje novih zahtjeva u pogledu objavljivanja podataka i informacija može negativno uticati na konkurentski položaj banke.“	Prosječna vrijednost odgovora tvrdnje 4 nije veća od 3.	.000	Odbiti nultu hipotezu.

Izvor: izrada autora (2024)

6.3.3. Evaluacija rezultata istraživanja

Naime, na osnovu predmeta istraživanja i istraživačkih pitanja postavljene su hipoteze ovog završnog rada. Nakon provedenog istraživanja, u nastavku prikazujemo sažeti prikaz evaluacije rezultata istog. Na osnovu podataka o prosječnim vrijednostima koje smo prezentovali u Tabeli 16 (*One-Sample Statistics*), te na osnovu rezultata p-vrijednosti, prikazanih u Tabeli 17 (*One-Sample Test*), koje smo dobili uz pomoć *One-Sample Testa*, možemo vidjeti da je prosječna vrijednost za sve tvrdnje veća od našeg postavljenog

hipotetskog modela, tj. pretpostavljene specificirane konstante 3, a p-vrijednosti za sve tvrdnje su manje od našeg nivoa značajnosti 0.05. Shodno tome, možemo zaključiti da su navedene hipoteze rada dokazane, korištenjem *One-Sample t-testa* u SPSS programu.

Naše istraživanje nastojalo je da ocjeni da li implementacija Basel III standarda utiče na računovodstvo i finansijsko izvještavanje banaka. Na početku rada, postavljena su istraživačka pitanja, na koja se istraživanjem nastojalo odgovoriti.

Prvo istraživačko pitanje glasilo je: „Da li je implementacija Basel III standarda djelovala na upravljanje rizicima u bankama?“, Naime, provedenim istraživanjem i rezultatima anketnog upitnika pokazano je da je Basel III djelovao na upravljanje rizicima u bankama, te da je sa sobom donio pozitivne rezultate kao što su: veća pokrivenost rizicima, poboljšani i jači sistem za upravljanje rizicima, te jači nadzor nad istim, zatim bolje kreirana i razvijena strategija upravljanja rizicima.

Drugo istraživačko pitanje odnosilo se na to da li implementacija Basel III standarda utiče na kapital banaka. Odgovor na to pitanje je također pozitivan, obzirom da su propisi Basela III donijeli poboljšanja u pogledu kapitala. Naime, znatno se povećao i kvalitet i kvantitet kapitala, a uvođenje dodatnih kapitalnih zahtjeva i uvođenje finansijske poluge pomaže se u zaštiti bankarskog sektora.

Treće istraživačko pitanje glasilo je: “Da li implementacija Basel III standarda utiče na likvidnost banaka?” Istraživanje je pokazalo da je implementacija navedenog standarda uticala na likvidnost i više mu se posvetila za razliku od prethodnih standarda. Osim toga, ojačao je okvir za upravljanje likvidnošću, a uvođenje novih koeficijenata u pogledu likvidnosti – LCR i NSFR dodatno je ojačalo i povećalo stabilnost bankarskog sektora.

Četvrto istraživačko pitanje odnosilo se na superviziju banaka i uticaj Basela III na nju. Istraživanjem se zaključilo da je primjena ovog standarda djelovala na jačanje okvira za superviziju, te je doprinijela efikasnijem obavljanju posrednog i neposrednog nadzora, te nalažanju supervizorskih mjera i praćenju izvršenja istih. Osim toga, implementacija Basela III doprinijela je pooštavanju postupka supervizorskog pregleda i procjene.

Posljednje, peto istraživačko pitanje glasilo je: „Da li implementacija Basel III standarda utiče na finansijsko izvještavanje banaka?“ Kao što su rezultati dali pozitivne odgovore na prethodna istraživačka pitanja, tako je i na posljednje pitanje, istraživanje dalo pozitivan odgovor. Implementacija Basela III utiče i na finansijsko izvještavanje. Neki od pozitivnih efekata ogledaju se u povećanju transparentnosti poslovanja banaka, te detaljnijem informisanju javnosti o položaju i uspjehu banaka, zatim redovnijem i efikasnijem dostavljanju i objavljivanju finansijskih izvještaja i slično.

7. ZAKLJUČAK

Novi Baselski sporazum III predstavlja međunarodni regulatorni okvir koji postavljajući svoje standarde nastoji u bankarskom sektoru poboljšati stabilnost i otpornost finansijskog sistema. Uvođenje ovog standarda je odgovor na svjetsku ekonomsku krizu koja je pogodila svijet, a cilj mu je da osigura veću otpornost banaka na naredne krize do kojih može doći, te da smanji rizike koji mogu prouzrokovati kolaps bankarskog sistema. Basel III je kreiran tako da ojača stabilnost i to uvođenjem strožijih zahtjeva za kapital i likvidnost, čime će se osigurati da banke imaju veću sposobnost da se nose sa gubicima i nepredviđenim rizicima, što u konačnici omogućava da se poveća otpornost banaka na ekonomske i finansijske šokove. Osim postizanja stabilnosti i otpornosti, značaj Baselskog standarda III uključuje i povećanje transparentnosti i odgovornosti u okviru bankarskog sektora, na način da se zahtijeva da se rizici strožije procjenjuju, te zahtijeva transparentnije izvještavanje, što pomaže javnosti, regulatorima i investitorima da stvore bolju sliku o poslovanju određene banke, što će im omogućiti da bolje razumiju njene poslovne aktivnosti, a pomoći će im i u prepoznavanju potencijalnih problema i rizika banke. Značaj Basela III ogleda se i u podsticanju prilagođavanja regulatornim promjenama, kao i promovisanju međunarodne harmonizacije regulative, kojoj se teži da se postigne.

U okviru ovog rada urađeno je istraživanje uticaja implementacije Basela III na računovodstvo i finansijsko izvještavanje banaka. Naime, analizirao se uticaj implementacije Basela III na upravljanje rizicima, kapital, likvidnost, superviziju i finansijsko izvještavanje, a nastajalo se u okviru istraživanja obuhvatiti sva tri stuba navedenog Baselskog standarda. Istraživanje je sprovedeno elektronskim putem, uz pomoć anketnog upitnika čije je analizirano područje bila Federacija Bosne i Hercegovine. Uzorak se sastojao od 110 ispitanika – zaposlenika 12 banaka koje posluju na području Federacije Bosne i Hercegovine. Uzimajući u obzir predmet istraživanja, te istraživačka pitanja i postavljene ciljeve istraživanja, definisano je pet hipoteza istraživanja koje su ispitane.

Analiza prikupljenih podataka anketnog upitnika pokazala je da je implementacija Basel III standarda uticala na računovodstvo i finansijsko izvještavanje banaka. Pri tome, provedeno istraživanje je pokazalo da je primjena Basela III značajno pozitivno uticala na upravljanje rizicima, kapital, likvidnost, superviziju i finansijsko izvještavanje. Obzirom na veliki značaj i pozitivan efekat koji ima primjena ovog standarda, banke trebaju u svom poslovanju da nastoje što više poštovati njegove zahtjeve. Naime, banke se ovim standardom podstiču da svoje poslovne aktivnosti i poslovne strategije upravljanja rizicima prilagođavaju novim regulatornim zahtjevima u cilju boljeg i uspješnijeg poslovanja koje će doprinijeti dugoročnoj stabilnosti i održivosti bankarskog sistema. Zaključujemo da Basel III predstavlja zajednički okvir za regulisanje i nadzor banaka širom svijeta, koji harmonizacijom nastoji stvoriti jednake uslove „igre“ za sve banke u različitim jurisdikcijama. Ukupno gledano, on predstavlja ključni korak ka jačanju stabilnosti i integriteta finansijskog sistema pružajući okvir koji štiti banku, njene korisnike, ali i širu ekonomiju.

REFERENCE

1. Bajraktarović, L. (2013). *Upravljanje rizikom. 4. izmijenjeno i dopunjeno izdanje*. Beograd: Univerzitet Singidunum
2. Bašić, M., Popić, I., Resić, E i Isaković-Kaplan, Š. (2009). *Troškovno računovodstvo – praktikum*. Sarajevo: Ekonomski fakultet
3. Ćirović, M. (2008): *Bankarstvo*. Bridge Company, Beograd
4. Glantz, M., Mun, J. (2008). *The banker's handbook on credit risk: implementing Basel II*. Amsterdam: Academic Press
5. Gregurek, M., Vidaković, N. (2011). *Bankarsko poslovanje*. Zagreb: M.A.K. Golden
6. Hadžić, M. (2013). *Bankarstvo*. Sedmo izmjenjeno i dopunjeno izdanje. Beograd: Univerzitet Singidunum.
7. Isaković-Kaplan, Š. (2016). *Forenzično računovodstvo*. Štamparija FOJNICA D.D. Fojnica.
8. Jahić, H. (2014). *Finansijsko izvještavanje*. Fojnica: Štamparija Fojnica, 2014.
9. Jahić, M. (2008). *Finansijsko računovodstvo: MSFI – MRS – PDV*. Udruženje revizora FBiH, Sarajevo
10. Jahić, M., Bašić, M., Isaković-Kaplan, Š., i Arnautović, A. (2012). *Financial accounting: handbook*. Sarajevo: Ekonomski fakultet.
11. Jahić, M., Demirović, L., Isaković-Kaplan, Š., Jahić, H., Salihović, H. (2020). *Računovodstvo banaka*, Fojnica: Štamparija Fojnica.
12. Jahić, M., Jahić, H., Isaković-Kaplan, Š., Demirović, L. (2018). *Finansijsko računovodstvo*. V izdanje. Sarajevo: Udruženje reviora FBiH, 2018.
13. Jahić, M., Šapina, H., i Jahić, H. (2008). *Računovodstvo finansijskih institucija*. Libertas
14. Kapić, J. (2011). *Računovodstvo II izdanje*. Ekonomski fakultet u Sarajevu, Sarajevo
15. Rose P.S., Hudgins S.C. (2015). *Upravljanje bankama i finansijske usluge*. Osmo izdanje. Zagreb: Mate
16. Sajter, D. (2017). *Osnove upravljanja rizicima u finansijskim institucijama*. Osijek: Ekonomski fakultet u Osijeku.

17. Saunders A., Allen L. (2010). *Credit risk measurement; New Approaches to Value at Risk and Other Paradigms*. Second edition, New York: John Wiley & Sons, Inc.
18. Saunders, A., Cornett M.M. (2006). *Financijska tržišta i institucije: moderno viđenje*. Stern School of Business, New York University. Masmedia, Zagreb
19. Somun-Kapetanović, R. (2012). *Statistika u ekonomiji i menadžmentu III izdanje*. Ekonomski fakultet u Sarajevu, Sarajevo
20. Udruženje banaka Bosne i Hercegovine (2019). *Bijela knjiga*. Perfecta, Sarajevo
21. Accenture (2015). „COREP“ and „FINREP“ *Implementation Challenges in Business and IT*.
22. Ayadi, R. (2005). *The New Basel Capital Accord and SME Financing: SMEs and the New Rating Culture*. Brussels: Centre for European Policy Studies.
23. Birov, M. (2011). *Basel III – uticaj nove regulative na financijska tržišta, banke i njihove korporativne klijente*. Zagreb: Privredna banka Zagreb.
24. Bošnjak, A., Hassan, A., i James, K. (2018). Analysis of the Banking Sector Performance in Bosnia and Herzegovina, Montenegro and Serbia Before and After the Global Financial Crisis. *Economic*. 5(2), 83–101
25. Caruane, J. (2010). *Basel III: Prema sigurnijem finansijskom sistemu*. Govor generalnog direktora BIS-a g. Jaime Caruane na trećoj Međunarodnoj bankarskoj konferenciji u Santander banci, Madrid, 15. septembra 2010. godine, str 98-101.
26. Demirović, L., Isaković-Kaplan, Š., i Jahić, H. (2019). Finansijski efekti računovodstvenog i regulatornog aspekta iskazivanja kapitala u bankarskom sektoru BiH. U: *Zbornik radova Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, godina 17, broj 28, Mostar*. 2019, str 93-109
27. Demirović, L., Isaković-Kaplan, Š., i Pirić, A. (2021). Upravljanje rizikom likvidnosti banaka primjenom regulatornih zahtjeva. U: *Zbornik radova Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, godina 19, broj 30, Mostar, 2021, str 103-116*
28. Demirović, L., Isaković-Kaplan, Š., i Pirić, A. (2022). Strategija preuzimanja i upravljanja rizicima zasnovana na indikatorima rizika. U: *Zbornik radova Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, godina 20, broj 32, Mostar, 2022, str 109-125*
29. Dorić, K. (2010). Konzekvencije baselskog sporazuma o kapitalu (Basel II) na poslovnja poduzeća u Hrvatskoj. *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, godina 8, br. 1, str 41-63*.

30. Douglas, J. E. (2014). *Bank Liquidity Requirements: An Introduction and Overview*. 23. June 2014.
31. Đerić, S. (2014). *Baselski sporazum 3 u funkciji jačanja stabilnosti bankarskih sistema na globalnom nivou*. Professional Paper. Proceedings of the Faculty of Economics in East Sarajevo, str. 295-303.
32. Hojsak, F. (2017). *Upravljanje kreditnim rizikom u bankarstvu*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Ekonomski fakultet u Osijeku.
33. Jahić, H., Demirović, L. (2014). Adekvatnost kapitala i likvidnost u sjeni primjene Basel III standarda u Bosni i Hercegovini. U: *Zbornik radova Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru*, Ekonomski fakultet, godina 12, Broj 20, Mostar, januar - decembar 2014., str. 114-132
34. Knežević, S. (2011). Upravljanje kapitalom banke – alokacija i merenje finansijskih performansi. *Finansije – časopis za teoriju i praksu finansija*, br. 1-6/2011, Beograd, str. 240-246.
35. Ljubić, M. (2009). Primena Baselskog sporazuma za međunarodne standarde kapitala na bankarsko tržište Srbije. *Finansije - časopis za teoriju i praksu finansija*. Beograd: Republika Srbija Ministarstvo finansija. Vol. 64, br. 1/6, str. 198-216.
36. Ljubić, M. (2015). *Implementacija Basel III kapitalnih standarda i izazovi svetske ekonomske krize*. Pregledni naučni članak, Vol. 12, No1, 2015, pp. 67-84
37. Ljubišić, M. (2012). *Upravljanje operativnim rizikom u bankarstvu sa stanovišta interne revizije*. Beograd: Univerzitet Singidunum
38. Martinjak, I. (2004). *Rezultati upitnika o novom Baselskom sporazumu o kapitalu (Basel II)*. Hrvatska narodna banka. Direkcija za bonitetnu regulativu i analizu bankovnog sustav. Zagreb
39. Matić, V. (2009). Bankarski rizik 11 - Baselski sporazum o kapitalu (Baselski sporazum I). *Ekoleks, Bankarstvo 5-6*, str.128-133.
40. Matić, V. (2011). Bankarski rizik 21 - Basel III. *Ekoleks, Bankarstvo 1-2*, str. 178-181.
41. Matić, V. (2011). Bankarski rizik 25 - Basel III: Izmjenjeni koncept kapitala (2). *Ekoleks, Bankarstvo 8-9*, str. 154-157.
42. Matić, V. (2011). Bankarski rizik 26 - Basel III: Izmjenjeni koncept kapitala (3). *Ekoleks, Bankarstvo 11-12*, str. 154-159.

43. Mazars (2012). *What impact will the introduction of Basel III have on the liquidity of banks*. Mazars insight. January 2012.
44. Memić, D. (2015). *Banking Competition and Efficiency: Empirical Analysis on the Bosnia and Herzegovina Using Panzar-Rosse Model*. Business Systems Research Journal, 6(1), 72–92.
45. Milojević, N. (2008). *Basel II i predviđanje posledica njegove implementacije*. Originalni naučni članak. Industrija (1/2008), 53.
46. Mirković, V. (2015). *Primena pokazatelja likvidnosti u procesu upravljanja rizikom u bankama*. Finiz 2015, Međunarodna naučna konferencija Univerziteta Singidunum. DOI: 10.15308/finiz-2015-13-16. Srbija, Beograd, str. 13-16.
47. Peša, A.R., Zubak, V. i Mitrović, D. (2015). *Regulacija finansijskog tržišta prije i nakon krize*. Zadar: Sveučilište u Zadru. Oeconomica Jadertina 1/2015, str 94-109.
48. Prga I., Šverko I. (2005). Izloženost banaka tržišnim rizicima. *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, godina 3, 2005. Pregledni znanstveni članak, str. 153-162.
49. Spasojević, J. (2012). Kreditni rizik i kreditni derivati. *Bankarstvo 1 -2013*. Originalni naučni rad. UDK 005.334:336.77 ; 336.774.3, str. 104-135.
50. Stanimirović, N. (2012). *Reforma međunarodnog monetarnog i finansijskog sistema*. Beograd: Univerzitet Singidunum.
51. Stevanović, S.V., Đorović M.T., Milanović M.R. (2010). Svetska finansijska kriza i njene posledice na privredu Srbije. *Ekonomika poljoprivrede*. Vol. 57, br. 3, str. 353-368.
52. Šarlija, N. (2008). Rizici u bankama, u: Šarlija, N.: *Predavanja za kolegij Kreditna analiza*, str. 67-90. Ekonomski fakultet u Osijeku.
53. Šverko, I. (2007). *Upravljanje nekreditnim rizicima u hrvatskim finansijskim institucijama*. HIBO, Zagreb.
54. Todorović, Z. (2018). *Kriterijum poslovanja u bankarstvu po Baselskom komitetu-Basel III*. FBIM Transactions, Year IV, Vol.6 No.1, April 2018, Pregledni rad. DOI 10.12709/fbim.06.06.01.15, str. 144-159.
55. Vlahović, K. (2016). *Uticaj novog regulatornog okvira upravljanja rizikom likvidnosti na stabilnost bankarskog sustava u Republici Hrvatskoj*. Poslijediplomski specijalistički studij, Poslovna ekonomija. Sveučilište u Splitu. Ekonomski fakultet. Split

56. Vrbošić, A., Princi Grgat, D. (2014). *Tajne uspješnog poslovanja*. Vodič za mala i srednja preduzeća. Zagreb: Školska knjiga, d.d.
57. Wellink, N. (2011). Basel III and beyond. u: *Remarks on High Level Meeting on Better Supervision and Better Banking in the Post-crisis Era*. JBM, 18. Kuala Lumpur, Malaysia, 17. January 2011.
58. Zaher, F. (2018). *How Basel I Affected Banks*.
59. Zaklan, D. (2019). Određivanje bankarskog kapitala u svjetlu bazelskih standarda. U: *Zbornik radova Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru*, godina 17., broj 27, juni 2019, Mostar, str 21-47
60. Zaklan, D. (2019). Bazelski standardi kapitala – Bazel III: opća obilježja i procjena kreditnog rizika. U: *Zbornik radova Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru*, godina 17., broj 28, Mostar, 2019, str. 3-19
61. Zaklan, D. (2020). Bazelski standardi kapitala – Bazel III: procjena CVA, tržišnog i operativnog rizika. U: *Zbornik radova Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru*, godina 18., broj 29, Mostar, 2020, str 1-15
62. Zelić, G.A., Šarlija, N. (2013). *Kratak pregled Basela 2*. Ekonomski fakultet u Osijeku.
63. Agencija za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine (2013). *Preliminarna studija kvantitativnog uticaja primjene standardiziranog pristupa za izračunavanje kapitalnih zahtjeva za kreditni rizik u Federaciji BiH (QIS)*. Sarajevo, septembar 2013., str 15-16. Dostupno na: <https://dokumen.tips/documents/preliminarna-studija-qis-bos.html> (Pristupljeno: 25.04.2023).
64. Basel Committee on Banking Supervision (2001). Consultative Document, *Overview of The New Basel Capital Accord*. Issued for comment by 31 May 2001, Basel: Bank for International Settlements, januar 2001. Dostupno na: <https://www.bis.org/publ/bcbsca02.pdf> (Pristupljeno: 10.04.2023).
65. Basel Committee on Banking Supervision (2003). Consultative Document, *The New Basel Capital Accord*. Issued for comment by 31 July 2003. Basel: Bank for International Settlement, april 2003. Dostupno na: <https://www.bis.org/bcbs/bcbscp3.pdf> , (Pristupljeno: 10.04.2023).
66. Basel Committee on Banking Supervision (2010). *Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring*. December 2010. Bank for International Settlements, Basel. Dostupno na: <https://www.bis.org/publ/bcbs238.pdf> (Pristupljeno: 25.06.2023).

67. Basel Committee for Banking supervision (2011). *Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems*. December 2010 (rev June 2011) Dostupno na: <https://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf> (Pristupljeno: 10.04.2023).
68. Basel Committee on Banking Supervision (2013). *Basel III: The Liquidity Coverage Ratio and liquidity risk monitoring tools*. Basel: Bank for International Settlements, Januar 2013. Dostupno na: <http://www.bis.org/publ/bcbs238.pdf> (Pristupljeno: 28.06.2023).
69. Basel Committee on Banking Supervision (2014). *Basel III: the net stable funding ratio*. Basel: Bank for International Settlements, October 2014. Dostupno na: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d295.pdf> (Pristupljeno: 30.06.2023).
70. Basel Committee on Banking Supervision (2017). *Basel III definition of capital – Frequently asked questions*. September 2017 (update of FAQs published in December 2011). Basel: Bank for International Settlement. Dostupno na: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d417.pdf> , (Pristupljeno: 06.06.2023).
71. Basel Committee on Banking Supervision (2017). High-level summary of Basel III reforms. Basel: Bank for International Settlement. Dostupno na: https://www.bis.org/bcbs/publ/d424_hlsummary.pdf (Pristupljeno: 08.06.2023).
72. Basel Committee on Banking Supervision (2019). *LCR. Liquidity coverage ration. LCR40. Cash inflows and outflows*. Version effective as of 15.Dec 2019. FAQ published on 30. March 2023 added. (Pristupljeno: 06.05.2023).
73. BIS (1988). *Basel I, International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards*, July 1988, UPDATED TO April 1998. Dostupno na: <http://www.bis.org/publ/bcbsc111.htm>, (Pristupljeno: 10.04.2023).
74. BIS (2006). *Basel II, International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards, A Revised Framework, Comprehensive Version*. Basel: Bank for International Settlement, juni 2006. Dostupno na: <https://www.bis.org/publ/bcbs128.pdf> (Pristupljeno: 21.04.2023).
75. BIS (2008). *Principle for Sound Liquidity Risk Management and Supervision*. Basel: Bank for International Settlements., September 2008. Dostupno na: <https://www.bis.org/publ/bcbs144.pdf> (Pristupljeno: 15.06.2023).
76. BIS (2010). *Basel III definition of capital – Frequently asked questions (update of FAQs published in December 2011)*. Basel: Bank for International Settlement, September 2017. Dostupno na: <https://www.bis.org/bcbs/publ/d417.pdf> (Pristupljeno: 26.05.2023).

77. BIS (2014). *Basel III: International Regulatory Framework For Banks*. Dostupno na: <https://www.bis.org/bcbs/basel3.htm?m=3%20%7C14%7C572> (Pristupljeno: 26.05.2023).
78. European Banking Authority (2014). *EBA FINAL draft Implementing Technical Standards on disclosure of the leverage ratio under Article 451(2) of Regulation (EU) No 575/2013 (Capital Requirements Regulation – CRR)*. Dostupno na: <https://eba.europa.eu/sites/default/documents/files/documents/10180/717567/2936fa8b-7998-4ab4-89eb-fdcd284317be/EBA-ITS-2014-04%20%28Final%20Draft%20ITS%20leverage%20ratio%20disclosure%29.pdf?retry=1> (Pristupljeno: 10.06.2023).
79. European Commission (2013). *Capital Requirements - CRD IV/CRR – Frequently Asked Questions*. Brussels, 16 July 2013. Dostupno na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_13_690 (Pristupljeno: 11.06.2023).
80. Europsko vijeće (2017). *Kapitalni zahtjevi za bankovni sektor*. Dostupno na: <https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/banking-union/single-rulebook/capital-requirements/> (Pristupljeno: 10.06.2023).
81. Europsko vijeće (2019). *Izmjena pravila o bankovnoj uniji*. Dostupno na <https://www.consilium.europa.eu/hr/press/press-releases/2019/02/15/banking-union-eu-ambassadors-endorse-full-package-of-risk-reduction-measures/> (Pristupljeno: 10.06.2023).
82. FBA (2023). *Informacija o subjektima bankarskog sistema Federacije BiH sa stanjem na dan 31.12.2022. godine (Sarajevo, april 2023.)* Dostupno na: https://www.fba.ba/upload/docs/informacija_o_sbs_sa_30062023_godine_f0D.pdf (Pristupljeno: 11.10.2023).
83. FBA (2023). *Informacija o subjektima bankarskog sistema Federacije BiH sa stanjem na dan 30.06.2023. godine (Sarajevo, septembar 2023.)* Dostupno na: https://www.fba.ba/upload/docs/informacija_o_sbs_sa_30062023_godine_f0D.pdf (Pristupljeno: 11.10.2023).
84. Financial Stability Forum. *Report of the Financial Stability Forum on Enhancing Market and Institutional Resilience*, 7 April 2008. Dostupno na: https://www.fsb.org/wp-content/uploads/r_0804.pdf?page_moved=1 (Pristupljeno: 11.06.2023).
85. HUB – Hrvatska udruga banaka (2011). *Kada države bankrotiraju: Izgradnja nove arhitekture financijske stabilnosti u Eurozoni*. HUB analize, novembar 2011. Broj 34. str. 32

86. Službeni list Europske unije (2013). *Uredba (EU) br. 575/2013 Europskog parlamenta I Vijeća od 26. lipnja 2013. o bonitetnim zahtjevima za kreditne institucije i investicijska društva i o izmjeni Uredbe (EU) br. 648/2012.*
87. Službeni list Europske unije (2013). *Direktiva 2013/36/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o pristupanju djelatnosti kreditnih institucija i bonitetnom nadzoru nad kreditnim institucijama i investicijskim društvima, izmjeni Direktive 2002/87/EZ te stavljanju izvan snage direktiva 2006/48/EZ i 2006/49/EZ.*
88. Službeni list Europske unije (2014). Preporuke Europskog odbora za sistemske rizike. *Preporuka Europskog odbora za sistemske rizike od 18. lipnja 2014. o smjernicama za utvrđivanje stopa protucikličnog zaštitnog sloja (ESRB/2014/1) (2014/C 293/01)*
89. Službene novine FBiH (2017). *Zakon o bankama FBiH.* Sarajevo: Službene novine FBiH, 27/17.
90. Službene novine FBiH (2009). *Zakon o računovodstvu i reviziji FBiH.* Sarajevo: Službene novine FBiH, 83/09
91. Službene novine FBiH (2023). *Odluka o izračunavanju kapitala banke.* Sarajevo: Službene novine FBiH, 98/23
92. Službene novine FBiH (2023). *Odluka o upravljanju eksternalizacijom u banci.* Sarajevo; Službene novine FBiH, broj 98/23
93. Službene novine FBiH (2019). *Odluka o internom procesu procjene adekvatnosti kapitala i internom procesu procjene adekvatnosti likvidnosti u banci.* Sarajevo: Službene novine FBiH, 16/19
94. Službene novine FBiH (2020). *Odluka o izmjeni Odluke o internom procesu procjene adekvatnosti kapitala i internom procesu procjene adekvatnosti likvidnosti u banci.* Sarajevo: Službene novine FBiH, 30/20
95. Službene novine FBiH (2021). *Odluka o upravljanju rizikom likvidnosti.* Sarajevo: Službene novine FBiH, 39/21
96. Službene novine FBiH (2018). *Odluka o uslovima za uključenje formiranih rezervi za kreditne gubitke u redovan osnovni kapital banke* Sarajevo: Službene novine FBiH, 91/18
97. Službene novine FBiH (2022). *Odluka o privremenim mjerama za ublažavanje rizika rasta kamatnih stopa.* Sarajevo: Službene novine FBiH, 79/22

98. Službene novine FBiH (2017). *Odluka o velikim izloženostima banke*. Sarajevo: Službene novine FBiH, 81/17
99. Službene novine FBiH (2017). *Odluka o obavezi banke o obavještanju Agencije za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Službene novine FBiH, 81/17
100. Službene novine FBiH (2020). *Odluka o izvještajima koje banka dostavlja Agenciji za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine prema standardizovanom regulatornom izvještajnom okviru (COREP)*. Sarajevo: Službene novine FBiH, 86/20
101. Službene novine FBiH (2021,2022). *Odluka o izmjenama i dopnama Odluke o izvještajima koje banka dostavlja Agenciji za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine prema standardizovanom regulatornom izvještajnom okviru (COREP)*. Sarajevo: Službene novine FBiH, 61/21, 103/22
102. Službene novine FBiH (2020). *Odluka o izvještajima koje banka dostavlja Agenciji za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine u nadzorne i statističke svrhe*. Sarajevo: Službene novine FBiH, 86/20
103. Službene novine FBiH (2022). *Odluka o izmjenama i dopnama Odluke o izvještajima koje banka dostavlja Agenciji za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine u nadzorne i statističke svrhe*. Sarajevo: Službene novine FBiH, 43/22, 103/22, 98/23
104. Službene novine FBiH (2017). *Odluka o superviziji banaka i postupcima Agencije za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Službene novine FBiH, 90/17
105. Službene novine FBiH (2021). *Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o superviziji banaka i postupcima Agencije za bankarstvo Federacije Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Službene novine FBiH, 94/21
106. Službene novine FBiH (2021). *Odluka o postupku supervizorskog pregleda i procjene banke*. Sarajevo: Službene novine FBiH, 94/21
107. Službene novine FBiH (2021). *Odluka o objavljivanju podataka i informacija banke*. Sarajevo: Službene novine FBiH, 39/21

PRILOZI

PRILOG 1

Anketni upitnik - UTICAJ IMPLEMENTACIJE BASEL III STANDARDA NA RAČUNOVODSTVO I FINANSIJSKO IZVJEŠTAVANJE BANAKA

Poštovani,

zamolila bih Vas da Vašim odgovorima na pitanja pomognete u realizaciji istraživanja koje se provodi u okviru završnog rada na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, na temu „Uticaj implementacije Basel III standarda na računovodstvo i finansijsko izvještavanje banaka“.

Cilj istraživanja je utvrditi koliko implementacija propisa i standarda Basela III utiče na upravljanje rizicima, kapital, likvidnost, superviziju i finansijsko izvještavanje banaka.

Anketa je anonimna, što znači da se ne potpisujete i da niko neće provjeravati Vaše odgovore. Svi podaci koje date kroz ovaj anketni upitnik ostaju strogo povjerljivi i koristit će se isključivo kao skupina podataka u svrhu statističke obrade za potrebe izrade završnog rada.

Zahvaljujem Vam se što ćete odvojiti vrijeme i dati Vaš doprinos realizaciji ovog istraživanja.

I DIO

1. Naziv banke:

2. Pozicija na kojoj radite u banci:

3. Spol:

- a) Ženski
- b) Muški

4. Dob:

- a) ispod 20 godina
- b) 20-29 godina
- c) 30-39 godina
- d) 40-59 godina
- e) 50-59 godina
- f) 60 godina i više

5. Stepen obrazovanja:

- a) Srednja stručna sprema
- b) Viša stručna sprema
- c) Visoka stručna sprema

6. Koliko godina radnog iskustva imate u bankarskom sektoru:

- a) do 2 godine radnog iskustva
- b) od 2 do 5 godina radnog iskustva
- c) od 5 do 10 godina radnog iskustva
- d) više od 10 godina radnog iskustva

II DIO

7. Molim Vas da ocjenom od 1 do 5 označite stepen slaganja sa dolje navednim tvrdnjama vezano za uticaj implementacije Basel III standarda na **upravljanje rizicima** u banci.

TVRDNJE	Stepen slaganja sa tvrdnjama				
	U potpunosti se ne slažem (1)	Ne slažem se (2)	Nit se slažem, nit se ne slažem (3)	Slažem se (4)	U potpunosti se slažem (5)
1. Pokrivenost rizika je proširena i ojačana implementacijom Basel III standarda.					
2. Implementacija Basel III standarda značajno je ojačala regulaciju i nadzor nad upravljanjem rizicima.					
3. Implementacija Basel III standarda utiče na poboljšanje i jačanje sistema za upravljanje rizicima.					
4. Implementacija Basel III standarda utiče na bolje kreiranje i razvijanje strategije preuzimanja i upravljanja rizicima.					

8. Molim Vas da ocjenom od 1 do 5 označite stepen slaganja sa dolje navednim tvrdnjama vezano za uticaj implementacije Basel III standarda na **kapital** banke.

TVRDNJE	Stepen slaganja sa tvrdnjama				
	U potpunosti se ne slažem (1)	Ne slažem se (2)	Nit se slažem, nit se ne slažem (3)	Slažem se (4)	U potpunosti se slažem (5)
1. Implementacija Basel III standarda utiče na znatno povećanje kvalitete kapitala.					
2. Implementacija Basel III standarda utiče na povećanje zahtjevanog nivoa kapitala.					
3. Uvođenje dodatnih kapitalnih zahtjeva prema Baselu III pomaže u zaštiti bankarskog sektora.					
4. Finansijska poluga kao dio Stuba I Basela III predstavlja kredibilnu dopunsku mjeru zahtjevima za kapitalom, tj. služi kao zaštitni mehanizam uz kapitalne zahtjeve.					

9. Molim Vas da ocjenom od 1 do 5 označite stepen slaganja sa dolje navednim tvrdnjama vezano za uticaj implementacije Basel III standarda na **likvidnost** banke.

TVRDNJE	Stepen slaganja sa tvrdnjama				
	U potpunosti se ne slažem (1)	Ne slažem se (2)	Nit se slažem, nit se ne slažem (3)	Slažem se (4)	U potpunosti se slažem (5)
1. Regulatorni okvir Basela III je u poređenju sa prethodnim Baselskim standardima više posvećen riziku likvidnosti.					
2. Implementacija Basel III standarda utiče na jačanje i pooštavanje okvira za upravljanje likvidnošću.					
3. Implementacijom Basel III standarda uvedeni koeficijent pokrića likvidnosti (LCR) i koeficijent pokrića neto stabilnih izvora finansiranja (NSFR) utiču na povećanje otpornosti i stabilnosti bankarskog sektora.					
4. Uvođenje novog globalnog okvira u području likvidnosti kroz dva indikatora (LCR i NSFR) zahtijeva uspostavu internog procesa procjene likvidnosti.					

10. Molim Vas da ocjenom od 1 do 5 označite stepen slaganja sa dolje navednim tvrdnjama vezano za uticaj implementacije Basel III standarda na **superviziju** banke.

TVRDNJE	Stepen slaganja sa tvrdnjama				
	U potpunosti se ne slažem (1)	Ne slažem se (2)	Nit se slažem, nit se ne slažem (3)	Slažem se (4)	U potpunosti se slažem (5)
1. Implementacija Basel III standarda utiče na jačanje regulatornog okvira supervizije banaka.					
2. Implementacija Basel III standarda utiče na efikasnije obavljanje posrednog i neposrednog nadzora.					
3. Implementacija Basel III standarda utiče na efikasnije nalaganje supervizorskih mjera i praćenje izvršenja naloženih mjera.					
4. Implementacija Basel III standarda utiče na pooštavanje postupka supervizorskog pregleda i procjene (SREP).					

11. Molim Vas da ocjenom od 1 do 5 označite stepen slaganja sa dolje navednim tvrdnjama vezano za uticaj implementacije Basel III standarda na **finansijsko izvještavanje** banke.

TVRDNJE	Stepen slaganja sa tvrdnjama				
	U potpunosti se ne slažem (1)	Ne slažem se (2)	Nit se slažem, nit se ne slažem (3)	Slažem se (4)	U potpunosti se slažem (5)
1. Implementacija Basel III standarda utiče na povećanje transparentnosti poslovanja banke.					
2. Implementacija Basel III standarda dovodi do detaljnijeg informisanja javnosti o finansijskom položaju i uspjehu banke.					
3. Implementacija Basel III standarda utiče na redovnije i efikasnije dostavljanje i objavljivanje finansijskih izvještaja.					
4. Uvođenje novih zahtjeva u pogledu objavljivanja podataka i informacija može negativno uticati na konkurentski položaj banke.					